

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA SOCIALNO DELO

Živa Gabaj

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

OTROCI BREZ SPREMSTVA:
RAZISKOVANJE POLOŽAJA IN MEHANIZMOV ZAŠČITE
OTROK BREZ SPREMSTVA V SLOVENIJI

Diplomsko delo

LJUBLJANA 2011

PODATKI O DIPLOMSKI NALOGI

Ime in priimek: Živa Gabaj

Naslov diplomske naloge: Otroci brez spremstva: raziskovanje položaja in mehanizmov zaščite otrok brez spremstva v Sloveniji

Kraj: Ljubljana

Leto: 2011

Št. strani: 137

Št. bibl. opomb: 283

Št. slik: 4

Št. tabel: 2

Št. grafov: 1

Št. prilog: 2

Mentor: doc. dr. Srečo Dragoš

Deskriptorji: migracijska politika, (bivši) otroci brez spremstva, skrbnice in skrbniki, najboljše koristi otroka, Konvencija ZN o otrokovih pravicah, Program za otroke brez spremstva v Evropi

Povzetek:

Otroci brez spremstva so prisotni praktično v vseh tokovih prisilnih migracij. Razlogi zaradi katerih otroci brez spremstva zapustijo svojo državo in postanejo ločeni od svojih staršev in ostale družine, so različni. Ti otroci so obravnavani kot posebej ranljiva skupina, ki potrebuje ustrezno zaščito. Glede na različne nacionalne in mednarodne predpise, bi morali imeti vsi ti otroci brez spremstva skrbnika.

Diplomska naloga predstavlja pregled nekaterih obstoječih nacionalnih in mednarodnih predpisov, poseben poudarek pa je na diskurzu analize pol-strukturiranih intervjujev, ki so bili opravljeni z otroki in bivšimi otroki brez spremstva, skrbnicami in skrbniki, ter drugimi akterji, ki delajo s to populacijo otrok. Ugotovitve na podlagi intervjujev ponujajo dragocen vpogled v obstoječe stanje in prikaz različnih postopkov, kvalifikacije in vloge skrbnic in skrbnikov, oceno najboljših koristi otroka, informacije o sprejemnih kapacitetah, vračanje, pravno znanje in sporazumevanje idr. Ugotovitve so predstavljene s sklicevanjem na določbe Konvencije ZN o otrokovih pravicah, Listine Evropske unije o temeljnih pravicah, kakor tudi na Načela dobre prakse Programa za otroke brez spremstva v Evropi. Pričujočo nalogo vodi 12. člen Konvencije o otrokovih pravicah, ki določa pravico otroka do izražanja lastnega mnenja v vseh zadevah v zvezi z njim.

Skrbništvo predstavlja pomemben mehanizem zaščite otrok brez spremstva. Da bi ustrezno naslavljali potrebe otrok, ščitili njihove interese in jim nudili ustrezno podporo, ki jo potrebujejo, bi bilo potrebno obstoječi sistem skrbništev v Sloveniji izboljšati. Posebno podporo bi bilo potrebno nameniti tudi izobraževanju in kvalifikacijam ljudi, ki z otroki brez spremstva prihajajo v stik in z njimi delajo.

Title of diploma: Separated children: Researching the position and mechanisms of protection for separated children in Slovenia

Descriptors: migration policy, (former) separated children, guardians, best interest of the child, UN Convention on the Rights of the Child, Separated Children in Europe Programme

Abstract:

Separated children are present in practically all flows of forced migration. The reasons for which separated children leave their home country and become separated from their parents and families are manifold. Separated children are acknowledged as being a special vulnerable group who need to be protected accordingly. According to different national and international agreements, all these children should have a guardian appointed to them.

The thesis provides an overview of existing national and international agreements, with emphasis on the discourse analysis of the semi-structured face-to-face interviews that were carried out with separated and former separated children, guardians and other actors working with this children. The relevant findings based upon the interviews provide a valuable insight into the situation on the ground and evidence about the procedural aspects, qualifications and role of the guardian, the best interest of the child assessment, reception facilities, return, legal knowledge and communication, etc. Findings are presented with specific references to the provisions of the Convention on the Rights of the Child and the Charter of Fundamental Rights of the European Union, as well as the Statement of Good Practice of the Separated Children in Europe Programme. The present document is guided by Article 12 of the Convention on the Rights of the Child that requires the participation of children in decisions which affect them.

Guardianship is as an important mechanism of protection of separated children. In order to address the children's needs, to safeguard their interests and to offer them adequate support, the existing system of guardianships in Slovenia should be improved and special attention should be devoted in educating and qualifying of the people who come in contact and deal with separated children.

KAZALO

PREDGOVOR.....	6
1. UVOD	7
1.1. Cilji naloge	10
2. METODOLOGIJA	12
2.1. Pregled intervjujev	13
2.1.1. Otroci brez spremstva.....	15
2.1.2. Skrbnice in skrbniki.....	16
2.1.3. Drugi strokovnjaki.....	17
2.2. Terminologija	18
2.3. Etični pomisleki.....	19
2.4. Dobre prakse in priporočila	19
3. PRAVNA UREDITEV SKRBNIŠTVA	21
4. SKRBNICE IN SKRBNIKI.....	24
4.1. Imenovanje skrbnikov	24
4.2. Prvi stik	26
4.3. Pogostost stikov.....	30
4.4. (Pravne) odgovornosti, pristojnosti in naloge skrbnika.....	32
4.5. Različna pričakovanja otrok	36
4.6. Ocenjevanje starosti otrok	37
4.7. Izobrazba/usposabljanje skrbnikov	40
4.8. Metodologija skrbnikov	44
4.9. Izkušnje z uporabo tolmačev	46
4.10. Ocenjevanje največjih koristi otroka	49
4.11. Slovenska politika vračanja otrok brez spremstva	52
4.11.1. Vloga in kvalifikacije skrbnika v procesu vračanja.....	55
4.12. Informacije o otrokovih državah izvora	59
4.13. Odgovornosti skrbnika po polnoletnosti otroka	62
4.14. Skrbnikova obremenjenost s primeri.....	65
4.15. Ali naj bo skrbniška funkcija plačana ali prostovoljna?	68
4.16. Vpletenost v otrokov primer.....	71
4.17. Dan v življenju skrbnika.....	73
4.18. Če bi skrbnik bil otrok brez spremstva	74
5. OTROCI BREZ SPREMSTVA V SLOVENIJI.....	75
5.1. Na splošno	75
5.2. Migracijska politika za otroke brez spremstva v Sloveniji.....	78
5.2.1. Azilni postopek za otroke brez spremstva.....	80
5.3. Nastanitev za otroke brez spremstva	81
5.3.1. Center za tujce	81
5.3.2. Azilni dom.....	84
5.3.3. Integracijska hiša in druge nastanitve.....	87

5.4. Otroci brez spremstva o občutku varnosti	89
5.4.1. Hrana	91
5.4.2. Finančna pomoč	92
5.5. Razlogi za migriranje otrok brez spremstva	93
5.6. Koliko skrbnikov ima otrok brez spremstva v času bivanja v Sloveniji?.....	95
5.7. Pravno znanje otrok brez spremstva.....	96
5.8. Pravica do participacije/pravica biti slišan	99
5.9. Otroci brez spremstva o vlogi skrbnikov v procesu vračanja.....	100
5.10. Pritožbe nad skrbnikom.....	102
5.11. Preživljanje prostega časa s skrbnikom	104
5.12. Skrbnik kot zaupna oseba.....	106
5.13. Druge pravice in potrebe	109
5.13.1. Izobraževanje.....	109
5.13.2. Zdravstveno varstvo	114
5.14. Dan v življenju otrok brez spremstva	118
5.15. Če bi otroci brez spremstva bili skrbniki.....	121
6. SKLEP	123
7. VIRI IN LITERATURA	128
8. PRILOGE.....	134
8.1. Vprašalnik za pogovor z (bivšimi) otroki brez spremstva	134
8.2. Vprašalnik za pogovor s skrbnicami in skrbniki ter drugimi strokovnjaki	135

PREDGOVOR

Pričujoča naloga je nastala na podlagi izsledkov nacionalne raziskave, ki sem jo kot zaposlena v nevladni organizaciji Slovenska filantropija naredila v sklopu evropskega projekta z naslovom »Zapolnjevanje vrzeli na področju zaščite otrok brez spremstva: temeljni standardi za skrbnike otrok brez spremstva v Evropi«.¹ Diplomsko delo pravzaprav temelji na izsledkih pridobljenih iz intervjujev omenjene nacionalne študije, vendar nalogo razširjam in dopolnujem z revidirano zakonodajo, ki pokriva področje skrbništev za otroke brez spremstva, ki zaprosijo za azil ter za tiste, ki so v Sloveniji že pridobili zaščito v obliki statusa begunca ali statusa subsidiarne zaščite. V nalogo vključujem tudi osebne izkušnje, ki sem jih v zadnjih štirih letih pridobila pri delu s to populacijo otrok.

Zahvaljujem se vsem tistim, brez katerih ta naloga ne bi bila mogoča: otrokom in bivšim otrokom brez spremstva, njihovim skrbnicam in skrbnikom ter drugim strokovnjakom, ki delajo z njimi. Posamezniki si zaslužijo zahvalo za podroben opis izkušenj in spoznanj, misli in idej, na podlagi katerih je narejena pričujoča naloga. Posebna zahvala jim gre za njihov čas, zaupanje in znanje, ki so ga delili, zlasti intervjuvanim (bivšim) otrokom brez spremstva, ki so bili pripravljeni deliti svoje zgodbe, ki so pogosto boleče v svojem pripovedovanju. Brez njihovega sodelovanja ne bi bilo povedanih zgodb in tudi ne te naloge.

Zahvaljujem se svojim sodelavkam in sodelavcem na Slovenski filantropiji, ki me že nekaj let pri mojem delu z otroki brez spremstva ter drugimi migranti spodbujajo in mi s tem pomagajo s svojimi bogatimi in dragocenimi izkušnjami.

1 Naslov projekta v izvorniku se glasi "Closing a Protection Gap for Separated Children in Europe: Core Standards for Guardians of Separated Children in Europe". Projekt finančno podpira Evropska komisija iz programa DAPHNE III. Gre za dvoletni program, ki se izvaja od decembra 2009 do decembra 2011, njegov glavni namen pa je izboljšati stanje in razvojne možnosti otrok brez spremstva v Evropi, in sicer z razvojem temeljnih standardov za skrbnike otrok brez spremstva. Projekt si prizadeva za razvoj instrumenta za izboljšanje usposobljenosti skrbnic in skrbnikov v Evropi, na način, da se upošteva posebne potrebe in pravice otrok brez spremstva. Specifična cilja projekta sta podpora skrbnikom pri iskanju pravih rešitev za otroka ter spodbujanje politike evropske skupnosti in uskladitev skrbništev v praksi. V: Projektna dokumentacija, interno gradivo Slovenske filantropije.

1. UVOD

Tema diplomske naloge, kot pove že njen naslov, je raziskovanje položaja otrok brez spremstva v Sloveniji in pregled mehanizmov zaščite zanje. Naloga ponuja pregled nad ureditvijo skrbništva za otroke brez spremstva, kot ga ureja domača zakonodaja ter ponuja uvid v njene implementacije v praksi.

Raziskovanje položaja otrok brez spremstva je tema, ki je predvsem v zadnjih nekaj letih v nekaterih evropskih državah postala široko obravnavana, medtem ko v slovenski raziskovalni sferi otroci brez spremstva niso bili deležni prav pogoste obravnave, sploh pa ne na način, da bi bilo njim samim omogočeno, da bi izrazili svoja videnja in oceno lastnih življenjskih izkušenj ter izkušenj z zaščito, ki so je deležni v novi državi. Pričujoča naloga se osredotoča prav na slednje in na ta način sledi Konvenciji Združenih narodov o otrokovih pravicah,² ki v svojem 12. členu določa pravico otroka do izražanja lastnega mnenja v vseh zadevah v zvezi z njim.

Posebna dodana vrednost naloge je prav tako podrobna analiza izkušenj, mnenj in dragocenih predlogov skrbnic in skrbnikov otrok brez spremstva, torej oseb, ki skrbijo za varovanje otrokovih pravic in koristi, pomemben delež pa so k nalogi prinesli tudi drugi strokovnjaki, ki so v delo s to populacijo otrok vključeni bodisi neposredno bodisi posredno.

V uvodu naloge je splošen pregled diplomskega dela ter na kratko predstavljena vsebina naslednjih poglavij.

Smernice Evropske unije (EU) za uveljavljanje in varstvo otrokovih pravic, ki podajajo celostno in splošno veljaven vidik otrokovih pravic, določajo, da so spoštovanje, spodbujanje, varstvo in izpolnjevanje otrokovih pravic ena od glavnih prednostnih nalog Evropske unije.³ Pogodba o Evropski skupnosti⁴ v svojem 3. členu določa, da Unija spodbuja varstvo pravic otrok, pravicam otroka pa je prav tako posvečen 24. člen Listine Evropske unije o temeljnih pravicah.⁵ Ta člen določa, da imajo otroci »pravico do potrebnega varstva in skrbi za

² Konvencijo Združenih Narodov o otrokovih pravicah je sprejela Generalna skupščina Združenih Narodov dne 20. novembra 1989.

³ Sklepi Sveta in predstavnikov vlad držav članic Sveta o spodbujanju in varovanju otrokovih pravic v okviru zunanje-političnega delovanja Evropske unije, 9497/08.

⁴ Pogodba o Evropski uniji, slovenska izdaja, 2008:17.

⁵ Listina Evropske unije o temeljnih pravicah je bila v Evropskem parlamentu sprejeta 29. novembra 2007.

zagotavljanje njihove dobrobiti«, nadalje pa predpisuje, da se morajo »pri vseh ukrepih javnih organov ali zasebnih ustanov, ki se nanašajo na otroke, upoštevati predvsem koristi otroka«. ⁶ Otrok, ki je začasno ali za stalno prikrajšan za svoje družinsko okolje, ima pravico do posebnega varstva in pomoči, ki mu jo zagotovi država, je zapisano v Konvenciji o otrokovih pravicah. Države podpisnice ⁷ te Konvencije morajo takemu otroku nadomestno skrb zagotoviti v skladu s svojo notranjo zakonodajo, ob preučevanju rešitev za takšno skrb, pa mora biti posebna pozornost posvečena zaželeni nepretrganosti otrokove vzgoje ter otrokovemu etničnemu, verskemu, kulturnemu in jezikovnemu poreklu. ⁸

Vsako leto iz različnih delov sveta v številne evropske države prispe na tisoče otrok, ki so ločeni od svojih staršev ali zakonsko oziroma po običaju določenega skrbnika. Največkrat ti otroci odidejo iz svoje matične države zaradi strahu pred preganjanjem, prisilnim novačenjem, zaradi oboroženih spopadov in nemirov, verskih in etničnih konfliktov, revščine in hudega pomanjkanja, ker iščejo priložnosti za boljše življenje, ali pa so ostali brez staršev oziroma so jih ti zavrgli. ⁹ Otroci brez spremstva v Evropi največkrat zaprosijo za azil oziroma za mednarodno zaščito. ¹⁰ Po podatkih Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR), je v letu 2009 v državah članicah EU ter v dveh državah Evropskega gospodarskega prostora (EGP), na Norveškem in v Švici, za azil zaprosilo okoli 15.100 otrok brez spremstva, ker pa predstavlja kar 81 odstotkov vseh vloženih prošenj za azil s strani te populacije otrok. ¹¹ Sicer pa natančnih statističnih podatkov o otrocih brez spremstva ni, saj v primeru, ko otroci za azil ne zaprosijo, najpogosteje ostanejo v zakulisju in skriti pred očmi pristojnih organov.

⁶ Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, 2007, 24. člen.

⁷ Konvencija Združenih Narodov o otrokovih pravicah velja v Republiki Sloveniji na podlagi akta o notifikaciji nasledstva od 17.06.1992.

⁸ Konvencija Združenih Narodov o otrokovih pravicah, 1989, 20. člen.

⁹ Uzelac, 2009.

¹⁰ V nadaljevanju naloge uporabljam termin *prosilec za azil* in ne *prosilec za mednarodno zaščito*, razen v primerih, ko navajam citate zakonskih predpisov in navedbe drugih avtorjev. Izraz *prosilec za azil* (ang. *asylum seeker*) je termin, ki se je uveljavil že v temeljnih dokumentih na področju mednarodne zaščite beguncev - v Konvenciji o statusu beguncev (Ženevska konvencija) iz leta 1951 in Protokolu o statusu beguncev (Newyorški protokol), sprejet leta 1967.

Nevladni organizaciji Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij (PIC), sta s podporo regionalne predstavnice UNHCR v Budimpešti, leta 2007, ko se je sprejemal nov Zakon o mednarodni zaščiti (ki je kasneje nadomestil prejšnji Zakon o azilu), predstavili pripombe na predlog takratnega zakona o mednarodni zaščiti, v katerih sta poudarili, da nov predlagani pojem, torej, prosilec za mednarodno zaščito, uzakonja kategorijo, ki je mednarodno begunsko pravo ne pozna.

UNHCR v svojem glosarju terminov iz leta 2006 navaja definicijo prosilca za azil, ki je posameznik, ki zaprosi za mednarodno zaščito. UNHCR Glosar, 2006.

¹¹ UNHCR, Statistical Yearbook, 2009: 42.

Visok komisariat Združenih Narodov za begunce, podatkov o številu vloženih prošenj za azil otrok brez spremstva za leto 2010 v EU in EGP območju, še ni objavil.

Zaradi visokega števila prihodov otrok brez spremstva je urejanje tega področja v zadnjih letih postala naraščajoča skrb politik Evropske unije in njenih držav članic, kakor tudi drugih evropskih držav, kot je Norveška. In ravno zaradi slednjega situacija otrok brez spremstva v Evropi predstavlja resen izziv za institucije Evropske unije in organe njenih držav članic, katerih dolžnost je zaščita in skrb za te otroke.

Ne samo, da otroci brez spremstva živijo brez svojih staršev v državi, ki je ne poznajo, ampak so prav tako izpostavljeni tveganju, da bodo zaradi svojega priseljenskega statusa pridržani v t.i. »detention« centrih. Nemalo zgodb teh otrok po svetu pa priča tudi o izpostavljenosti velikemu tveganju, da postanejo žrtve trgovine z ljudmi za namene spolne in delovne eksploatacije. Zaradi negotove situacije so tako podvrženi kršitvam njihovih človekovih pravic, kar pa močno ogroža njihovo zaščito.

Že zgoraj omenjeno nadomestno skrb za otroke in s tem uresničevanje pravic otrok do posebnega varstva in pomoči, morajo države urejati s svojo nacionalno zakonodajo, pa vendar uradnih standardov, ki bi urejali področje skrbništev za otroke brez spremstva praktično ni. Države skrb in zaščito otrokom brez spremstva zagotavljajo v obliki skrbništev – na ta način so koristi in pravice otrok ščitene preko konkretnega zastopnika, skrbnice ali skrbnika.¹²

Otroci brez spremstva imajo pravico do skrbnika, ki bo varoval njihove pravice in najboljše koristi. Vrsta zaščite in skrbi, ki jo bo otrok brez spremstva prejel s strani skrbnika, je odvisna od države,¹³ v katero otrok – najpogosteje naključno – vstopi. Mednarodne raziskave s tega področja izpostavljajo potrebo po uskladitvi zaščite, ki jo otroci brez spremstva prejemajo od svojih skrbnikov, na evropski ravni. Ustrezni sistemi skrbništev so bistvenega pomena za podporo pri iskanju najboljših rešitev za otroke brez spremstva in za ustrezno izpolnjevanje otrokovih potreb, vezanih na socialno, psihološko, pravno in zdravstveno sfero.

¹² V nadaljevanju si prizadevam za uporabo obeh oblik slovničnega spola, vendar na nekaterih mestih vendarle uporabljam samo ženski ali samo moški spol. Navajanje enega od spolov uporabljam tudi, ko je to izključno potrebno, in ko je tako zapisano v izjavah sogovornikov ter v drugih navedbah.

¹³ Obstajata dva splošna tipa skrbništev: zasebni tip skrbništva (*ang. private guardianship*), ki je namenjen otrokom z znanimi sorodniki, v katerem posameznik, največkrat je to sorodnik, izvršuje skrbniško funkcijo, in državni tip skrbništva (*ang. state guardianship*), ki je običajno namenjen mladoletnim otrokom, katerih starši so neznani ali so jih le-ti zapustili in otrokom sirotam brez družin. Otrokom brez spremstva se postavi skrbnika drugega tipa skrbništev, izvajajo pa ga državni organi ali nevladne organizacije. V: Steinbock, 1996: 45-46.

1.1. Cilji naloge

Temeljni cilj diplomske naloge je prikaz položaja otrok in bivših otrok brez spremstva v Sloveniji, pregled ureditve instituta skrbništva v Sloveniji ter raziskovanje drugih mehanizmov zaščite za to populacijo otrok, kakor jih opredeljuje domača zakonodaja in nekateri mednarodni dokumenti. Velik del naloge zajema predstavitev vloge in načinov delovanja skrbnic in skrbnikov otrokom brez spremstva, torej konkretnih zastopnikov otrokovih pravic in koristi.

Ob zavedanju, da oblikovanje nekakšnega idealnega modela skrbništev in drugih mehanizmov zaščite za otroke brez spremstva ni mogoče, stremim k iskanju možnosti za izboljšanje obstoječega stanja ter k iskanju ustreznih rešitev, ki bi otrokom brez spremstva ponudile doslednejši dostop do posebnega varstva in pomoči, ki jo potrebujejo. V nalogi ne gre zgolj za prikaz razmer, gre tudi za aktivno participacijo (bivših) otrok brez spremstva, njihovih skrbnic in skrbnikov ter drugih strokovnjakov, ki s to populacijo otrok prihajajo v bolj ali manj neposreden in reden stik.

Drugo poglavje je namenjeno uporabljeni metodologiji in uvodni umestitvi uporabljene terminologije ter pregledu opravljenih polstrukturiranih intervjujev, analizo katerih vključujem v obravnavane tematske sklope četrtega in petega poglavja. Poglavje se zaključi z razmišljanjem o etičnih dilemah pri raziskovanju položaja otrok brez spremstva, kot izjemno ranljive skupine otrok, ter z razlago o vzpostavitvi dobrih praks in priporočil.

Tretje poglavje je namenjeno prikazu urejenosti skrbništva za otroke brez spremstva v Sloveniji ter prikazu nekaterih osnovnih izhodišč za varovanje otrokovih pravic in njihovih najboljših koristi, kakor jih opredeljujejo nekateri pomembni mednarodni dokumenti, kot sta Konvencija ZN o otrokovih pravicah in Direktive EU.

V četrtem poglavju poskušam čim bolj celovito predstaviti kompleksnost opravljanja skrbniške funkcije. Velik poudarek je namenjen sami perspektivi skrbnic in skrbnikov ter tudi drugih akterjev, ki delajo z otroki brez spremstva, na pomembnih mestih pa so vključena tudi videnja (bivših) otrok brez spremstva. Intervjuvani akterji so predstavili svoja stališča do vprašanj, kot so: imenovanje skrbnic in skrbnikov; prvi stik ter pogostost stikov med skrbniki in otroki; (pravne) odgovornosti, pristojnosti in naloge skrbnikov; izobrazba in usposabljanje skrbnikov; ocenjevanje največjih koristi otroka; vloga in kvalifikacije skrbnika v procesu

vračanja otrok; odgovornosti skrbnikov po polnoletnosti otrok; vprašanje o profesionalizaciji skrbniške funkcije in drugo.

V petem poglavju je predstavljena perspektiva otrok brez spremstva v Sloveniji, poglavje pa zajema tudi predstavitev osnovnih statistik. V poglavju, kakor deloma tudi že v prejšnjem poglavju, analiziram polstrukturirane intervjuje, ki sem jih opravila z (bivšimi) otroki brez spremstva. Tako je to poglavje posvečeno zgodbam teh mladih ljudi pri njihovem opisovanju lastnih izkušenj z migriranjem in azilnim postopkom, nastanitvijo v različnih sprejemnih kapacitetah, občutenjem varnosti, njihovo lastno oceno pravnega znanja, upoštevanjem njihove pravice do participacije, možnostjo pritožbe nad skrbnikom, pravicami in potrebami v zvezi z izobraževanjem in zdravstvenim varstvom in še več.

Zaključni del pa je namenjen povzetku glavnih ugotovitev.

2. METODOLOGIJA

Metodologija pričujoče naloge sledi kvalitativnemu pristopu, njen namen pa je eksploratoren. V raziskavi sicer uporabljam naslednje različne metode:

- Deskriptivna metoda, ki jo uporabljam v vseh poglavjih naloge, natančneje, ko prikazujem delo skrbnic in skrbnikov (bivših) otrok brez spremstva in delo drugih strokovnjakov, ko opisujem položaj otrok brez spremstva v Sloveniji ter pri pregledu mehanizmov zaščite zanje.
- Biografsko metodo, ki predstavlja osnovo za intervjuje, sem uporabila, ko sem izvedla intervjuje z (bivšimi) otroki brez spremstva, njihovimi skrbniki in skrbnicami ter drugimi strokovnjaki in strokovnjakinjami, ki delajo z njimi.
- Metoda osebne izkušnje nalogi daje poseben prispevek, saj z otroki brez spremstva v praksi delam že nekaj let.
- Metoda opazovanja z udeležbo mi je dala določene prednosti, saj sem večino posameznikov, s katerimi sem opravila intervjuje, poznala že od prej. Prav tako mi je bilo, kot zaposleni v nevladni organizaciji, ki že leta sistematično izvaja skrbništva za otroke brez spremstva, in ki deluje na področju pomoči tem otrokom, omogočeno opazovanje z neposredno udeležbo.
- Kvantitativna metoda, ki se je poslužujem pri sekundarni analizi, in sicer ko navajam statistične podatke o številu otrok brez spremstva, ki so v RS zaprosili za azil, ter ko navajam podatke o otrocih brez spremstva, ki so v RS pridobili status begunca.

Teoretična osnova obravnavane tematike temelji na analizi in interpretaciji primarnih virov kot tudi na pregledu sekundarnih virov. Naloga vsebuje nabor zbranih informacij iz že obstoječih raziskav in ustrezne literature ter relevantne zakonodaje, osrednje jedro naloge pa predstavlja perspektiva skrbnic in skrbnikov ter strokovnjakov, ki delajo na področju otrok brez spremstva, ter stališča in mnenja otrok brez spremstva samih.

Vrste gradiva, ki sem ga za namene diplomskega dela uporabila, so raznolike, omeniti pa velja predvsem naslednje: posnetki pogovorov, ki so kasneje prešli v formo transkriptov intervjujev, osebna in službena dokumentacija (razni dokumenti Slovenske filantropije) pa tudi vizualno gradivo (fotografije in filmi).

V nalogi analiziram poglobljene polstrukturirane intervjuje, ki sem jih, kot že rečeno, opravila z otroki brez spremstva, njihovimi skrbnicami in skrbniki ter drugimi strokovnjaki, ki delajo z

njimi, na koncu pa se naloga osredotoča na primere dobrih praks in priporočil, predvsem v zvezi z opravljanjem skrbništev v Sloveniji.

Zaradi kvalitativne raziskave, pri kateri je bila uporabljena kvalitativna empirična metodologija skupaj z razpoložljivo dostopno literaturo ter drugimi informacijami, rezultati ne temeljijo na statističnih podatkih, temveč na analizi poglobljenega razumevanja kompleksnosti, vključene v številne različne situacije, ki so bile preučene.

2.1. Pregled intervjujev

Naloga predstavlja analizo, narejeno na podlagi opravljenih enaindvajsetih poglobljenih intervjujev. Enajst intervjujev je bilo opravljenih z otroki in bivšimi otroki brez spremstva, deset intervjujev pa z akterji, ki delajo z njimi. Pet intervjujev od slednjih so intervjuji s skrbnicami in skrbniki, pet intervjujev pa z drugimi eksperti, ki z otroki brez spremstva delajo bodisi posredno bodisi neposredno.

V intervjujih so bili intervjuvanci vprašani o temah, kot so: postopkovni vidiki, kvalifikacije skrbnikov, ocenjevanje največjih koristi otroka, sprejemne in druge namestitve, vračanje, pravno znanje in drugo.¹⁴

Vprašanja za (bivše) otroke brez spremstva, skrbnike in druge osebe, ki delajo z otroki brez spremstva so bila odprtega tipa, z namenom, da bi dobili vpogled v perspektive (pričakovanja) in videnja intervjuvancev.

Intervjuji so bili opravljeni med februarjem in oktobrom leta 2010. Intervjuji so potekali takrat, ko so imeli (bivši) otroci brez spremstva ter eksperti čas, potekali pa so na lokacijah, na katerih je bila zagotovljena zasebnost. Potekali so individualno, torej brez prisotnosti drugih oseb, razen v dveh primerih, ko je bil za potrebe izvedbe intervjujev prisoten tolmač. V raziskavo so vključeni samo tisti otroci, ki so na intervju pristali samovoljno, vsem pa je bilo razloženo, da so pogovori zaupne narave.

¹⁴ Glej prilogo 1 in 2: vprašalniki, ki so služili kot smernice za pogovore z otroki brez spremstva, njihovimi skrbniki in drugimi strokovnjaki. Na tem mestu velja omeniti, da vprašalnikov nisem sestavila sama, temveč so produkt skupnega dela vseh partnerjev na evropskem projektu *“Closing a Protection Gap for Separated Children in Europe: Core Standards for Guardians of Separated Children in Europe”*, na izsledkih katerega temelji diplomsko delo.

S privolitvijo sogovornikov so bili skoraj vsi intervjuji, z izjemo dveh intervjujev opravljenih z otroki brez spremstva, diktafonsko posneti in nato transkribirani. Pogovora z dvema otrokoma, ki nista želela, da bi se pogovor snemal, sem dosledno ročno zapisovala. Transkripti intervjujev in detajlna zapisa neposnetih intervjujev so dali veliko količino podrobnih informacij o izkušnjah in videnjih (bivših) otrok brez spremstva in strokovnjakov, ki delajo z njimi.

Rezultate intervjujev sem zbrala v skupnem dokumentu, v katerem so bili pod posameznim vprašanjem zbrani ustrezni odgovori. Analizirala sem področje za področjem, na podlagi česar so se pokazale razlike in podobnosti v odgovorih ciljnih skupin, torej skrbnic in skrbnikov, otrok brez spremstva in drugih strokovnjakov, prav tako pa je bilo na ta način mogoče primerjati odgovore vseh respondentov.

Poleg avtomatičnega diktafonskega zapisa ali zapisovanja intervjujev sem posebno pozornost namenila tudi neverbalni komunikaciji respondentov, še posebej pa pri pogovorih z (bivšimi) otroki brez spremstva. Pri intervjuvanju in pogovorih na sploh je pomembno poslušanje vseh ravni komunikacije. »Gre za vse tisto, kar hoče oseba povedati, pa ne pove, kaj predlaga, ob čem se ustavi in kaj ji ne pomeni prav dosti.«¹⁵

V poglavjih, ki sledijo, so izbrani citati posameznic in posameznikov, ki ilustrirajo njihova stališča in predloge. Nekateri citati so prikazani le z majhnimi jezikovnimi popravki govornega jezika, da bi bralka in bralec dobila neposredno berljivo in razumljivo besedilo. Citate, vzete iz intervjujev, ki so potekali v angleškem jeziku, sem za namene te naloge prevedla v slovenski jezik. Ker je pri prevajanju citatov potrebno upoštevati dejstvo, da v določenem jeziku neka fraza lahko pomeni čisto nekaj drugega kot v prevedenem jeziku, slednje upoštevam, zaradi česar se mestoma zazdi, da prevod ni dobeseden. Za bralko in bralca, ki želi citate prebrati v izvirniku in s tem pridobiti neposredno izkušnjo izrečenega besedila, le-te dodajam v opombah.

Vse intervjuvane sogovornike sem z namenom zagotovitve njihove anonimnosti numerirala na sledeč način: O1 = otrok št. 1; SK1 = skrbnik št. 1; ST1 = strokovnjak št. 1 (gre za strokovnjaka, ki ni skrbnik). Navedeni citati, z izjemo vseh citatov (bivših) otrok brez spremstva, so oštevilčeni na opisan način. Za izogib pri oštevilčenju intervjuvanih otrok sem

¹⁵ Zaviršek, 1994: 46-47.

se odločila naknadno, in sicer iz razloga nizkega števila otrok in bivših otrok brez spremstva v Sloveniji, zaradi česar bi podatki o starosti, spolu, izvorni državi in drugi podatki, otroke brez spremstva lahko naredili razpoznavne. Zaradi slednjega, kakor tudi zaradi zagotovitve popolne zaupnosti intervjujev, sem se odločila, da ob navajanju citatov (bivših) otrok navedem le informacijo, ali je izrečeno povedal otrok brez spremstva ali bivši otrok brez spremstva. Le citatom v poglavju o nastanitvah dodajam tudi informacijo o tem, kje je bil otrok v času opravljanja intervjuja nastanjen.

2.1.1. Otroci brez spremstva

Participacija vseh (bivših) otrok brez spremstva pri pogovorih je bila prostovoljna in anonimna. Trije bivši otroci, ki sem jih vprašala po sodelovanju pri intervjuju, da bi z menoj delili misli o in izkušnje s svojimi skrbniki, ter da bi mi pojasnili svoje številne izkušnje z življenjem v Sloveniji, so sodelovanje odklonili.

Pri oblikovanju vzorca otrok in bivših otrok brez spremstva sem izhajala iz kontaktov otrok, s katerimi prihajam, kot zaposlena v nevladni organizaciji, ki med drugim deluje tudi na področju otrok brez spremstva, v stik na dnevni bazi. Le dveh otrok, ki sta bila v času opravljanja intervjuja kot prosilca za azil nameščena v azilnem domu šele dober mesec, nisem dobro poznala. Respondenti vseh enajstih pol-strukturiranih intervjujev so moškega spola. Spolna sestava vzorca je posledica dejstva, da v času izvajanja intervjujev otrok brez spremstva ženskega spola, ki bi zaprosile za azil, ni bilo, prav tako pa žensk, ki bi v RS prišle kot otroci brez spremstva, in ki bi v RS pridobile status begunca, ni.

Šest od intervjuvanih otrok je bilo v času izvedbe intervjujev mlajših od osemnajst let, zaradi česar so bili še vedno pod skrbništvom, dva intervjuvanca sta malo pred potekom intervjuja dopolnila osemnajst let, medtem ko so bili trije bivši otroci brez spremstva stari med devetnajst in dvaindvajset let in bili tako brez skrbnika že nekaj let.

Štirim (bivšim) otrokom brez spremstva je Slovenija priznala status mednarodne zaščite (dvema status subsidiarne zaščite in dvema azil iz humanitarnih razlogov¹⁶), štirje otroci so

¹⁶ Zakon o azilu iz leta 1999 je priznaval tudi možnost pridobitve azila iz humanitarnih razlogov. Slednjega so pridobile osebe, ki niso izpolnjevale predvidenih pogojev za priznanje statusa begunca po Ženevski konvenciji, vendar bi bila v primeru njihove vrnitve v matično državo ogrožena njihova osebna varnost ali fizična integriteta. Za osebe, ki so pridobile azil iz humanitarnih razlogov se je lahko realno in upravičeno pričakovalo, da bodo v državi izvora izpostavljene nevarnosti mučenja, nečloveškega in ponižujočega ravnanja ali kaznovanja. Oseba, ki ji je Republika Slovenija (RS) na podlagi Zakona o azilu odobrila azil iz humanitarnih razlogov, je pridobila status begunca in ji pripadajo vse z Ženevsko konvencijo zagotovljene pravice in pravice, ki jih je RS določila iz tega naslova. V: Mrak in Piliš, 2005.

bili v času intervjuja prosilci za azil, en bivši otrok brez spremstva pa v Sloveniji biva na podlagi dovoljenja za zadrževanje. Izvorna država šestih intervjuvancev je Afganistan, dva prihajata iz Gane in dva iz Kameruna ter en iz Eritreje. Čas njihovega bivanja v Sloveniji je bil v času poteka pogovorov različno dolg, od meseca in pol do šestih let in pol.

Intervjuji z (bivšimi) otroci brez spremstva so trajali od 40 minut do ure in 20 minut. Le en intervju z otrokom brez spremstva je potekal v slovenskem jeziku, osem intervjujev je bilo izvedenih v angleškem jeziku brez tolmača, medtem ko sta dva intervjuja z otrokoma brez spremstva potekala s pomočjo tolmača.

Izvedeni so bili intervjuji z (bivšimi) otroki brez spremstva, ki živijo v različnih namestitvah. Od enajstih intervjujev je bilo šest intervjujev narejenih z otroki brez spremstva, ki so bili v času intervjuvanja prosilci za azil, le-ti pa so bili – z izjemo enega, ki je bil v času intervjuvanja nastanjen v varni hiši nevladne organizacije Društva Ključ – center za boj proti trgovini z ljudmi – nastanjeni v azilnem domu. Štirje (bivši) otroci brez spremstva s pridobljenim statusom mednarodne zaščite so v času intervjuvanja bivali na privatnih nastanitvah, medtem ko je bil en nameščen v Integracijski hiši.¹⁷

2.1.2. Skrbnice in skrbniki

Za namene naloge sem opravila pet intervjujev s skrbnicami in skrbniki (bivših) otrok brez spremstva. Štirje od njih so predstavniki nevladne organizacije Slovenska filantropija, en intervjuvan skrbnik pa je zaposlen na enem od ljubljanskih Centrov za socialno delo. Intervjuvane so bile tri skrbnice in dva skrbnika. Najmlajša oseba je bila stara petindvajset let, najstarejša pa petinštirideset let. Dolžina opravljanja njihove skrbniške funkcije je različno dolga, od enega pa tja do šest let, imajo pa tudi zelo različne delovne izkušnje. Intervjuji s skrbniki so trajali od ene ure do dveh ur in pol, vse intervjuvance pa sem poznala še pred izvedbo intervjujev.

Intervjuvane skrbnice in skrbnike ter nekatere njihove karakteristike sem označila na način, kot sledi.

¹⁷ Integracijska hiša je nastanitvena zmogljivost Ministrstva za notranje zadeve RS, kamor se lahko v skladu z določbami, ki urejajo nastanitev oseb s pridobljeno mednarodno zaščito, osebe nastani za obdobje največ enega leta z možnostjo podaljšanja za največ šest mesecev. Od začetka leta 2011 si Ministrstvo za notranje zadeve prizadeva, da bi bila Integracijska hiša namenjena le še za nastanitev otrok brez spremstva in ne tudi družin z otroki s pridobljenim statusom begunca, kakor je v praksi veljalo do tedaj.

Koda - skrbnica/ skrbnik:	Spol:	Država izvora:	Dolžina opravljanja skrbniške funkcije:	Delovanje v okviru organizacije:
SK1	ženski	Slovenija	približno 6 let	Slovenska filantropija
SK2	ženski	Bosna in Hercegovina	približno 2 leti	Slovenska filantropija
SK3	moški	Slovenija	približno 5 let	Slovenska filantropija
SK4	ženski	Slovenija	približno 2 leti	Slovenska filantropija
SK5	moški	Slovenija	približno 1 leto	Center za socialno delo

2.1.3. Drugi strokovnjaki

Izvedla sem pogovore s petimi strokovnjaki, ki niso skrbniki (bivšim) otrokom brez spremstva, vendar z njimi delajo bodisi neposredno bodisi posredno. Intervjuvala sem naslednje strokovnjake: svetovalka za integracijo (Sektor za integracijo, Direktorat za migracije in integracijo), vodja azilnega doma, socialna delavka v Centru za tujce v Postojni, direktor Centra za socialno delo Postojna in socialna delavka v azilnem domu. Intervjuvane strokovnjakinje in strokovnjaki imajo od treh do enajst let delovnih izkušenj z neposrednim ali posrednim delom z otroki brez spremstva. Pogovori z njimi so trajali od ene ure do ure in pol, vse intervjuvance, z izjemo direktorja Centra za socialno delo Postojna, sem osebno poznala še pred izvedbo intervjujev.

Intervjuvani strokovnjaki ter nekatere njihove karakteristike sem označila na način, kot sledi.

Koda – strokovnjakinja/ strokovnjak:	Spol:	Država izvora:	Delovna doba na področju:	Poklicna funkcija:
ST1	ženski	Slovenija	približno 11 let	svetovalka za integracijo
ST2	ženski	Slovenija	približno 11 let	vodja azilnega doma
ST3	ženski	Slovenija	približno 5 let	socialna delavka v Centru za tujce
ST4	moški	Slovenija	približno 7 let	direktor Centra za socialno delo Postojna
ST5	ženski	Slovenija	približno 3 leta	socialna delavka v azilnem domu

2.2. Terminologija

Zaradi mnoštva terminov, ki se pojavljajo v povezavi s sodobnimi migracijami ter znotraj tega na področju raziskovanja situacije otrok brez spremstva, sem se znašla v dilemi.

Pojasnilo k naslednjemu pojmovno-teoretičnemu izhodišču bo potencialnemu bralcu tega dela omogočila lažje razumevanje, zakaj v nalogi uporabljam termin otrok brez spremstva oziroma otroci brez spremstva.

Program za otroke brez spremstva v Evropi (SCEP)¹⁸ je prvi program, ki je razvil mrežo nevladnih organizacij po vsej Evropi, ki se ukvarjajo z otroki brez spremstva. V okviru partnerskih organizacij je leta 1999 nastal dokument imenovan Načela dobre prakse, katerega namen je predstavitev temeljnih strategij in praks, ki so potrebne za izvajanje ukrepov za zagotavljanje spodbujanja in zaščite pravic otrok brez spremstva v Evropi. Program že od samega začetka uporablja izraz otroci brez spremstva (*angl. separated children*), saj termin izpostavi stisko teh otrok: so mlajši od osemnajst let in se zunaj matične države nahajajo brez spremstva staršev oziroma zakonsko ali po običaju določenega skrbnika. Tako so prikrajšani za prejemanje nege in zaščite svojih staršev ali zakonitih zastopnikov in največkrat zaradi te ločitve trpijo socialno in psihološko.¹⁹

Slovenska zakonodaja otroke brez spremstva naslavlja s terminom mladoletniki brez spremstva. Zakon o mednarodni zaščiti izraz definira, kot sledi:

»Mladoletnik brez spremstva ali mladoletnica brez spremstva je državljan tretje države ali oseba brez državljanstva, mlajša od osemnajst let, ki je na ozemlju Republike Slovenije brez staršev ali zakonitega zastopnika.«²⁰

Razprava o terminologiji za to populacijo otrok je različna, njena uporaba pa se razlikuje glede na rabo v nacionalnih zakonodajah ter drugih dokumentih. Ker Program za otroke brez spremstva v Evropi, kakor tudi Konvencija o otrokovih pravicah »vsako človeško bitje, mlajše od osemnajst let«²¹ naslavlja z izrazom otrok in ne mladoletnik oziroma mladoletnica,

¹⁸ V originalu: Separated children in Europe Programme (SCEP). SCEP je bil ustanovljen leta 1997 in sicer na skupno pobudo organizacije International Save the children Alliance in Visokega komisariata ZN za begunce (UNHCR). Program temelji na dopolnjujočih se nalogah in strokovnih področjih obeh pobudnic, torej na zagotavljanju zaščite otrok prosilcev za azil in otrok s priznanim statusom begunca ter na uresničevanju pravic vseh otrok.

¹⁹ Program za otroke brez spremstva v Evropi, 2004: 2.

²⁰ Uradni list RS št. 111/2007, 3. člen.

²¹ Konvencija ZN o otrokovih pravicah, 1989: 1. člen.

v tej nalogi tudi sama uporabljam ta termin, razen, če je v citatih in zakonodaji na katero referiram, uporabljeno drugače.

2.3. Etični pomisleki

Etična ozaveščenost je temeljni del in pomemben aspekt kakovosti prakse strokovnega socialnega dela, saj, na splošno rečeno, tako etika kot socialno delo obravnavata nekaj, kar lahko imenujemo ureditev »prostora med« samim seboj in drugimi. Socialna delavka in socialni delavec se morata pri svojem vsakdanjem delu zavedati vrzeli med etično potrebo kot takšno in inherentno potrebo specifičnega praktičnega področja na katerem delujeta.²²

Ker delo z prosilci za azil in begunci zahteva spoštljivo ravnanje z osebnimi podatki te ranljive skupine migrantov, sem se intervjuvanja z otroki in bivšimi otroki brez spremstva lotila s posebno senzibilnostjo (senzitivnostjo). Vse pridobljene informacije s strani (bivših) otrok brez spremstva so bile obravnavane z najvišjo možno stopnjo zaupnosti. Intervjuvanci so bili obveščeni o zaupnosti pogovorov, za sodelovanje pri intervjuju pa so podali tudi pisno soglasje. V primerih mladoletnih otrok brez spremstva sem za dovoljenje za sodelovanje pri pogovorih vprašala tudi skrbnice in skrbnika teh otrok.

Vsem mladim je bilo razloženo, da bodo ostali anonimni, in da pogovori ne bodo imeli nikakršnega vpliva na njihove prošnje za azil oziroma na njihov že pridobljen status begunca oziroma subsidiarne zaščite. Vse mlade respondente sem pozvala tudi k možnosti odklona pri odgovarjanju na posamezna vprašanja v primeru, če nanje ne bi želeli odgovoriti.

Rezultati intervjujev so predstavljeni brez imen in drugih kontaktnih podatkov (bivših) otrok, dostop do kontaktnih informacij je omejen in ne bo javen na noben način. Po opravljenem pogovoru sem z namenom varovanja osebnih podatkov in zgodb vsem intervjuvancem dodelila kodo.

2.4. Dobre prakse in priporočila

Odzive in odgovore pridobljene s pogovori z (bivšimi) otroki brez spremstva, skrbniki in drugimi akterji, sem razdelila v sklope, ki predstavljajo poglavja in podpoglavja te naloge. Za vsak sklop sem v nalogi poskušala izpostaviti tudi primere dobrih praks. Poudariti je potrebno, da seznam ugotovljenih praks, ki ga podajam na koncu vsakega podpoglavja, ni dokončen in popoln. Dobre prakse, izpostavljene v nalogi, ne predstavljajo prakse vseh intervjuvanih skrbnikov in drugih akterjev, ki delajo z otroki brez spremstva – v nekaterih

²² Maiss, 2010: 39. V: Zaviršek, Rommelspacher, Staub-Bernasconi, 2010.

primerih gre za razširjeno prakso, medtem ko gre v drugih primerih le za prakso posameznega skrbnika ali strokovnjaka. Primeri dobrih praks in priporočil temeljijo na ocenah intervjuvank in intervjuvancev in jih, kjer je to mogoče, povezujem s posamezni členi Konvencije o otrokovih pravicah.

Pričujoča naloga se osredotoča na potrebe otrok brez spremstva in na skrbnike, da bi se okrepile kvalifikacije skrbnikov in za podporo skrbnikom pri njihovem delu, da bi lahko zaščitili otroka brez spremstva na najboljši možen način.

3. PRAVNA UREDITEV SKRBNİŠTVA

Odbor Združenih narodov za otrokove pravice v svojem Splošnem komentarju št. 6 določa, da uživanje pravic, določenih s Konvencijo Združenih Narodov o otrokovih pravicah, ni omejeno le na otroke, državljane držav pogodbenic, temveč gredo te pravice vsem otrokom, ne glede na njihov pravni status.²³ Zavezanost držav temu določilu predstavlja pozitiven aspekt za otroke brez spremstva, saj morajo države sprejeti vse potrebne ukrepe za prepoznavanje otrok brez spremstva v čim zgodnejši fazi.²⁴ Države članice morajo ustvariti temeljni pravni okvir in sprejeti potrebne ukrepe za ustrezno zastopanje najboljših koristi otrok brez spremstva, zato morajo takoj, ko se otroka brez spremstva kot takšnega prepozna, imenovati skrbnika, ki bo zanj skrbel in varoval njegove pravice dokler ne dopolni osemnajst let ali trajno ne zapusti ozemlja države.²⁵

Slovenska zakonodaja skrbništva za mladoletne osebe predpisuje v štirih pravnih aktih: Zakon o tujcih, Zakon o mednarodni zaščiti, Zakon o začasni zaščiti razseljenih oseb in Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Slednji je tudi temeljni zakon, ki področje skrbništva ureja v slovenskem prostoru. Zakonodajnega instrumenta, ki bi urejal izključno področje otrok brez spremstva, v Sloveniji ni.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih določa, da center za socialno delo mladoletnika, ki nima staršev ali za katere starši ne skrbijo, postavi pod skrbništvo.²⁶ Skrbnik je za mladoletnika dolžan skrbeti enako kot starš za mladoletnika.²⁷ Isti zakon nadalje določa, da lahko mladoletnik pod skrbništvom, ki dopolni petnajst let, sam sklepa svoje pravne posle, pri čemer je za veljavnost teh poslov potrebna odobritev njegovega skrbnika, za tiste posle, ki jih tudi skrbnik ne sme opravljati sam, pa je potrebna odobritev centra za socialno delo.²⁸ Namen skrbništva nad mladoletnimi osebami, kot ga določa ta zakon, je da se s skrbjo, vzgojo in izobrazbo vsestransko razvije osebnost mladoletnih varovancev, in da se varovanci usposobijo za samostojno življenje in delo, to pa se uresničuje predvsem z oskrbo, zdravljenjem in usposabljanjem za samostojno življenje. Namen skrbništva je prav tako

²³ United Nations Committee on the Rights of the Child, 2005, 12. člen.

²⁴ Ibid., 2005, 13. člen.

²⁵ Ibid., 2005, 33. člen.

²⁶ Uradni list RS št. 69/2004, 201. člen.

²⁷ Ibid., 2004, 202. člen.

²⁸ Ibid., 2004, 203. člen.

zavarovanje premoženjske in druge pravice in koristi oseb, ki so pod skrbništvom.²⁹ Skrbnik se mora, seveda če je to mogoče, pri vsakem važnejšem opravilu posvetovati z varovancem.³⁰ Opravljanje dolžnosti skrbnika je v Sloveniji prostovoljno in častno, za postavitev skrbnikov pa je pristojen center za socialno delo.³¹

Zakon o tujcih v svojem 82. členu določa postopek z mladoletnimi tujci, v katerem lahko preberemo, da mora policija v primeru odstranitve mladoletnega tujca brez spremstva staršev ali drugih zakonitih zastopnikov, ki nezakonito prebiva na ozemlju Republike Slovenije, takoj obvestiti center za socialno delo, ki mladoletnemu po uradni dolžnosti nemudoma postavi skrbnika za posebni primer.³²

Medtem ko so bile po prejšnjem Zakonu o mednarodni zaščiti, ki je veljal do decembra 2010, naloge skrbnika, ki je bil postavljen otroku, prosilcu za azil, omejene le na zastopanje mladoletne osebe v postopku mednarodne zaščite ter ščitenje njihovih koristi in interesov, novela Zakona o mednarodni zaščiti odgovornosti skrbnika razširja. Po novem je naloga skrbnika otroku brez spremstva, ki zaprosi za azil, tudi zastopanje na področjih varovanja zdravja, izobraževanja, varovanja premoženjskih pravic in koristi.³³

Odločbo o postavitvi zakonitega zastopnika izda krajevno pristojni center za socialno delo. Zakoniti zastopnik je lahko sorodnik ali spremljevalec mladoletnika brez spremstva ali predstavnik organizacije, ki je specializirana za delo z otroki in mladostniki.³⁴

Otroku brez spremstva, kateremu se je azilni postopek zaključil z odobritvijo statusa begunca ali statusa subsidiarne zaščite, pristojni krajevni center za socialno delo namesto zakonitega zastopnika postavi skrbnika v običajnem pomenu besede, katerega naloge so širše v primerjavi z zakonitim zastopnikom.³⁵

²⁹ Ibid., 2004, 178. člen.

³⁰ Ibid., 2004, 190. člen.

³¹ Ibid., 2004, 179. člen.

³² Uradni list RS št. 50/2011, 82. člen.

³³ Uradni list RS št. 11/2011, 16. člen. Omenjena sprememba bo sicer začela veljati šele v roku enega leta od začetka veljave zakona, ko bo Ministrstvo za notranje zadeve v soglasju z Ministrstvom za delo, družino in socialne zadeve v podzakonskem aktu predpisalo podrobnejši način izvajanja pooblastil skrbnika.

³⁴ Ibid., 2011, 2. odstavek 96. člena.

³⁵ Kot je razvidno iz pričujočega poglavja, različni zakoni različno poimenujejo osebo, ki skrbi za varstvo pravic mladoletnih oseb, in ki je postavljena z namenom delovanja v otrokovem najboljšem interesu. Otroku brez spremstva, ki je nastanjen v Centru za tujce se tako postavi *skrbnika za posebni primer*, otroku, prosilcu za azil, je postavljen *zakoniti zastopnik*, otroku s pridobljenim statusom begunca ali statusom subsidiarne zaščite, pa je postavljen *skrbnik* v klasičnem pomenu besede. V

V tem smislu se pravice otrok brez spremstva s pridobljeno zaščito v Sloveniji razširijo do obsega, kakršen velja za slovenske državljane. Skrbništvo za populacijo otrok s pridobljenim statusom tako ureja Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih. Kot že predhodno omenjeno, je skrbnik za mladoletno osebo dolžan skrbeti enako, kot bi za mladoletnika skrbel starš. Edino kar skrbniško funkcijo loči od starševske je, da skrbnik otroka brez spremstva ni dolžan preživljati, prav tako pa se od njega ne pričakuje, da bo otrok živel pri njem. Zakon prav tako določa, da se za skrbnika postavi oseba, ki ima osebne lastnosti in sposobnosti, potrebne za opravljanje dolžnosti skrbnika, in ki privoli, da bo skrbnik.³⁶

Skrbništvo nad mladoletno osebo v Republiki Sloveniji preneha veljati, ko mladoletna oseba pod skrbništvom postane polnoletna, ko sklene zakonsko zvezo, ali osebo nekdo posvoji, ali če je postal roditelj in mu je z odločbo sodišča priznana popolna poslovna sposobnost.³⁷

»Zakon o socialnem varstvu iz leta 1992 je prav za področje izvajanja storitev naredil odločilen korak, ko je javnim organizacijam odvzel do tedaj ekskluzivno vlogo izvajalcev socialnovarstvenih storitev in dal možnost, da jih izvajajo, tudi drugim: zasebnim neprofitnim organizacijam in zasebnikom, ki jim pristojno ministrstvo podeli ustrezno dovoljenje oziroma koncesijo.«³⁸ Tako so skrbništva za otroke brez spremstva v različnih postopkih začeli prevzemati predstavnice in predstavniki Slovenske filantropije. Več o podrobnostih samega izvajanja skrbniške funkcije ter vseh ostalih temah vezanih na implementacijo instituta skrbništev, pa sledi v naslednjem poglavju.

nadaljevanju naloge največkrat vse subjekte, ki so postavljeni nad mladoletno osebo z namenom varovanja in ščitenja pravic, naslavljam kar s skrbnikom, razen če je v citatih na katere referiram, uporabljeno drugače.

³⁶ Uradni list RS št. 69/2004, 180. člen.

³⁷ Ibid., 2004, 205. člen.

³⁸ Kobal, 2006: 35.

4. SKRBNICE IN SKRBNIKI

Skrbništva za otroke brez spremstva v Sloveniji v večini primerov izvaja nevladna organizacija Slovenska filantropija, in sicer v okviru Centra za psihosocialno pomoč beguncem. To vlogo prevzema že od leta 2001. Slovenska filantropija je tudi edina organizacija, ki sistematično dela na področju pomoči in zaščite za otroke brez spremstva, za katere, poleg skrbništev, izvaja tudi dodatno psihosocialno pomoč. Center za socialno delo Ljubljana Moste–Polje in Center za socialno delo Postojna sta skrbniško nalogo za to populacijo otrok do današnjega datuma prevzela le v nekaterih redkih primerih.³⁹

4.1. Imenovanje skrbnikov

V praksi skrbništva za otroke brez spremstva izvaja nekaj zaposlenih na Slovenski filantropiji, natančneje tri zaposlene, v preteklosti pa so skrbništva za to populacijo otrok izvajali tudi prostovoljci Slovenske filantropije. Zaposleni na Slovenski filantropiji izvajajo skrbništva za otroke brez spremstva, ki so nastanjeni v Centru za tujce (in so v skladu z zakonodajo, obravnavani kot tujci, ki so nezakonito vstopili v Republiko Slovenijo), za otroke brez spremstva, ki zaprosijo za azil v Republiki Sloveniji, ter za otroke, ki jim je bil v Sloveniji priznan status begunca po Ženevski konvenciji ali status subsidiarne zaščite.

Kot je bilo opisano v prejšnjem poglavju, sklep o imenovanju skrbnika izda pristojni krajevni center za socialno delo. Imenovanje skrbnika in skrbnikove odgovornosti so odvisne od postopka, v katerem se otrok brez spremstva nahaja. Otroci brez spremstva v Sloveniji imajo lahko različne vrste statusov, in sicer so lahko obravnavani kot: nelegalni migranti,⁴⁰ prosilci za azil, osebe s priznanim statusom mednarodne zaščite (oseba s statusom begunca ali oseba s statusom subsidiarne zaščite) ter oseba, ki ji je bila dodeljena začasna zaščita razseljenih oseb.

³⁹ Od sredine meseca marca 2011 je Slovenska filantropija začasno prenehala s prevzemanjem zakonitih zastopništev nad novimi primeri otrok brez spremstva, ki zaprosijo za azil. Glavni razlog začasne prekinitve je pomanjkanje kapacitet, saj poleg izvajanja skrbništev za otroke prosilce za azil Slovenska filantropija izvaja skrbništva tudi za otroke, nastanjene v Centru za tujce, in za otroke s priznanim statusom begunca ali statusom subsidiarne zaščite. Razlog za tovrstno odločitev Slovenske filantropije pa prav tako stoji na strani nezadostne finančne podpore programov. Od sredine marca 2011 skrbništva za otroke brez spremstva, ki zaprosijo za azil, izvaja Center za socialno delo Ljubljana Vič-Rudnik.

⁴⁰ Beseda nelegalen je problematična, saj je negativno konotirana in nakazuje na to, da je človek nelegalen. Za tiste, ki na podlagi zakonodajnih okvirjev migrirajo na nedovoljen način, v nadaljevanju naloge uporabljam pojem (ne)legalni migrant. Več o tem v: Zlatar, 2007.

V primeru, ko je otrok brez spremstva nezakonito vstopili v državo in je pridržan v Centru za tujce v Postojni, mora policija (v okviru Centra za tujce) obvestiti pristojni center za socialno delo, da po uradni dolžnosti otroku brez spremstva nemudoma postavi skrbnika za posebni primer. Pristojni center za socialno delo je Center za socialno delo Postojna, ki izdaja odločbe o postavitvi skrbnika za posebni primer.

Center za socialno delo Postojna je vse do danes, v večini primerov otrok brez spremstva nastanjenih v Centru za tujce, za skrbnike postavil Slovensko filantropijo. Praksa kaže, da običajno traja nekaj dni, preden je odločba o postavitvi skrbnika narejena. Ko je odločba pripravljena, skrbnik odločbo prevzame na Centru za socialno delo Postojna in jo nato odnese na prvo srečanje z otrokom, ki poteka v Centru za tujce. Odločba mora biti podpisana s strani obeh, skrbnika in otroka brez spremstva.

Otroci brez spremstva, ki zaprosijo za azil, so nastanjeni v azilnem domu v Ljubljani. V praksi, ko otrok za azil zaprosi že v Centru za tujce, je v azilni dom pripeljan v roku nekaj dni od vložitve namere za zaprositev za azil. Praksa kaže tudi, da ima otrok brez spremstva formalno podajo prošnje za azil isti ali naslednji dan, ko je bil premeščen v azilni dom.

Dobra praksa:

- Slovenska filantropija zagotavlja skrbništva za otroke brez spremstva, ki so nastanjeni v Centru za tujce, otrokom brez spremstva, ki zaprosijo za azil, kakor tudi otrokom brez spremstva, ki jim je bil priznan status begunca ali status subsidiarne zaščite. Prednost izvajanja skrbništev s strani nevladne organizacije je predvsem v njeni neodvisnosti in večji fleksibilnosti v primerjavi z vladnimi službami.⁴¹

Priporočila:

- Vsem otrokom brez spremstva, ne glede na njihov migrantski status, mora biti skrbnik postavljen nemudoma.

⁴¹ Skrbništvo predstavlja pomemben mehanizem zaščite otrok brez spremstva, zato bi bilo potrebno obstoječi sistem skrbništev izboljšati. S tem, ko je nevladna organizacija Slovenska filantropija prevzela izvajanje skrbništev, je zapolnila vrzel, ki se pojavlja na področju skrbi za te otroke. Samo izvajanje skrbništev je velikokrat oteženo, saj država finančno ne podpira Slovenske filantropije pri izvajanju skrbništev finančno ne podpira. V: Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC, 2009: 31-32.

4.2. Prvi stik

Prvi stik med otrokom in njegovim/njenim skrbnikom se ponavadi zgodi v prvih dneh, ko otrok vstopi na ozemlje Republike Slovenije. Če je bil otroku brez spremstva dodeljen drug skrbnik kot v Centru za tujce, oziroma če je bil otrok pripeljan neposredno v azilni dom, se otroci, ki zaprosijo za azil, s svojo skrbnico oziroma skrbnikom srečajo tik pred samo podajo prošnje za azil. Slovenska filantropija si prizadeva, da bi imeli otroci v vseh postopkih istega skrbnika, kljub temu pa tega včasih ni mogoče zagotoviti.

»Svojega skrbnika sem prvič spoznal v Centru za tujce v Postojni. Tam sem bil približno sedemnajst dni. In potem sem prišel v azilni dom in dobil drugega skrbnika. Mislim, da je bilo to na isti dan, ko sem prišel tja.«⁴² (otrok brez spremstva)

»Ko sem prispel v azilni dom. Prišel sem v petek in v ponedeljek sem dobil skrbnika. Skrbnik je bil vedno prisoten z menoj. Toda, odkar sem dopolnil osemnajst let moram nekatere stvari storiti sam. Ampak med intervjuji [op. na podaji prošnje ter na osebnih razgovorih] je bil moj prejšnji skrbnik vedno z menoj.«⁴³ (bivši otrok brez spremstva)

Po mnenju večine intervjuvanih skrbnic in skrbnikov ter drugih strokovnjakov, naj bi bil skrbnik otroku brez spremstva postavljen takoj po tem, ko otrok vstopi v državo. Takrat, pravijo respondenti, naj bi se otrok in skrbnik tudi prvič srečala. Izpostavili so tudi, da bi se morale prvo srečanje med skrbnikom in otrokom zgoditi veliko prej, kot se to zgodi v obstoječi praksi. S strani intervjuvanih odraslih je bilo moč slišati komentarje o zamudah pri postavitvi skrbnikov:

»Ali mislim, da je to prepozno? Absolutno da, ker mislim, da bi skrbnik moral priti v stik z otrokom že v trenutku, ko policija začne izvajati postopke, torej od trenutka, ko policija otroka zajame in ga kot takega identificira. Torej še preden postopki sploh stečejo bi moral biti skrbnik vključen. Tega v Sloveniji ni.« (SK1, skrbnica)

⁴² Citat v izvirniku se glasi: "I first met my guardian when I was in Centre for Foreigners in Postojna. I was there for around 17 days. And then when I came to Asylum Home I got another guardian. I think this was on the same day when I arrived there."

⁴³ Citat v izvirniku se glasi: "When I arrived in Asylum Home. I arrived on Friday and on Monday I got a guardian. The guardian was always present with me. But when I became 18, some of the things I have to do on my own. But during the interview my old guardian was there with me."

»Mislim, da je prepozno, ker drugače potem na policiji... na zapisniku, to kar je tam zapisano, se dogaja svašta. Od datumov rojstva, do imen in priimkov... vse je narobe napisano. Od enih zaključkov, ki jih policaji dajejo tako kot eni strokovnjaki. Mislim, da je prepozno.« (SK2, skrbnica)

Poleg socialnih delavcev v Centru za tujce in včasih tudi inšpektorjev so skrbniki eni od prvih oseb, s katerimi otroci brez spremstva pridejo v stik in se pogovarjajo.

Inšpektorji v Centru za tujce ponavadi vstopijo v pogovor z otroki brez spremstva še pred prihodom skrbnika, kar je po mnenju Slovenska filantropije sporno.⁴⁴

Dva odrasla intervjuvanca sta predlagala, da bi bilo potrebno, da bi ena oseba – predlagala sta dežurno socialno delavko ali socialnega delavca – prišla v stik z otrokom brez spremstva že na sami državni meji, kjer so nekateri otroci brez spremstva pridržani. V naslednji fazi pa bi se srečala otrok in njegov skrbnik. Slednje je bilo poudarjeno kot nadvse pomembno, saj bi na ta način otrok prišel v stik s strokovnim osebjem že ob samem vstopu v državo. V nasprotju z omenjenim pa dva intervjuvana odrasla ne dvomita v ustreznost obstoječe prakse pri postavitvi skrbnikov.

»Prvič se srečajo pred podajo vloge oziroma pri informiranju, kar je dovolj zgodaj.« (ST5, socialna delavka)

Slovenski institut skrbništev otrokom brez spremstva ne omogoča, da si izberejo svojega skrbnika. V skladu z odločbo, ki jo izdajo pristojni centri za socialno delo, morajo centri za socialno delo upoštevati želje otroka pri imenovanju skrbnika, vendar pa obstoječa praksa kaže, da otroci te možnosti nimajo.

Večini intervjuvanih otrok, z izjemo dveh, se spol skrbnika ne zdi pomemben oziroma ne preferirajo ne skrbnice ne skrbnika. Dva otroka pa sta izrazila, da bi imela za skrbnika raje žensko, saj so ženske po njunem mnenju bolj razumevajoče. Na to temo so otroci povedali naslednja stališča.

»Ne, nisem imel izbire. Nisem si sam izbral skrbnika.«⁴⁵ (bivši otrok brez spremstva)

⁴⁴ Zavratnik in Gornik, 2007: 13.

⁴⁵ Citat v izvirniku se glasi: "No, I didn't have a choice. I didn't choose my guardian."

»Nisem imel izbire, prišla me je obiskati v Postojno [op. v Center za tujce] in povedala mi je, da je moja skrbnica. Ampak mislim, da ni tako pomembno, da se izbere skrbnika, za to mi ni mar.«⁴⁶ (otrok brez spremstva)

»Kar se mene tiče, preferiram žensko. [...] Ker, veš, v naši kulturi imajo ženske običajno razumevanje in mislim, da je tukaj enako. Ampak tukaj so tudi moški razumevajoči ... po mojem opazovanju so tukaj tudi moški razumevajoči. Ampak seveda to zavisi od osebe.«⁴⁷ (bivši otrok brez spremstva)

»Nisem imel izbire pri skrbniku. Boljše bi bilo, če bi imel to možnost izbire. Izbral bi žensko, ker ženske, ne vem, bolje razumejo probleme, moški pa ne.« (bivši otrok brez spremstva)

Eden od bivših otrok brez spremstva je v pogovoru z menoj delil zanimiv pogled na to, koga bi si želel za svojega skrbnika:

»Če vprašaš mene, koga bi si želel za skrbnika ... mogoče bi se počutil veliko bolj varnega z nekom, ki prihaja iz iste države kot jaz. Ne bi imel ravno veliko izbiri glede starosti, mogoče bi se počutil, da mu lahko veliko bolj zaupam, ker prihaja iz iste države kot jaz.«⁴⁸ (bivši otrok brez spremstva)

Nihče od intervjuvanih (bivših) otrok ni dajal posebnega pomena in prednosti starosti in verskim prepričanjem svojega skrbnika. Ko so jim bili postavljeni skrbniki, jih o preferenčnosti vere in starosti skrbnikov nihče ni povprašal in potemtakem tudi niso imeli izbire, so povedali intervjuvani mladi.

»To ni važno [op. starost in vera]. To zavisi od osebe in kako oseba sodeluje s teboj in kako te oseba razume. [...] To zame ni pomembno.«⁴⁹ (bivši otrok brez spremstva)

⁴⁶ Citat v izvirniku se glasi: "I didn't have a choice, she came and visited me in Postojna [in the Centre for Foreigners] and she said she is my guardian. But I don't think it is so much important to choose a guardian, I don't care about this situation."

⁴⁷ Citat v izvirniku se glasi: "To me, I prefer a woman. [...] Because you know, in our culture the women normally have sympathy so I think it is also the same thing here. But here men also have sympathy ... upon my narrative the men also have sympathy here. But of course, it depends on a person."

⁴⁸ Citat v izvirniku se glasi: "If you ask me who I would wish to be my guardian ... maybe I would feel much more safe with someone who is coming from the same country like I do. I wouldn't have really big choice for the age, maybe I would feel much more trust because he is coming from the same country that I do."

⁴⁹ Citat v izvirniku se glasi: "That one doesn't matter [age and religion]. It just depends on a person and how the person is cooperating with you and how the person understands you. [...] This is not important for me."

»To zame ni važno. To zamen ni pomembno.«⁵⁰ (otrok brez spremstva)

»[...] za mene so bili vsi enaki, saj tu nisem poznal nikogar ... glede religije in teh stvari ... zame je bilo vse novo.«⁵¹ (bivši otrok brez spremstva)

»Ni mi mar za to.«⁵² (otrok brez spremstva)

Dve skrbnici sta podali zgovoren opis poteka prvega stika z otrokom brez spremstva, ko je leta nastanjen v Centru za tujce.

»Ta prvi pogovor v Centru za tujce je usmerjen predvsem v to, da se skrbnik in otrok spoznata, da skrbnik otroku razloži svojo vlogo na način, da otrok dejansko razume, kdo si in s kakšnim namenom si tam. In poleg tega je zelo pomembno, da skrbnik od otroka pridobi čim več informacij v smislu, zakaj je zapustil svojo državo, kje ima starše, ali starši vedo, kje je, kam je bil namenjen, in hkrati da mu razloži možne rešitve oziroma situacijo, v kateri se otrok nahaja, zakaj je zaprt v Centru za tujce, kakšen je sistem v Sloveniji, in da mu poda čim več informacij v zvezi z obstoječim sistemom, z rešitvami, da se potem tudi otrok, skupaj s skrbnikom, včasih tudi v pogovoru s starši preko telefona ... da se potem odloči, kateri bi bil najboljši naslednji korak. Zelo je pomembno, da je skrbnik zelo pozoren na to, ali otrok kaže kakršne koli znake, ki bi nakazovali, da je otrok žrtev trgovine z ljudmi. Tudi če tega ni zaznati, je pomembno, da skrbnik na to nevarnost otroka opozori, ker v večini primerov otroci, ali če se vrnejo v matično državo ali če gredo v azilni dom, nadaljujejo svojo pot v Evropo.« (SK1, skrbnica)

»[op. prvič se srečata] ... dol v tisti sobi za obiske in ponavadi en policist stoji pred vrati, tako da posluša, kaj se govori i... jaz s tem nimam težav, samo me moti. Ker se nam ne zaupa, ker vse spremljajo ... dobro, to je del njihove službe, samo meni to ne diši. [...] Z mladoletnim se pogovarjam o tem, kako je prišel, zakaj je prišel, če ima slučajno kakšne sorodnike v tujini h katerim bi rad šel, če bi bila možna združitev z družino, kakšne razmere je imel v svoji matični državi ... o tem v glavnem. Pa če ima kakšne potrebe in tako.« (SK2, skrbnica)

Tri skrbnice so podobno zgoraj navedenemu opisale tudi prvo srečanje z otrokom, kadar opravljajo skrbništva za otroke brez spremstva v azilnem domu. Komentirale so predvsem

⁵⁰ Citat v izvirniku se glasi: "This doesn't matter for me. This is not important for me."

⁵¹ Citat v izvirniku se glasi: "[...] for me everybody was the same, because I didn't know anyone here ... about religion and things ... for me everything was new."

⁵² Citat v izvirniku se glasi: "I don't care about that."

pomanjkanje časa, ki ga imajo ob prvem srečanju z otrokom, in sicer da se predstavijo otroku, da otroku pojasnijo, kdo skrbniki sploh so, s kakšnim namenom so jim postavljeni, zakaj so prišli, in kar je najpomembneje, da jim predstavijo proces formalne podaje vloge za azil. Ena od skrbnic je navedla, da se ji zdi nadvse pomembno, da po končani formalni podaji vloge za azil skrbnik otroka, skupaj s socialno delavko azilnega doma, pospremi do sobe v kateri bo nastanjen.

Priporočila:

- Skrbnik bi moral biti imenovan oziroma otroku postavljen in bi se moral srečati z njim takoj po tem, ko otrok vstopi v državo.
- V praksi bi bilo potrebno otrokom omogočiti, da bi imeli možnost izbire skrbnika. To bi bilo v skladu s pravico otroka, da izrazi lastno mnenje, in da se to mnenje upošteva ter pravico do participacije (12. člen KOP).
- Ko se otrok in njegov/njegova skrbnik/skrbnica srečata, morata biti lokacija in okolje srečanja takšna, da zagotavljata zasebnost, in da je zagotovljena visoka raven anonimnosti.

4.3. Pogostost stikov

Vprašanje o tem, kako pogosto se skrbnik in otrok srečujeta, je prineslo različne odzive. V skladu z izjavami treh intervjuvanih skrbnikov je pogostost stikov pomemben element, saj pripomore k stopnji zaupanja otroka in zagotavlja potencialno priložnost za ustvarjanje »mostov« med otrokom in skrbnikom ter med otrokom in skupnostjo. Zavedajoč se slednjega, se vse tri intervjuvane skrbnice z otroki srečujejo večkrat na teden. V nasprotju s temi izjavami pa dva intervjuvana skrbnika ter en otrok brez spremstva rednim stikom med otroki in njihovimi skrbniki ne pripisujejo bistvenega pomena.

»Zelo težko je na splošno govoriti. Lahko se zgodi ... pri kakšnih otrocih so obdobja, ko vsak dan pridejo v pisarno, kakšni enkrat ali nekajkrat na teden, tako da ni nekega pravila. Za mene je zelo pomembno, da, če že nismo v fizičnem kontaktu, da se nekajkrat na teden preko telefona slišim z otrokom, ali pa s socialno službo azilnega doma, da preverim, če je vse v redu. Včasih pride do tega, da tudi otrok ne izkazuje nekega interesa, da bi se s skrbnikom večkrat slišal ali videl, tako da je zelo odvisno tudi od otroka, ampak kot skrbnici mi je pomembno, da so ta srečanja ali telefonski stiki redni, ali je to nekajkrat tedensko ali enkrat na teden je res odvisno tudi od samega otroka.« (SK1, skrbnica)

»Čisto odvisno. Z enim od fantov sem tudi nekajkrat šel k zdravniku, tako da ... Pa enkrat z enim fanti, ki so bili iz Senegala, smo šli tudi skupaj ven. Drugače pa, potem, ko so bili enkrat v azilnem domu, se z njimi nisem veliko več ukvarjal. Razen, če je bilo kaj takega ...« (SK3, skrbnik)

»... skoraj vsak dan. Ja, to je dovolj, ni preveč, ok je.«⁵³ (bivši otrok brez spremstva)

»... dela v isti stavbi, kjer jaz živim, le dve sobi sta med mojo sobo in sobo, v kateri ona dela. Torej jo lahko vidim skoraj vsak dan. [...] Dobro je. Ni je potrebno iskati, ko se želiš pogovarjat. Torej je dobro.«⁵⁴ (otrok brez spremstva)

Kot se je pokazalo iz intervjujev, le en otrok ni kazal nikakršnega zanimanja za srečevanje s svojim skrbnikom. Glede na izkušnje skrbnic in skrbnikov pogostost srečevanj in stikov zavisi predvsem od želja in potreb otrok.

»Z mojim sedanjim skrbnikom res nimam nekega stika, mogoče ga vidim enkrat na tri mesece in mislim, da je to dovolj. Ne potrebujem ga. Z mojo bivšo skrbnico sem se videl skoraj vsak dan, vsaj štirikrat na teden.«⁵⁵ (otrok brez spremstva)

Večina skrbnic in skrbnikov se s svojimi varovanci srečuje osebno, pogosta pa je tudi komunikacija preko telefona.

»V glavnem osebno.«⁵⁶ (otrok brez spremstva)

»Preko telefonskih klicev. Ja, jaz jo pokličem ali ji pustim klic in nato me ona pokliče nazaj. Pa tudi vidiva se osebno.«⁵⁷ (bivši otrok brez spremstva)

⁵³ Citat v izvirniku se glasi: "... almost every day. Yes this is enough, not too much, is ok."

⁵⁴ Citat v izvirniku se glasi: "... she works in the same building that I'm living and we have two rooms in between my room and the room she works. So I could see her almost every day. [...] It's good. You don't need to go and to look after her when you want to talk. So is good."

⁵⁵ Citat v izvirniku se glasi: "With my present guardian I don't really have a contact, maybe I see him once in a three months and I think this is enough. I don't need him. With my ex-guardian I saw almost every day, at least four times a week."

⁵⁶ Citat v izvirniku se glasi: "Face to face mostly."

⁵⁷ Citat v izvirniku se glasi: "Phone calls. Yes, I phone her or I buzz and then she calls me back. And we see face to face."

»Osebnost. Ko je imel skrbnik v planu, da pride v azilni dom, potem je prišel tudi k meni preverit, če sem v sobi in tako naprej.«⁵⁸ (bivši otrok brez spremstva)

Dobra praksa:

- Na podlagi pričevanj intervjuvank in intervjuvancev se skrbniki in otroci redno srečujejo, komunikacija med njimi pa večinoma poteka neposredno.

Priporočila:

- Pomembno je, da imajo otroci brez spremstva možnost neposrednega kontakta s skrbniki, in da se s skrbniki srečujejo osebno. Poleg osebne komunikacije je priporočeno, da se otroku da kontaktne informacije skrbnika, da bi s svojim skrbnikom komuniciral neposredno in zasebno. To bi bilo v skladu s pravico otroka do informiranja, pravico do participacije ter pravico do zasebnosti (12., 13. in 14. člen KOP).
- Skrbnik mora biti za otroka dosegljiv in biti otroku na razpolago. Skrbnik naj bi se z otrokom tudi redno srečeval. Pomembno je, da je skrbnik zanesljiv, in da si vzame čas za otroka, kadar ga ta potrebuje.

4.4. (Pravne) odgovornosti, pristojnosti in naloge skrbnika

»Skrbniki nimajo veliko moči.«⁵⁹ (bivši otrok brez spremstva)

Pisna odločba, ki jo izda Center za socialno delo Postojna, določa naloge skrbnika za posebni primer, in sicer, da ščiti otrokove pravice in koristi, in da v dogovoru s Centrom za socialno delo Postojna sprejema ukrepe, ki so v korist mladoletnika. Odločba nadalje opredeljuje, da je naloga skrbnika, da otroka zastopa pri pristojnih organih v zadevi urejanja ustrežnejše namestitve oziroma pri urejanju statusa tujca v Republiki Sloveniji, pri morebitni prošnji za azil ali v postopku vračanja v matično državo otroka, ter da sprejema druge ukrepe v otrokovo korist. Po zaključenem postopku, torej, ko skrbništvo preneha, je skrbnik pristojnemu centru za socialno delo o vsem v zvezi z opravljanjem skrbniških dolžnosti dolžan poročati.⁶⁰

⁵⁸ Citat v izvirniku se glasi: "In person. When the guardian was having some program to come to Asylum Home then he came to check me, if I'm in the room and so on."

⁵⁹ Citat v izvirniku se glasi: "Guardians don't have a lot of power."

⁶⁰ Informacije vzete iz pisne odločbe izdane s strani Centra za socialno delo Postojna.

Naloge skrbnika, postavljenega otroku brez spremstva, ki je v skladu z zakonodajo, obravnavan kot tujec, ki je v Republiko Slovenijo vstopil nezakonito in je pridržan v Centru za tujce, so: svetovanje in informiranje, zlasti o možnostih, ki jih ima otrok glede pridobitve statusa v Sloveniji (to vključuje informacije vezane na podajo prošnje za azil, možnost vračanja v matično državo ali začetek postopka združevanja otroka z otrokovimi sorodniki v kateri drugi državi); informiranje o njihovih pravicah in dolžnostih; iskanje najboljših rešitev za otroka; zastopanje v postopku, kar v praksi pomeni napisati in vložiti namero o zaprositvi za azil. V praksi, ko otroci brez spremstva, ki so nastanjeni v Centru za tujce, zaprosijo za azil, namero o zaprositvi za azil vloži otrokov skrbnik. Otrok brez spremstva, ki je za azil zaprosil že na policijski postaji, pa namero o zaprositvi za azil vloži sam.

Vloga Centra za socialno delo Postojna je zgolj formalna, to je izdajanje odločb oziroma imenovanje skrbnikov za posebni primer. Center se pri konkretnih primerih ne vključuje v iskanje dolgoročnih rešitev za otroke, le-to je prepuščeno skrbniku.⁶¹

Naloga skrbnice oziroma skrbnika, ki je postavljen otroku brez spremstva, ki je zaprosil za azil, je zastopanje otroka v postopku v zvezi s pridobivanjem azila in ščitenje pravic in koristi otroka v teh postopkih, pri čemer mora skrbnik izključno varovati otrokove koristi in interese. Zakoniti zastopnik je dolžan pristojnemu centru za socialno delo poročati o svojem delu enkrat letno, kot tudi takrat, kadar center za socialno delo to zahteva.⁶²

Tudi vloga oziroma pristojnost centra za socialno delo, ki imenuje skrbnike otrokom brez spremstva, ki zaprosijo za azil, je zgolj formalna in se nanaša le na izdajanje odločb oziroma imenovanje skrbnikov (zakonitih zastopnikov).⁶³ Pristojni center za socialno delo se pri konkretnih primerih ne vključuje v iskanje dolgoročnih rešitev, kar je prepuščeno zastopniku.⁶⁴

Vloga skrbnika, ki opravlja to funkcijo za otroke, ki zaprosijo za azil, je ilustrirana s spodnjim prikazom skrbnice:

⁶¹ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 18.

⁶² Informacije vzete iz pisne odločbe izdane s strani Centra za socialno delo Ljubljana Vič-Rudnik.

⁶³ V praksi je Center za socialno delo, ki postavi skrbnika otroku brez spremstva, ki zaprosi za azil, Center za socialno delo Ljubljana Vič-Rudnik.

⁶⁴ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 20.

»Moja vloga je, da sem prisotna pri vseh uradnih postopkih. Če slučajno kdo zabluži ali od teh, ki informirajo, ali od uradnih oseb, ali operativne službe ... če začnejo s ponavljanjem enega in istega vprašanja, mrcvarjenja v smislu 'To pomeni, da ste prišli tudi iz ekonomskih razlogov?' ... ta sugestivna vprašanja, ki jim res odgovore polagajo v usta že samo, da kaj izgovorijo. Takrat jih ustavim, dam pripombo, mladoletnemu rečem, da mu na to vprašanje ni treba odgovoriti. V tem smislu, da se res nekako držijo te ustaljene, normalne prakse podaje prošnje. Potem odločevalke vedno znova spominjat, da bi morale v šestih mesecih odločiti. Itak ne dovolijo, da se jim to reče, pa lepo piše v zakonu. To nekako.« (SK2, skrbnica)

Pristojni center za socialno delo, ki izdaja odločbe o postavitvi skrbnikov za otroke brez spremstva s pridobljenim statusom begunca, bodisi po Ženevski konvenciji bodisi subsidiarno zaščito, ki velja kot dovoljenje za začasno prebivanje za dobo treh let, v svojih odločbah določa, da je država dolžna otroku nuditi varstvo in pomoč v obliki skrbništva – na ta način so koristi in pravice otroka varovane s konkretnim zastopanjem.⁶⁵ Nadalje, pisna odločba določa, da skrbnik neposredno opravlja večino tistih dolžnosti in pravic, ki predstavljajo vsebino roditeljske pravice: zastopati interese in pravice otroka, vestno skrbeti za njegovo osebnost, vzgojo, izobraževanje in koristi, ter skrbno upravljati z otrokovim premoženjem ter zastopanje v osebnih in premoženjskih zadevah. Te dolžnosti mora skrbnik opravljati tako kot starši, saj se skrbniška funkcija šteje kot nadomestek roditeljske pravice.⁶⁶ V praksi zaposleni na Slovenski filantropiji izvajajo skrbništva tudi za to kategorijo otrok brez spremstva. V preteklosti je Center za socialno delo Ljubljana Moste-Polje prevzel skrbništvo nad dvema otrokoma s subsidiarno zaščito.⁶⁷

»Njegova skrbnica sem bila že v azilnem postopku, in če me spomin ne vara, je to trajalo približno osem mesecev, nato pa je dobil status. Mislim, da si bom za vedno zapomnila trenutek, ko me je sodelavka, ki prav tako izvaja skrbništva, poklicala v svojo pisarno in mi povedala, da je ravno prejela klic z Ministrstva, da mu je bil priznan status. Tako sva bili veseli, da sva kar kričali od smeha. [...] Ker sem bila že prej njegova skrbnica, in ker sva se dobro razumela in ujela, in lahko rečem tudi, da je bila med nama vzpostavljena visoka stopnja zaupanja, sem se odločila, da nadaljujem s tem skrbništvom. Seveda pa sem pred tem preverila tudi z njim, če si tega želi. [...] Takrat sem imela nekoliko več nalog, saj sva morala

⁶⁵ V praksi je Center za socialno delo, ki postavi skrbnika otroku brez spremstva, ki je v RS pridobil status begunca, Center za socialno delo Ljubljana Moste-Polje.

⁶⁶ Informacije vzete iz pisne odločbe izdane s strani Centra za socialno delo Ljubljana Moste-Polje.

⁶⁷ Pri tem so se sicer pokazale določene pomanjkljivosti, saj skrbništvo, ki terja velik časovni vložek in vložek energije, institucija, kot je center za socialno delo, težje izvaja.

urediti precej nekaj dokumentov; odprtje bančnega računa, urejanje denarne socialne pomoči, narediti pregled srednjih šol, da se je lahko odločil, na katero šolo se želi vpisat. Spremljala sem ga, ko je moral iti k zobozdravniku, zdravniku in podobne stvari. Seveda sem to rade volje storila, še posebej zato, ker sem se zavedala pomembnosti teh stvari zanj, obenem pa sva na ta način skupaj preživljala kvaliteten čas, zapolnjen z nenehnimi pogovori. [...] Zame je bilo stresno in frustrirajoče, ko preprosto nisva mogla urediti določenih zadev in to samo zaradi neustreznega sistema, ki zagotovo ni prilagojen potrebam teh otrok in njihovi specifični situaciji.» (SK4, skrbnica)

Večina intervjuvanih otrok brez spremstva, zajetih v tej raziskavi, je jasno izrazila potrebo po širši vlogi njihovih skrbnic in skrbnikov, kot je določena z zakoni in drugimi akti. Nekateri si želijo, da bi njihov skrbnik lahko storil več za njih, zlasti v zvezi z urejanjem možnosti za šolanje in obiskovanje jezikovnih tečajev, medtem ko je nekaj otrok izpostavilo tudi neustreznosti pravni sistem, ki omejuje pristojnosti skrbnikov – ti mladi so povedali, da se zavedajo, da se njihovi skrbniki pri nudenju pomoči srečujejo s številnimi ovirami. Otroci so prav tako pogosto navajali pomembnost podpore, ki jo pričakujejo od svoje skrbnice ali skrbnika.

»Prvič, čakal sem dolgo časa in želim si, da bi dobil odgovor v najkrajšem možnem času. Želim si, da bi lahko dobil prostor za spati, tega imam, ampak je le začasen. Ne vem, koliko časa lahko spim tam [op. v azilnem domu]. Želim si, da bi imel prostor, želim si, da bi lahko šel v šolo, želim si... veliko želja. In res pričakujem od skrbnika da mi pomaga, veš, da imam zaščito ... nekoga, ki bo skrbel zame.«⁶⁸ (otrok brez spremstva)

»Skrbnik mi ne more pomagati. Le država lahko pomaga. Edino kar lahko skrbnik naredi je, da mi da informacije o Sloveniji, ne morejo pa mi obljubiti, kako bo z mojim primerom.«⁶⁹ (otrok brez spremstva)

Priporočila:

- Potrebno se je prepričati, da so naloge in vloga skrbnika jasne in razumljive vsem

⁶⁸ Citat v izvirniku se glasi: "Firstly I've waited for long time and I wish I could get my answer as soon as possible. I wish I could get a place to sleep, I've it but it is just temporary. I don't know how long I can sleep there. I wish I could have a place, I wish I could go to school, I wish ... many wishes. And I really expect from guardian to help me to, you know, to have a protection ... someone to take care."

⁶⁹ Citat v izvirniku se glasi: "The guardian can't help me. Only the state can help. The only thing the guardian can do is to give me the information about Slovenia, they can't promise me anything how is going to be with my case."

zadevnim akterjem, ki delajo z otroki brez spremstva, še posebej pa otrokom brez spremstva samim. To bi bilo v skladu s pravico otroka do informiranja (13. člen KOP).

- Potrebno se je prepričati, da otrok razume in ve, kdo je skrbnik. Dobro je, da otrok sam, s svojimi besedami pove, kako je razlago o vlogi skrbnika razumel, nato pa naj skrbnik popravi oziroma dopolni otrokovo razumevanje te vloge. Kot pomoč pri razlagi vloge skrbnika se lahko uporabijo tudi posebna (npr. slikovna) gradiva.

4.5. Različna pričakovanja otrok

Odrasli respondenti so povedali, da imajo otroci do njih zelo različna pričakovanja, razlogi za to, ki so bili izpostavljeni, pa ležijo predvsem v otrokovih letih, vsakdanjemu okolju, v katerem so otroci odraščali v matičnih državah, njihovi izobrazbi in informacijah, ki so jih prejeli, ter tudi v njihovi osebnosti. S strani odraslih je bilo poročano, da nekateri otroci pričakujejo od skrbnikov, da jim bodo ti nudili podporo na različnih področjih, na katerih bi si otroci želeli udeleževati, medtem ko so nekateri otroci pričakovali, da jim bo skrbnik pomagal pridobiti status begunca ali jim celo pomagal pri zapustitvi Slovenije.

»... [op. otroci pričakujejo] da ta pomoč ni tako okrnjena in omejena. Ampak so pričakovali tudi, da bom jaz tisti, ki jih bom pripeljal, recimo, do sorodnikov v Italiji. Da bom tako ta, nek vezni člen. Mislim, včasih je bilo to težko razložiti, da to ne gre, ane, da ne bomo mogli, da nimamo te moči.« (SK3, skrbnik)

»Absolutno. Te razlike sem opazila. Pri nekaterih otrocih se mi zdi, da zelo hitro, v narekovajih rečeno, dojamejo situacijo, v kateri so. Ali je to zaradi tega, ker se pogovarjajo z ljudmi, ki so v podobni situaciji, ali zato, ker so po svoji naravi hitro dojemljivi. Se mi zdi, da nekateri že na začetku razumejo, kaj je vloga skrbnika, oziroma kaj lahko skrbnik za njih sploh naredi. Razumejo, da je skrbnik pooblaščen samo za postopek, in da lahko znotraj postopka skrbi za njihov najboljši interes, in da je dejansko država tista, ki odloča, ali bodo pridobili kakšno zaščito. Pa tudi kar se tiče drugih področij, kot je npr. vključevanje v šolo, se mi zdi, da nekateri razumejo realnost, in da razumejo, da se kot skrbnica trudim pomagati po svojih najboljših močeh. So pa otroci, ki tudi po nekaj mesecih tega še vedno ne razumejo oziroma še vedno mislijo, da skrbnik ... jaz sem imela pod skrbništvom fanta, ki je bil že nekaj mesecev tu in kljub temu, da sem mu že velikokrat razložila, je še vedno mislil, da sem jaz tista, ki odloča o njegovi prošnji za azil. Opazila sem, da se pri dečkih iz Afganistana to veliko bolj pogosto pojavlja, to nerazumevanje sistema in vloge skrbnikov. In skupaj s tem pride lahko tudi do obtoževanja, da kot skrbnik ne narediš, kar bi moral, in take situacije so zelo stresne. Zelo je

težko v takih primerih otroku razložiti, da delaš po svojih najboljših močeh, in da ne moreš več kot toliko. Tako da ja, so različna pričakovanja. Mnogi pričakujejo, da si ti tisti, ki jim boš omogočil vse, kar potrebujejo, kar pa je zelo težko.» (SK1, skrbnica)

»... včasih mislijo, da jim bodo itak skrbniki vse uredili. Mogoče, da imajo kdaj kakšni res prevelika pričakovanja, ane. To je čisto iz izkušenj, ki sem jih jaz dobila, ne vem. Ena skrbnica mi je enkrat razlagala, da je [op. otrok] mislil, da bo ona [op. skrbnica] ... mislim, otrok je imel nek konflikt z enim drugim prosilcem in je on mislil, da bo to ona vse uredila, ane, da je to pri nas kar tako. Ampak to je samo en primer, ane.» (ST2, vodja azilnega doma)

»To je seveda povezano s tem, koliko mu je zadeva obrazložena, s tem da tudi dostikrat, ko je zadeva lahko pojasnjena in vse ... pri teh otrocih se mi sicer zdi, pa ne samo pri otrocih, zdaj, če na sploh gledam begunce in tako, da imajo več ali manj, kar večina, se mi zdi, večja pričakovanja, kakor pa ne. Verjetno vsak nekako želi čim več iztržiti in tako, in kljub temu, da nekje postaviš svoje omejitve, vseeno več pričakujejo. Ker je pač to tista oseba, na katero je najbolj fokusiran. Se mi zdi, da potem ta oseba pokasira vse, kar naj bi in kar naj nebi. Verjetno sčasoma ta svoja pričakovanja prilagodijo glede na realno stanje, na začetku pa se mi zdi, da imajo vsi kar velika pričakovanja, ane. Kakor da je to neke vrste odrešenik ta človek, neka magična oseba, ki mu lahko reši vse, z neko čarobno palčko. Na začetku se mi zdi, da imajo kar vsi visoka pričakovanja.» (ST1, svetovalka za integracijo)

»Ti fantje so dosti stvarni. Oni rabijo urediti določene stvari, dosti se že tudi pozanimajo, od drugih izvejo, kaj so oni uspeli, kaj jim pripada, kaj jim ne pripada, in na nek način se obračajo na tebe kot na nekoga, ki jim pomaga te stvari speljati, ane. Tako da na nek način je to v osnovi nek odnos, ki temelji na nekih stvarnih potrebah, ane.» (SK5, skrbnik)

4.6. Ocenjevanje starosti otrok

Vsako leto milijonov otrok po svetu ne registrirajo ob rojstvu.⁷⁰ Za otroke brez spremstva ni nenavadno, da so brez kakršnegakoli osebnega dokumenta iz katerega je razvidna letnica rojstva, zaradi česar oblasti pogosto dvomijo v starost, ki jo navedejo. Razlogi, zaradi katerih otroci brez spremstva morda nimajo osebnih dokumentov, so številni: nekateri otroci osebnih dokumentov nimajo, ker jih nikoli tudi niso imeli, drugi so le-te izgubili, nekateri so svoje domove zapustili nenadoma in s seboj niso vzeli dokumentov, nekaterim otrokom je bilo rečeno, da je bolje, da svoje dokumente ob prihodu v neko državo uničijo, medtem ko jih

⁷⁰ Charles, 2007: 31.

nekateri nikoli niso prinesli s seboj ali so jim bili dokumenti vzeti s strani trgovcev ali tihotapcev z ljudmi.

Oba zakona o mednarodni zaščiti, tako tisti iz leta 2007, kakor tudi veljavni Zakon o mednarodni zaščiti, ne predpisujeta nobenega izrecnega postopka za ugotavljanje starosti otrok brez spremstva, medtem ko lahko pristojni organ v primeru dvoma v otrokovo starost pridobi ustrezno strokovno mnenje.⁷¹

Da se postopek ugotavljanja starosti otrok v Sloveniji ne izvaja, so povedali vsi intervjuvani respondenti. V primeru, da bi se postopek ocenjevanja starosti otrok v Sloveniji kot takšen izvajal, naj bi bili skrbniki, po mnenju večine odraslih intervjuvancev, pri tem postopku navzoči skupaj z otrokom.⁷²

»Pri nas se tega ne dela. Mislim pa, da če bi se izvajalo, bi pa absolutno moral biti zraven [op. skrbnik]. Tako kot greš s svojim otrokom k zdravniku ali pa kamorkoli, ane ... absolutno mora biti zraven.« (ST1, svetovalka za integracijo)

*»Pravzaprav se to meni ni zgodilo.«*⁷³ (bivši otrok brez spremstva)

Prakse držav članic Evropske unije glede postopka ocenjevanja starosti otrok brez spremstva variirajo. V primeru dvoma, ko otrok, ki zaprosi za azil, ne predloži nikakršnega osebnega dokumenta, se države poslužujejo metod določevanja starosti s pomočjo različnih tehnik, kot so: ocena zunanjega videza, duševne zrelosti in ocena splošno razvojne ravni; rentgenske preiskave, predvsem zapestja, zobovja in ključnice; zdravniški pregled oziroma antropometrične meritve skeleta, s katerim določajo starost kosti in skeleta; psihološki in afektivni pregledi v obliki osebnostnega testa in testa inteligence.⁷⁴ Medicinski posegi v

⁷¹ Zakon o mednarodni zaščiti v svojem 44. členu določa, da je treba pridobiti ustrezno izvedensko mnenje, če je za ugotovitev in presojo kakšnega dejstva, ki je pomembno za rešitev prošnje v postopku po tem zakonu, potrebno strokovno znanje, s katerim uradna oseba ne razpolaga. Izvedenec ali izvedenka poda mnenje pisno. Izvedensko mnenje se pošlje prosilcu oziroma njegovemu zakonitemu zastopniku ali pooblaščenecu v seznanitev in se mu določi rok za morebitne pripombe. Izvedenec po potrebi predstavi izvedensko mnenje na osebem razgovoru, kjer mu uradna oseba in prosilec oziroma njegov zakoniti zastopnik ali pooblaščenec lahko postavijo dodatna vprašanja.

⁷² Po podatkih, ki smo jih zaposleni na Slovenski filantropiji prejeli, Ministrstvo za notranje zadeve, Sektor za mednarodno zaščito, resno razmišlja o uvedbi metod preverjanja starosti otrok brez spremstva, vendar se do današnjega datuma ta praksa še ni uveljavila.

⁷³ Citat v izvirniku se glasi: "Actually that didn't happen to me."

⁷⁴ European Migration Network, 2010: 75-83.

zadnjem času sprožajo številne polemike, saj predstavljajo moteč poseg v telesno integriteto otrok in mladine, prav tako pa niso eksaktni saj je njihova toleranca +/- dve leti.⁷⁵ Nobena od navedenih metod, v obliki v kakršni so uporabljene, ne upoštevajo rasne, etnične, okoljske, psihološke in kulturne, prehranske in druge razlike, ki neposredno vplivajo na otrokovo rast in razvoj.⁷⁶ Argument držav članic, ki preko omenjenih metod vzpostavljajo nadzor nad starostjo otrok brez spremstva, je poskus preprečevanja zlorab (npr. zlorab azilnega postopka), kakor tudi zagotovitev varstva teh otrok pri nameščanju v posebne nastanitve, namenjene le mladoletnim osebam brez spremstva.⁷⁷

Eden od intervjuvanih otrok brez spremstva z izkušnjo prosilca za azil v nekaterih nordijskih državah, je informacije glede postopka o ugotavljanju starosti otrok brez spremstva v tamkajšnjih državah ter izkušnje svojih prijateljev s tem postopkom, opisal takole:

»Jaz nikoli nisem bil na tem [op. na postopku za določevanje starosti]. [...] Včasih je to bilo na Norveškem in tudi na Danskem. [...] Ja, nekaj mojih prijateljev pa je bilo. Slikali so jih tu [op. z roko pokaže na zapestje in čeljust] – nekaj ti dajo v usta in slikajo. In čakali so skoraj mesec in pol in nato so dobili izvid o tem, koliko so stari. Niso mogli povedati, da si, na primer sedemnajst ali osemnajst, zato so rekli, da si med šestnajst in devetnajst ali od devetnajst do enaindvajset. Nekako tako so povedali. Sprejeli pa so najnižjo starost. Imeli so skrbnika in tisti, ki so bili mladoletni in jih je aparat prepoznal kot starejše od njihove dejanske starosti, so se pritožili.«⁷⁸ (otrok brez spremstva)

Program brez spremstva v Evropi v Načelih dobre prakse navaja, da je pri ugotavljanju starosti otroka treba upoštevati fizične, razvojne, psihološke in kulturne dejavnike. »Če je ugotavljanje starosti potrebno, ga morajo opraviti neodvisni strokovnjaki z ustreznim

⁷⁵ V tujini je bilo zabeleženih nekaj primerov otrok, ki so bili zaradi napačne ocene njihove starosti prikrajšani za posebno varstvo, ki jim pripada iz naslova mladoletnosti. Tako je Varuh človekovih pravic Velike Britanije leta 2004 poročal o petnajstletnem dekletu iz Kameruna, prosilki za azil, ki je bila s strani neusposobljene osebe ocenjena kot polnoletna oseba in bila posledično obravnavana kot odrasla. Več o primeru na:

<http://www.cypnow.co.uk/news/994198/Ombudsman-finds-failed-age-assessment-denied-15-year-old-asylum-seeker-appropriate-care>. (02.06.2011)

⁷⁶ European Migration Network, 2010: 78-79.

⁷⁷ European Migration Network, 2010: 7.

⁷⁸ Citat v izvirniku se glasi: "I've never been to this. [...] It used to be in Norway and Denmark too. [...] Yes, some of my friends they had been. They were taken a picture from here [he shows on wrist and jaw] and they put something in your mouth and take a picture and they waited almost one and a half month and after that they got a result how old they are. They could not say actually that you are for example 17 or 18, so they were saying you are from 16 until 19 or from 19 to 21. They were saying like this. They were accepting the youngest age. They had a guardian and those who were underage and the machine recognize them as older than their real age, they were compelling."

strokovnim znanjem in poznavanjem otrokovega etničnega/kulturnega porekla. Pregledi ne smejo biti nikoli vsiljeni ali kulturno neprimerni. Posebna skrb mora biti posvečena zagotavljanju, da so pregledi primerni otrokovemu spolu. Če obstaja dvom, naj bi bilo privzeto, da se nekdo, ki trdi, da je mlajši od 18 let, do nadaljnjega kot tak tudi obravnava. Opozoriti je treba, da ugotavljanje starosti ni eksaktna znanost in so pri tem mogoče velike napake. Pri določanju starosti je treba, če obstaja dvom, verjeti otrokom.«⁷⁹

Priporočila:

- Če je ugotavljanje starosti potrebno, morajo postopki tega ocenjevanja spoštovati dostojanstvo osebe. To bi bilo v skladu s 13. členom KOP, ki določa, da se mora z vsakim otrokom ravnati človeško.
- V kolikor se postopek ocenjevanja starosti izvaja, naj bo skrbnik skupaj z otrokom navzoč pri postopku.
- Osebe, ki izvaja ocenjevanje starosti otrok, mora biti za to posebej usposobljeno.

4.7. Izobrazba/usposabljanje skrbnikov

V Sloveniji je Slovenska filantropija edina organizacija, ki organizira izobraževanja za tiste, ki so že ali pa bi si želeli postati skrbniki otrokom brez spremstva. Vendar pa razen teh izobraževanj ni izobraževanj oziroma usposabljanj za skrbnike in skrbnice, ki bi jih organizirale vladne institucije.

Od desetih intervjujev z odraslimi so se vsi skrbniki in skrbnice ter trije akterji, ki delajo z otroki brez spremstva, udeležili izobraževanj za delo z otroki brez spremstva, ki jih je organizirala Slovenska filantropija.

Skrbniki so povedali, da so se v preteklosti udeležili tudi številnih drugih izobraževanj, ki sicer kot takšna niso bila fokusirana na delo z otroki brez spremstva, pa vendar je bil poudarek teh izobraževanj na znanju, ki ga lahko pri svojem delu z otroki brez spremstva uporabijo bodisi neposredno bodisi posredno. Omenjena so bila naslednja izobraževanja: seminar organiziran s strani Evropskega sveta za begunce in izgnance;⁸⁰ seminarji v okviru Programa za otroke brez spremstva v Evropi;⁸¹ usposabljanja na temo družinske mediacije;

⁷⁹ Program za otroke brez spremstva v Evropi, 2004: 18.

⁸⁰ Ime se v originalu glasi: European Council on Refugees and Exiles (ECRE).

⁸¹ Ime se v originalu glasi: Separated Children in Europe Programme (SCEP).

usposabljanje na temo priseljenskih manjšin; seminarji v okviru Sveta Evrope; usposabljanje za delo z mladimi z manj priložnosti; usposabljanja za delo na področju nasilja v družini; usposabljanja za delo z zasvojenimi idr. Nobeno od naštetih usposabljanj za intervjuvane skrbnice in skrbnike ni bilo obligatorno, narobe, izobraževanj so se udeležili prostovoljno.

Večina intervjuvanih odraslih izobraževanju in usposabljanju na področju njihovega delovanja pripisujejo visoko pomembnost, saj ti po njihovem mnenju predstavljajo orodje za nudenje ustrezne podpore in svetovanja otrokom ter orodje za delovanje v skladu z načelom najboljših koristi otroka.

Prevladujoče mnenje skrbnic in skrbnikov ter drugih intervjuvanih odraslih je, da imajo skrbniki dovolj znanj o migracijah in migracijskih postopkih ter o pravicah otrok. Vseeno pa so skoraj vsi intervjuvani skrbniki in skrbnice, z izjemo enega skrbnika, izrazili potrebo in željo po dodatnih izobraževanjih in usposabljanjih.

»Po mojem mnenju so dodatna usposabljanja vedno potrebna in absolutno bi si želela na tem področju prejemati konstantna izobraževanja in spoznavati nove stvari. Kljub temu, da imam neka znanja, in da tudi sama iščem in berem informacije o tem, je to še vedno premalo. Vedno je potrebno imeti dodatna usposabljanja, ampak na žalost tega v Sloveniji ni, kar je tudi ena izmed vrzeli v zakonu, na kateri bi bilo po mojem mnenju potrebno delati.« (SK4, skrbnica)

Skrbnice in skrbniki so izrazili, da bi si želeli prejemati poglobljena, kontinuirana izobraževanja o različnih kulturah in njenih posebnostih, želeli bi si pridobiti znanja o tem, kako ocenjevati najboljše interese in koristi otrok, znanja o reševanju konfliktov, informacije o tem, kako pomagati otroku pri iskanju informacij o njihovih državah izvora in nenazadnje, želeli bi si pridobiti znanja s področja psihosocialnega razvoja otrok in mladine.

Medtem ko prejšnji Zakon o mednarodni zaščiti predpisov s področja usposabljanj skrbnic in skrbnikov ni opredeljeval, le-te revidiran Zakon o mednarodni zaščiti določa v 16.a členu. Tako lahko v 3. odstavku omenjenega člena preberemo: »Usposabljanje kandidatov za zakonite zastopnike, ki ga na podlagi javnega pooblastila izvaja Skupnost centrov za socialno delo in v ta namen izdaja potrdila o usposobljenosti, mora obsegati predvsem znanje iz družinskega prava, socialnega dela, psihologije, varstva otrokovih pravic in dolžnosti, varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter azilnega prava. Vsebinsko, način izvedbe, obrazce potrdil in trajanje usposabljanja predpiše minister za notranje zadeve, v soglasju z ministrom,

pristojnim za delo, družino in socialne zadeve. Sredstva za izvedbo usposabljanja krije Ministrstvo za notranje zadeve. Za nadzor nad izvajanjem javnega pooblastila je pristojno Ministrstvo za notranje zadeve.«⁸²

Določbe tega predpisa se v praksi še ne izvajajo, zakon namreč določa, da naj bi se tovrstno usposabljanje pričelo izvajati v enem letu po uveljavitvi zakona.

Direktiva sveta⁸³ poudarja pomembnost strokovnosti ljudi, ki delajo z otroki brez spremstva. Te osebe morajo biti usposobljene ali prejemati ustrezno usposabljanje v zvezi s potrebami otrok brez spremstva, glede vseh informacij, ki jih pridobijo pri svojem delu, pa so zavezane tudi načelu tajnosti.⁸⁴

Odbor Združenih narodov za otrokove pravice v svojem Splošnem komentarju št. 6 izpostavi pomembnost strokovnih usposabljanj za zakonite zastopnike, skrbnike, tolmače ter druge osebe, ki delajo z otroki brez spremstva. Ključni elementi potrebni za ustrezno usposabljanje osebja so: znanje o načelih in določbah Konvencije ZN o otrokovih pravicah; poznavanje držav izvora otrok brez spremstva; poznavanje ustreznih tehnik intervjuvanja; znanje o razvoju otroka in psihologiji; znanja s področja senzibilnosti do kulturnih vidikov ter medkulturne komunikacije.⁸⁵

Zato, da nekdo postane skrbnik v Sloveniji, ni potreba nobena določena izobrazba. Skrbnice in skrbniki zajeti v tej nalogi imajo izobrazbo iz različnih področij: socialna pedagogika, pravo, sociologija in socialno delo.

Intervjuvani odrasli so bili prav tako vprašani po mnenju o tem, ali naj bi bil skrbnik socialni delavec s pravnim znanjem, ali pa pravnik, usposobljen na področju socialnega dela. Nihče od intervjuvanih odraslih, ne skrbnice in skrbniki, kot tudi drugi, ki delajo z otroki brez spremstva, formalni izobrazbi skrbnika ni pripisal nikakršnega pomena. Po mnenju odraslih respondentov izobrazba določene smeri ne more biti pogoj, da bi nekdo postal skrbnik oziroma skrbnica ali, kakor je to povedala oseba, ki dela z otroki brez spremstva:

⁸² Uradni list RS, št. 11/2011.

⁸³ Direktiva sveta 2003/9/EC.

⁸⁴ Ibid., 19. člen, 4. odstavek.

⁸⁵ United Nations Committee on the Rights of the Child, 2005, 95. in 96. člen.

»Diploma ne garantira ničesar«. (ST1, svetovalka za integracijo)

Odrasli so pomembnost v prvi vrsti pripisali spretnostim, ki so potrebne za delo z ljudmi, kot drugo pa, da se oseba počuti kompetentno opravljati skrbniško funkcijo in je sposobna otroka voditi ter mu nuditi podporo pri iskanju dolgoročnih rešitev.

Prevladujoče stališče o tej temi lahko ponazorimo z naslednjimi izjavami skrbnic in skrbnika:

»Ne zdi se mi toliko pomembno, katero izobrazbo ima. Zdi se mi, da je nekdo lahko dober skrbnik ne glede na to, ali je socialni delavec ali pravnik oziroma je lahko po izobrazbi čisto nekaj drugega. Pomembno je le to, da ima oziroma razvija znanje z obeh področij, torej pravnega in socialnega, saj sta oba pomembna.« (SK1, skrbnica)

»... da ni to nekdo, ki pride zdaj z eno aktovko in neke papirje tam sestavlja. Verjetno je za otroka na tej neki človeški ravni, ki je itak edina pomembna ... verjetno to, da to ni neka odtujena institucija, da je to neka oseba, ki je iz mesa in krvi in ti je pač pripravljena iti nasproti in ti pomagati. Za otroka je najbolj pomembno, da lahko začuti neko varnost, ane. Saj iz tega pa potem vse izhaja. Ta oseba je pa lahko kmet, hočem reči, lahko je neizobražena pa bo boljši skrbnik kot en z doktorskim naslovom, iz prava recimo. To se pravi, gre za to, da otrok predvsem potrebuje neko varnost, sploh nek otrok, ki je sem pa tja po svetu ... V bistvu so stvari zelo preproste, ane. Veliko je tega, ko se ljudje tudi skrivajo za nazivi in tem, pa so velikokrat za velikimi nazivi majhni ljudje.« (SK5, skrbnik)

»Mislim, da je kombinacija obojih znanj zelo uporabna. Zdaj, kaj naj prevladuje, ne vem. Recimo PIC naj bi prevzel pravne zadeve, tako da bi mogoče na področju skrbništev bilo bolj to socialno področje pokrito, seveda z določenimi znanji glede pravnih zadev, ker je včasih PIC-ka tudi tista, ki molči, ne zastavi nobenega vprašanja, pa bi ga lahko. Ne da nobene pripombe [op. na uradni postopek], pa bi jo lahko. Tako da mislim, da bi oboje znanje moralo biti zastopano.« (SK2, skrbnica)

V zadnjih letih se je med Slovensko filantropijo in Pravno-informacijskim centrom nevladnih organizacij – PIC,⁸⁶ vzpostavil sistem v zvezi s pravnim zastopanjem otrok brez spremstva,

⁸⁶ Pravno informacijski center nevladnih organizacij – PIC je strokovna, pravna podpora posameznikom, ranljivim skupinam in nevladnim organizacijam pri uveljavljanju pravic ter krepitvi njihovega položaja v družbi. Delavci PIC-a brezplačno pravno pomoč v obliki pravnega svetovanja in zastopanja nudijo tudi proslcem za azil.

tako da ima vsak otrok brez spremstva pri podaji prošnje za azil ter pri osebnih razgovorih z uradnimi osebami poleg svojega skrbnika tudi pravnega pooblaščenca, ki je odgovoren za zastopanje otroka z vidika pravnega postopkovnega področja. Pravni zastopnik iz PIC-a je poleg prisotnosti na podaji prošnje za azil ter na osebnih razgovorih, ki jih uradne osebe oziroma odločevalci skličejo z otroki, odgovoren tudi za pisanje in vlaganje pritožb na sodišče, ko otrok s strani Ministrstva za notranje zadeve prejme negativno odločbo.

Dobra praksa:

- Vsak otrok brez spremstva, ki zaprosi za azil, ima poleg svojega skrbnika tudi pravnega pooblaščenca, ki je odgovoren za vodenje postopka z vidika pravnih zadev.

Priporočila:

- Potrebno bi bilo razviti sistem kontinuiranih izobraževanj za skrbnice in skrbnike, kot tudi za druge akterje, ki delajo z otroki brez spremstva. V izobraževanje morata biti vključena tako teoretični kot tudi praktični del. Za opravljanje skrbniške funkcije naj bi imeli skrbniki potrebna znanje in kompetence. To sovпада s pravico skrbnikov po prejemu ustrezne pomoči in podpore pri opravljanju svojih skrbniških odgovornosti (18. člen KOP).
- Skrbniki in drugo osebje, ki dela z otroki brez spremstva, morajo biti primerno usposobljeni in imeti znanja predvsem iz naslednjih področij: migracije, azilni in drugi postopki, poznavanje zakonodaje, otrokovih pravic in potreb, zaščita otrok, žrtev trgovine z ljudmi, znanja iz strok socialnega dela, pedagogike in psihologije. Pomemben poudarek pri izobraževanju pa je potrebno dati tudi medkulturnim kompetencam skrbnikov ter drugih akterjev.

4.8. Metodologija skrbnikov

Pri odgovoru na vprašanje o metodologiji, ki jo uporabljajo odrasli, ki delajo z otroki brez spremstva, je večina vprašanih izpostavila, da vodi osebna svetovanja oziroma individualne razgovore z otroki.

Na izobraževanjih, ki jih organizira Slovenska filantropija, je posebna pozornost med drugim namenjena tudi načinu, kako voditi pogovor z otrokom. Na žalost pa v Sloveniji ni gradiv o smernicah za vodenje pogovorov z otroki brez spremstva, ki bi jih skrbniki lahko uporabljali,

čeprav si Slovenska filantropija za pripravo tovrstnega informativnega gradiva za skrbnike prizadeva že dalj časa.

Intervjuvani skrbniki se v pogovorih z otroki osredotočajo predvsem na informiranje otroka o njegovem (pravnem) položaju, o obstoječem azilnem sistemu v Sloveniji, o pravicah, ki izhajajo iz tega naslova, ter o možnostih realizacije teh pravic v praksi. Skrbnik posluša otroka, mu svetuje in ga informira ter pomaga otroku pri iskanju določenih rešitev. Nekateri skrbniki se z otroki pogovarjajo tudi o njihovi preteklosti, prav tako pa preverijo, s kakšnimi aktivnostmi, ki so v skladu z otrokovimi potrebami in željami, bi se lahko na kvaliteten način zapolnil otrokov prosti čas.

Skrbnice so povedale, da se s svojimi varovanci, če je le mogoče, pogovarjajo v prostoru, kjer je zagotovljena zasebnost, otroku pa povedo tudi, da so pri svojem delu zavezane načelu zaupnosti, tako da to, o čemer se pogovarjata, ostane med njima. Skoraj vsi intervjuvani skrbniki in skrbnice so povedali, da pri pogovorih z otroki, upoštevajo njihovo starost, spol, kulturno ozadje in zrelost otroka, pozorni pa so tudi na neverbalno komunikacijo teh otrok.

»Kot osnovno metodo uporabljam pogovor z otrokom. Preko pogovora tudi svetujem in nudim psihosocialno pomoč in podporo otroku. Pri skrbništvu gre tudi za metodo zagovorništva, saj zagovarjam pravice in koristi svojih varovancev.« (SK1, skrbnica)

Le v enem intervjuju je bilo omenjeno, da se poleg individualnih pogovorov, v situacijah, ko je to potrebno, vodi tudi skupinske pogovore.

»Ko je bila ogromna skupina sedmih mladoletnih iz iste države, so večinoma prihajali najprej štirje, potem pa pridejo še ostali ... Bili so vsi kar naenkrat tam v sobi in vsi so kar naenkrat govorili istočasno. In če še samo eden od njih govori angleško, potem je težava, ker se ne more izvajati ta individualni razgovor, pa tudi jezik je težava.« (SK2, skrbnica)

Skrbniki so bili vprašani ali se je njihova metodologija, njihov način dela, skozi leta kaj spremenil. V intervjujih so povedali, da je njihov način dela v osnovi ostal enak, kot ko so pričeli z opravljanjem skrbniške funkcije, vendar pa so izrazili, da so tekom let postali veliko bolj izkušeni in osredotočeni na vidike, ki so po njihovem mnenju najpomembnejši.

»Če se je tekom leta kaj spremenila [op. metodologija]? Zdaj, pogovor je še vedno ostal kot osnovna in glavna metoda, po tolikih letih izkušenj pa se mi zdi, da sem pridobila nek občutek, na kaj biti v teh pogovorih pozoren pri opazovanju same verbalne in neverbalne komunikacije otrok. Po tolikih letih dobiš občutek, na kaj usmeriti stvari, na kaj dati poudarek, koliko, kako preveriti razumevanje. Neki ti detajli so se spremenili.« (SK1, skrbnica)

»V začetku sem bila zelo zakomplicirana, dobro, tudi zdaj sem ... pa začnem komplicirat, pa jim nič ni jasno. Samo, ko jih pogledaš, vidiš, da nekaj ne štima. [...] Mislim, da zdaj poskusim biti veliko bolj enostavna, ne komplicirati z izrazi, ki jih ne bodo razumeli, ker v začetku sem to sigurno delala.« (SK2, skrbnica)

Priporočila:

- Skrbniki morajo vedeti, kako pristopiti do otroka in kako z otrokom ustrezno komunicirati tako verbalno kot tudi neverbalno. Skrbnik mora pokazati zanimanje za otroka, pri pogovoru z njim pa z zastavljanjem vprašanj ne sme biti vsiljiv, temveč mora biti senzibilen za otrokove pomisleke ter otroka jemati resno. Upoštevati mora mnenje otroka, biti pozoren na njegov položaj in na njegovo čustveno stanje. To je v skladu s pravico otroka do svobodnega izražanja mnenja in pravico do participacije (12. in 13. člen KOP).

4.9. Izkušnje z uporabo tolmačev

Tekom intervjujev so bili skrbniki in otroci vprašani o izkušnjah pri poteku pogovorov s pomočjo tolmačev. Da je pomoč tolmača zagotovljena pri sprejemu prošnje za azil in pri osebnih razgovorih ter v nekaterih drugih redkih primerih, so povedali tako nekateri otroci kot tudi nekateri skrbniki in skrbnice.⁸⁷

V večini primerov se skrbniki z otroki sporazumevajo brez pomoči tolmačev in sicer najpogosteje v angleškem jeziku, v primeru otrok, ki ti že osvojijo določeno raven znanja slovenskega jezika, pa pogovor poteka tudi v tem jeziku. V primerih, ko otrok ne razume in ne govori angleškega oziroma slovenskega jezika, se včasih zgodi, da za pomoč pri sporazumevanju med skrbnikom in otrokom prosijo drugega (bivšega) otroka brez spremstva, ki govori bodisi angleško in/ali slovensko, kakor tudi materni jezik mladostnega varovanca, s katerim se morajo skrbniki sporazumeti. Kot vidimo, se lahko zgodi, da v določenih situacijah vlogo tolmača »prevzame« (bivši) otrok brez spremstva.

⁸⁷ Pravico do tolmača v svojem 10. členu določa tudi veljaven Zakon o mednarodni zaščiti.

Ena od intervjuvanih skrbnic je izpostavila težavo pri zagotavljanju tolmačev, saj skrbniki nimajo možnosti oziroma nekakšnih fondov za pokritje stroškov tolmačev. Sredstva za plačilo tolmačev zagotavlja Ministrstvo za notranje zadeve le v primerih, ko uradne osebe – v praksi je to največkrat socialna delavka, zaposlena v azilnem domu – presodijo, da bi za pogovor z otrokom potrebovali pomoč tolmača. Tako v praksi ti pogovori potekajo v prisotnosti socialne delavke, zaposlene v azilnem domu, skrbnice oziroma skrbnika, otroka ter tolmača, kar je po mnenju omenjene skrbnice lahko sporno, saj se z otrokom ne more pogovoriti na samem.

»Recimo, ogromna pomanjkljivost pri izvajanju našega skrbništva je, da mi nimamo pravice do prevajalcev, tako da individualne obravnave z njimi ne moremo imet. Ja, azilni dom pa ima te pogodbe s prevajalci ... [...] To recimo meni zelo zelo manjka, da te možnosti pogovora z njimi brez enega tam, njihovega človeka ni [op. misli na zaposleno osebo v azilnem domu]. Tako da tu individualni pogovor je zelo relativna stvar. Malo jih je iz držav, kjer lahko res sama govorim z njimi.« (SK2, skrbnica)

O tem, ali so za pogovore s svojimi skrbnicami ali skrbniki potrebovali pomoč tolmačev, oziroma, na kakšen način so se sporazumevali, so (bivši) otroci povedali:

»Ja, imel sem prevajalca. Ampak sedaj ga ne potrebujem več. Sporazumevam se v angleščini, govorim pa tudi malo slovensko.«⁸⁸ (otrok brez spremstva)

»Ko sva s skrbnico govorila med sabo, ni bil potreben [op. tolmač]. Toda v času intervjujev sem ga potreboval. Kot, ko sem imel intervju z inšpektorjem, sem ga potreboval. Ampak, ko ni bilo tako pomembno, ni bil potreben. Pogovarjala sva se [op. s skrbnico] v angleščini.«⁸⁹ (bivši otrok brez spremstva)

»Zame to ni problem, ker vsi moji [op. bivši] skrbniki govorijo angleško.«⁹⁰ (bivši otrok brez spremstva)

⁸⁸ Citat v izvirniku se glasi: "Yes, I had a translator. But now I don't need it anymore. I communicate in English and I speak little Slovene too."

⁸⁹ Citat v izvirniku se glasi: "When we were talking alone with the guardian, it wasn't needed. But in the interview time I needed it. Like when I had an interview with an inspector I needed it. But when it wasn't so important it wasn't needed. We were talking in English."

⁹⁰ Citat v izvirniku se glasi: "For me is not a problem because all my [ex] guardians speak English."

Večina intervjuvanih (bivših) otrok brez spremstva ni navedla, da tolmača, ki je tolmačil v postopku prošnje za azil in pri osebnih razgovorih, niso razumeli. Nezadovoljstvo s tolmačem sta izpostavila dva intervjuvana otroka, in sicer ko sta pomoč tolmača potrebovala na podaji prošnje za azil. Medtem, ko je eden od njiju izpostavil, da mu ni bil zagotovljen tolmač za njegov materni jezik, saj v Sloveniji ni tolmača, ki bi govoril dari jezik,⁹¹ je drugi intervjuvanec povedal, da je tolmač med drugim tudi komentiral njegov položaj oziroma situacijo, v kateri se je znašel, na zelo neprimeren način.

»Bil je en iz Irana in nisem ga tako dobro razumel. Vprašal sem jih [op. uradne osebe azilnega doma], ali imajo nekoga za moj jezik, pa so rekli, da ne. V bistvu je samo kritiziral, dajal sol na, veš, na rano. [...] Govoril je: 'Nimaš sreče, ker si prišel sem, da so te prijeli in ne veš, kaj se bo zgodilo'. Ne vem, ko sem ponovno prišel v Slovenijo, ga nisem več videl. Ampak ta prevajalec mi res ni bil všeč.«⁹² (otrok brez spremstva)

Medtem ko Zakon o mednarodni zaščiti ne določa ničesar o usposabljanju tolmačev, Odbor Združenih narodov za otrokove pravice v svojem Splošnem komentarju št. 6 izpostavi pomembnost strokovnih usposabljanj za zakonite zastopnike, skrbnike, tolmače ter druge osebe, ki delajo z otroki brez spremstva.⁹³ Omenjen Splošni komentar predpisuje tudi, da mora storitev tolmača nuditi za to usposobljen tolmač.⁹⁴

Potrebno je izpostaviti pomembnost vloge tolmačev, saj največkrat od njih zavisi, na kakšen način bodo otroku prevedli in približali potrebne informacije o njihovem (pravnem) položaju ter posledično, kako bodo otroci razumeli sistem in postopek, v katerem se nahajajo.

Priporočila:

- Potrebno se je prepričati, da otrok in tolmač govorita isti jezik, in da otrok tolmača resnično razume. Potrebno je zagotoviti, da otrok pravočasno prejme vse potrebne informacije v jeziku, ki ga govori in razume.
- Potrebno je zagotoviti, da imata otrok in skrbnik dostop do tolmačev. Stik med njimi naj

⁹¹ Dari jezik spada v družino indo-iranskih jezikov, ki je, poleg paštu jezika, eden od uradnih jezikov v Afganistanu. Dari je afganistanski dialekt farsi (perzijskega) jezika.

⁹² Citat v izvirniku se glasi: "There was one from Iran and I couldn't understand him so good. I asked them if they have somebody for my language but they said no. He was actually just criticizing, he was putting some salt on the, you know, injury. [...] He was saying 'you are so unlucky that you came here, that they captured you and you don't know what is going to happen'. I don't know, I haven't seen him when I came back again to Slovenia. But I didn't like this translator."

⁹³ United Nations Committee on the Rights of the Child, 2005, 95. člen.

⁹⁴ Ibid., 2005, 71. člen.

bo oseben, kadar pa takšen stik ni mogoč, naj se do tolmača dostopa preko telefona. Stroški za plačilo tolmačev naj bodo kriti s strani države.

- Potrebno se je prepričati, da je tolmač usposobljen za svoje delo ter da ima znanje s področij migracijskih postopkov.

4.10. Ocenjevanje največjih koristi otroka

Konvencija o otrokovih pravicah v prvem odstavku 3. člena določa, da morajo biti otrokove koristi glavno vodilo pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki.⁹⁵ V drugem odstavku istega člena pa določa, da se države pogodbenice zavezujejo, da bodo upoštevale pravice in dolžnosti zakonitih zastopnikov, da bodo otroku zagotovili varstvo in skrb.⁹⁶ Načelo najboljših koristi otroka je še posebej pomembno pri odločitvah v pravnih postopkih v zvezi z otroki.⁹⁷

V skladu z omenjenim členom, v povezavi z 18. členom te Konvencije, so otrokove koristi poglobljena skrb zakonitih skrbnikov.⁹⁸

Za večino odraslih respondentov je ocena najboljših koristi otroka odvisna od posameznega primera otroka. Skrbnice in skrbniki so povedali, da poskušajo v vsaki situaciji preučiti, kaj je v otrokovo najboljšo korist. Izpostavljeno je bilo, da mora načelo najboljših koristi otroka vsebovati oboje, kratkoročne in dolgoročne koristi za otroka, kakor tudi, da morajo biti ocenjene individualno oziroma za vsakega otroka brez spremstva posebej. Intervjuvane skrbnice in skrbniki so povedali, da se posvetujejo z drugimi skrbniki ali drugimi kolegi, ko so v dvomu, kako oceniti, kaj je v otrokovo najboljšo korist. Razmišljanja o tej temi zgovorno ilustrirajo izjave nekaterih odraslih respondentov.

»Kaj so najboljši interesi otroka je definitivno odvisno od primera do primera, to je nemogoče posploševati. Ko pride skrbnik v stik z otrokom in se preko pogovora spozna z njim in pridobi določene informacije, šele na podlagi neke celostne slike o otrokovi preteklosti, sedanjosti in o možnostih, ki jih otrok sploh ima v Sloveniji, se lahko ustvari neka slika ... Mogoče niti ne toliko vezano na sistem, ker kaj so najboljši interesi otroka, je potrebno ugotoviti na podlagi obstoječe zgodbe, torej preteklosti otroka in situacije, v kateri se otrok nahaja, njegovih potreb in želja ter seveda ob strokovnem mnenju strokovnjakov, ki na tem področju delujejo.

⁹⁵ Konvencije ZN o otrokovih pravicah, 1989, 1. odstavek 3. člena.

⁹⁶ Ibid., 2. odstavek 3. člena.

⁹⁷ Kalverboer, Zijlstra, in Knorth, 2009.

⁹⁸ Konvencije ZN o otrokovih pravicah, 1989, 1. odstavek 18. člena.

Vendar je problem v tem, da sistem v Sloveniji, v večini primerov ne omogoča zasledovanje najboljšega interesa otroka.» (SK1, skrbnica)

»... da dobi status oziroma, da dobi status begunca. Tisti, ki tu nimajo zgrajene socialne mreže, ne vem, če je to za njih najboljši interes. Da tu začnejo življenje čisto čisto od nule, z nobeno socialno mrežo okoli sebe, jaz ne vem, če je to njihov najboljši interes. Kaj vem, za tiste, ki imajo svoje sorodnike, seveda, če so to primerni, normalni sorodniki, da bi bili z njimi. Zdaj, če je to možno doseči, jaz ne vem. Če želijo biti tukaj, potem seveda, da dobijo status begunca, ker subsidiarna zaščita je bolj sranje kot rešitev za njih, da se naučijo slovenskega jezika, da so najboljše informirani o vseh možnih, da ne rečem zapletih ... Da ne mislijo da potem, ko enkrat dobijo status, da so naenkrat na konju, in da nobenih več težav ne bodo imeli. [...] Najboljši interes je to, da se jim omogoči eno normalno človeka spodobno življenje.» (SK2, skrbnica)

»S skrbno preučitvijo vloge [op. vloge za azil], temeljitim pogovorom z otrokom in seznanitvijo z vsemi pravnimi možnostmi pomoči.» (ST5, socialna delavka v azilnem domu)

V tujini se ocenjevanja najboljših koristi otroka lotevajo z različnimi orodji, kot sta na primer tako imenovani Model najboljših koristi otroka (ang. *The Best Interest of the Child Model or BIC Model*) in Smernice o določanju najboljših koristi otroka, ki jih je maja 2008 izdal UNHCR (ang. *The UNHCR Guidelines on Determining the Best Interest of the Child*).⁹⁹

Model najboljših koristi otroka oziroma na kratko, BIC model, je metoda upoštevanja otrokovih pravic, kot jih Konvencija o otrokovih pravicah opredeljuje znotraj pravnega okvirja. Gre za praktično orodje pri ocenjevanju najboljših koristi in trajnih rešitev za otroka. Model lahko pomaga pri sporazumevanju vseh vpletenih akterjev o tem, kaj je v najboljšo otrokovo korist. Obsega štirinajst okoljskih razmer (ang. *environmental conditions*), razdeljenih na družino in družbene pogoje, ki naj bi bili prisotni pri postavitvi otrokovega okolja, z namenom zaščite in izboljšanja otrokovega razvoja v dobo odraslosti.¹⁰⁰

Smernice UNHCR o določanju najboljših koristi otroka, termin *najboljše koristi* na splošno opisujejo kot otrokovo blaginjo.¹⁰¹ Ker je vsak otrok edinstven, in ker je edinstvena tudi

⁹⁹ UNHCR Guidelines, 2008.

¹⁰⁰ Kalverboer, Zijlstra, in Knorth, 2009.

¹⁰¹ UNHCR Guidelines, 2008.

situacija, v kateri se posamezni otrok nahaja, neke splošne opredelitve o tem, kaj je v otrokovo najboljšo korist, ni mogoče podati.

Kot so povedali nekateri intervjuvani odrasli, je potrebno najboljše koristi otroka preučiti na individualni ravni ter ob upoštevanju posebnosti vsakega otroka. Da bi zagotovili optimalno implementacijo načela najboljše koristi pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki, UNHCR opisuje dva postopka, ki se ju lahko na dane okoliščine smiselno uporabi. Prvi postopek je ocena najboljših koristi (*ang. best interests assessment*),¹⁰² drugi pa določitev najboljših koristi (*ang. best interests determination*).¹⁰³

Omenjenih in drugih orodij skrbniki in drugi strokovnjaki, ki delajo z otroki brez spremstva v Sloveniji, kot takšnih ne uporabljajo, vendar lahko po podatkih zbranih z intervjuji zaključim, da se skrbniki v pogovorih z (bivšimi) otroki brez spremstva poslužujejo ocenjevanja in proučevanja področij, kakršna predpisujeta navedena modela.

Dobra praksa:

- Intervjuvane skrbnice in skrbniki najboljše koristi otrok ocenjujejo posamično, za vsakega otroka posebej. Individualno ocenjujejo tudi vpliv določenih situacij na otroka.

Priporočila:

- Skrbnik mora zagotoviti, da so vse odločitve sprejete v otrokovo najboljšo korist. Zagotoviti mora tudi, da ocena najboljših koristi temelji na mnenjih in željah otroka. Otrok mora biti prisoten in mora sodelovati pri sprejemanju vseh odločitev v zvezi z njim in njegovim življenjem. To sovpada s pravico do ustreznega varstva in skrbi ter pravico do otrokove participacije (2., 3. in 12. člen KOP).

¹⁰² Ocena najboljših koristi ne zahteva nobenih posebnih formalnosti, vendar jo je potrebno izvajati sistematično v številnih situacijah od trenutka, ko je otrok brez spremstva kot tak prepoznan ali je ogrožen kako drugače, do trenutka izvedb trajnih rešitev. Oceno najboljših koristi je potrebno izvesti, na primer, pred pričetkom zagotavljanja začasne oskrbe. Ocenjevanje se lahko izvede samostojno ali v posvetovanju z drugimi, naredi pa ga osebe, ki ima potrebne spretnosti in znanja. V: UNHCR Guidelines, 2008: 22.

¹⁰³ Postopek določitve najboljših koristi je formalni postopek, namenjen določitvi otrokovih najboljših koristi, in sicer v pomembnih odločitvah, ki vplivajo na otroka in zato zahtevajo strožje postopkovne zaščitne ukrepe. Takšen postopek mora zagotoviti otrokovo participacijo brez diskriminacije, prav tako pa je potrebno dati posebno težo otrokovemu mnenju, seveda v skladu z njegovo starostjo in zrelostjo. V postopek so vključeni strokovnjaki z ustreznih strokovnih področij, ki pretehtajo vse relevantne faktorje, da se določi najboljša možnost za otroka. V: UNHCR Guidelines, 2008: 23.

4.11. Slovenska politika vračanja otrok brez spremstva

Pravni okvir za vračanje otrok brez spremstva, kot tudi vseh drugih oseb, ki jim je bila zavrnjena prošnja za azil, je določen v Zakonu o tujcih.¹⁰⁴ V šestem poglavju tega zakona, naslovljenem »Prisilna odstranitev tujca«,¹⁰⁵ beremo, da se osebo, ki nezakonito prebiva v Republiki Sloveniji ter države ne zapusti nemudoma oziroma v roku, ki ji je bil postavljen, iz države odstrani.¹⁰⁶ Zakon v nadaljevanju dodaja, da je odstranitev lahko prostovoljna ali prisilna, pri čemer pri prostovoljni odstranitvi tujec sodeluje s policijo, slednja pa lahko sodeluje tudi z drugimi državnimi organi, mednarodnimi ali nevladnimi organizacijami. Prostovoljna odstranitev ni mogoča, če je bila osebi izrečena stranska kazen ali stranska sankcija izгона iz države, medtem ko se po črki zakona prisilno odstranitev osebe v Sloveniji izvaja, ko je bila osebi izrečena stranska kazen izгона iz države in države prostovoljno ne zapusti.¹⁰⁷ Zakon prav tako ločuje dva postopka, pri čemer »nobeden od teh postopkov ne predvideva še dodatnih ukrepov za primere odstranitve otrok brez spremstva, kar se vsekakor kaže kot pomanjkljivost«.¹⁰⁸ Ta dva postopka določata naslednje:

- 1) »Tujca, ki se ga mora v skladu z zakonom prisilno odstraniti iz države, policija privede do državne meje in ga napoti čez mejo ali izroči organom te države.
- 2) Policija privede do državne meje in napoti čez mejo in izroči organom te države tudi tujca, ki se ga vrača na podlagi mednarodnega sporazuma.«¹⁰⁹

60. člen Zakona o tujcih določa postopek z mladoletnimi tujci. »Mladoletnega tujca brez spremstva staršev ali drugih zakonitih zastopnikov, ki je nezakonito vstopil, ali ki nezakonito prebiva v Republiki Sloveniji, je treba takoj vrniti v državo, iz katere je prišel, oziroma izročiti predstavnikom države, katere državljan je. Če to ni mogoče, policija obvesti center za socialno delo, ki mora mladoletniku nemudoma postaviti skrbnika za posebni primer. Policija mladoletnega tujca začasno nastani v centru, v posebnem oddelku za mladoletnike.«¹¹⁰

¹⁰⁴ Uradni list RS, št. 64/2009.

¹⁰⁵ Terminologija kot je »odstranitev tujca«, ki jo uporabljajo zakonodajci in drugi predpisi, je problematična, saj implicira, da je osebo nelegalna, jo dehumanizira in reducira na ne-osebe. Gre za izključevalno terminologijo, ki misli izobčence, druge in tiste, ki so nezaželeni. Takšna terminologija sugerira na pojmovanje osebe kot objekta, ki ga je potrebno odstraniti.

¹⁰⁶ Ibid., 2009, 50. člen v povezavi s prvim odstavkom 47. člena.

¹⁰⁷ Ibid., 2009, 2. odstavek 50. člena.

¹⁰⁸ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC, 2009: 27.

¹⁰⁹ Uradni list RS, št. 64/2009, 5. in 6. odstavek 50. člena.

¹¹⁰ Ibid., 2009, 1. odstavek 60. člena.

Zakon o mednarodni zaščiti se v 20. členu opredeljuje glede načela nevračanja (non-refoulement), v katerem je določeno, da prisilna odstranitev ali vrnitev osebe v državo ni dovoljena, če bi bilo v tej državi njeno življenje ali svoboda ogroženo zaradi njene rase, vere, narodnosti, pripadnosti posebni družbeni skupini ali politični opredelitvi.¹¹¹

Skladno z Zakonom o tujcih obstajata dva kriterija za odločitev, ali bo otrok brez spremstva vrnjen v državo izvora oziroma v državo, ki ga je pripravljena sprejeti. Prvi je ta, da se otroka brez spremstva »ne sme vrniti v matično državo ali v tretjo državo, ki ga je pripravljena sprejeti, dokler mu tam ni zagotovljen primeren sprejem«, drugi pogoj pa je, da se »v nobenem primeru otroka brez spremstva ne sme vračati v nasprotju s Konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin, spremenjeno s Protokoli št. 3, 5 in 8 ter dopolnjeno s Protokolom št. 2 ter njenimi protokoli št. 1, 4, 6, 7, 9, 10 in 11 (Uradni list RS – MP, št. 7/94), Evropsko konvencijo o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (Uradni list RS – MP, št. 1/94) ali Konvencijo o otrokovih pravicah (Uradni list RS – MP, št. 9/92) in Evropsko konvencijo o uresničevanju otrokovih pravic (Uradni list RS – MP, št. 26/99).«¹¹²

Zakon pa ne vsebuje podrobnejšega postopka za ugotavljanje, ali bo otroku v državi, kamor se ga vrača, zagotovljen primeren sprejem, zato je poleg skromnih zakonodajnih določil dodatna težava tudi v tem, da Slovenija v bilateralnih sporazumih nima določil, ki bi se nanašala na varno vrnitev otrok brez spremstva.¹¹³

Medtem ko je Zakon o azilu, ki je bil v veljavi od maja leta 2006 do januarja 2008, določal, da se otrok brez spremstva ne sme vrniti v izvorno državo ali v tretjo državo, ki jih je pripravljena sprejeti, dokler jim tam nista zagotovljena primeren sprejem in nega, pa Zakon o mednarodni zaščiti, ki je veljal v letih od 2008 do 2010, tega določila ne vsebuje več.¹¹⁴

»Vseeno pa v praksi še zasledimo primere, ko se organ v odločbi, s katero prošnjo mladoletnega prosilca brez spremstva zavrne kot (očitno) neutemeljeno, opredeli do vprašanja sprejema in nege v državi izvora.«¹¹⁵

¹¹¹ Uradni list RS, št. 11/2011, 20. člen.

¹¹² Uradni list RS, št. 64/2009, 2. odstavek 60. člena.

¹¹³ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC, 2009: 13 in 27.

¹¹⁴ Uradni list RS, št. 51/2006, 5. odstavek 14. člena in Uradni list RS, št. 111/2007.

¹¹⁵ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC, 2009: 27.

Tako imenovana Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta o skupnih standardih in postopkih v državah članicah za vračanje državljanov tretjih držav, ki nezakonito prebivajo v EU, v svojem 10. členu govori o vračanju in odstranitvi otrok brez spremstva.¹¹⁶ Člen določa, da naj se pred odločbo o vrnitvi otroka, zagotoviti pomoč ustreznih organov, ki pa niso organi, ki prisilno vračanje izvajajo, pri tem pa naj se upošteva načelo otrokove največje koristi.¹¹⁷

»Pri postopkih, ko policija takoj vrne mladoletnike v sosednjo državo, mladoletniki nimajo dodeljenega skrbnika. Kljub temu, da Direktiva o vračanju v 2. členu določa, da so tujci, katere policija takoj vrne v sosednjo državo, lahko izvzeti iz vsebine direktive, bi bilo priporočljivo v skladu z načelom delovanja v najboljšo korist otroka, ki ga določa Konvencija o otrokovih pravicah, obstoječo ureditev v Republiki Sloveniji spremeniti in mladoletnikom tudi v teh postopkih zagotoviti skrbnika.«¹¹⁸

O vračanju otrok v izvorno državo govorijo tudi Načela dobre prakse, ki to področje opredeljujejo kot zelo zapleteno, zaradi česar so za izvajanje dobre prakse potrebna podrobna navodila. Otrok brez spremstva se vrne v izvorno državo le, če je vrnitev v največjo otrokovo korist. Vsi drugi razlogi, določajo Načela, kakor je na primer boj proti nezakonitemu priseljevanju, morajo biti drugotnega pomena. Najboljši način vrnitve je, da se zgodi prostovoljno. Otroke je potrebno v vseh fazah postopka celovito obveščati, se z njimi posvetovati ter upoštevati njihova mnenja,¹¹⁹ pomembna dejavnika, ki ju je potrebno v tem procesu upoštevati, pa sta čas odsotnosti otroka iz izvorne države in njegova starost.¹²⁰

¹¹⁶ Direktiva se v izvirniku imenuje *Directive of the European Parliament and of the Council on common standards and procedures in Member States for returning illegally staying third-country nationals*.

¹¹⁷ Directive of the European Parliament and of the Council, 2008, 1. odstavek 10. člena.

¹¹⁸ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC, 2009: 29.

¹¹⁹ Organizacija Save the Children Sweden je v letu 2003 delala na inovativnem projektu za pomoč otrokom pri sprejemanju odločitve o tem, ali si želijo vrnitve v svojo izvorno državo. Načrtovanje implementacije ene od projektnih aktivnosti je bila zgovorno opisana nekako takole: »Med poletjem leta 2003 bo približno dvajset otrok potovalo v Somalijo, kjer bodo ostali tri mesece, in sicer z namenom ponovne vzpostavitve vezi z njihovo državo izvora. Med njihovim bivanjem jim bodo na voljo tudi določene izobraževalne aktivnosti. Večina otrok ima v svojih regijah še vedno sorodnike, pri katerih bodo tudi živeli. Mnogi otroci se psihično ne počutijo najbolje, zaskrbljeni so zaradi svojih sorodnikov v Somaliji in se sprašujejo o tem, kakšno življenje so tam sposobni živeti, predvsem na primer s finančnega vidika. Te skrbi za otroke predstavljajo oviro pri njihovi integraciji na Švedskem. Namen projekta je preko ponovne vzpostavitve vezi z njihovo izvorno državo izboljšati dobro počutje otrok; prav tako se upa, da jim bo to dalo tudi večjo motivacijo za nadaljevanje njihovega izobraževanja«. V: Smith, 2004: 36.

¹²⁰ Program za otroke brez spremstva v Evropi, 2004: 31.

4.11.1. Vloga in kvalifikacije skrbnika v procesu vračanja

Ko je (bivšim) otrokom brez spremstva prošnja za azil zavrnjena, je ena od možnosti, ki jo določa zakonodaja, njihova vrnitev v izvorno državo. Vrnitev je prav tako opcija, ki se je država poslužuje v primeru, ko je otrok brez spremstva nastanjen v Centru za tujce in ne zaprosi niti za azil niti za začasno zadrževanje.

Zakonodajni okvir določa tudi, da Ministrstvo za notranje zadeve nudi pomoč pri vrnitvi tistim beguncem ali osebam s statusom subsidiarne zaščite, ki se želijo vrniti v izvorno državo.¹²¹

Na tem mestu velja poudariti, da Slovenija nima razvitih posebnih programov vračanja in programov, ki bi otrokom brez spremstva omogočal podporo pri njihovi reintegraciji v matično oziroma tretjo državo.¹²²

V skladu z Načeli dobre prakse je potrebno, preden se otrok brez spremstva vrne v državo izvora, opraviti naslednje:¹²³

- Skrbno oceniti, ali je otrokovo vračanje v njegovo domovino varno, pri tem pa se mora upoštevati tveganja, da bo otrok v matični državi preganjan, vključen v oborožene spopade ali, da mu grozijo nasilje, zloraba in izkoriščanje.
- Da je vrnitev v največjo otrokovo korist, je potrebno pridobiti soglasje skrbnika in svetovalca/osebe, ki skrbi za otroka, v državi, iz katere bo otrok vračan.
- Potrebna je skrbna ocena položaja družine v otrokovi domovini ter preučitev sposobnosti otrokove družine (staršev ali drugih družinskih članov) pri zagotavljanju ustreznega varstva za otroka.
- Potrebna je skrbna ocena otrokovega dostopa do hrane, nastanitve, zdravstvenega varstva, izobraževanja, poklicnega usposabljanja in možnosti zaposlitve v domovini.
- Te ocene morajo biti opravljene s strani strokovnjaka in neodvisne organizacije (in ne istega organa ali osebe, ki je odločala o otrokovi prošnji za azil), ki morata biti objektivna, nepolitična in vsekakor upoštevati otrokove najboljše koristi.
- Otrokovi starši, sorodniki ali drugi odrasli skrbniki morajo soglašati, da bodo otroku po njegovem prihodu v matično državo omogočili dolgoročno varstvo. Potrebno je preučiti in upoštevati mnenje družine o otrokovi vrnitvi.

¹²¹ Uradni list RS, št. 111/2007, 104. člen, 1. odstavek.

¹²² Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 27-30.

¹²³ Program za otroke brez spremstva v Evropi, 2004: 31.

- Pomembno je, da je otrok v vseh fazah procesa vrnitve celovito obveščen, vprašan za mnenje, in da dobi ustrezne nasvete in pomoč. V skladu z otrokovo starostjo in zrelostjo je potrebno upoštevati tudi njegovo mnenje o vrnitvi;
- Okrepitev stikov med otrokom in njegovo družino še pred vrnitvijo otroka je nujna.
- Potrebno je poskrbeti za ustrezno spremstvo otroka v postopku vračanja.
- Potreben je ustrezen in učinkovit nadzor situacije otroka po njegovi vrnitvi, in sicer, s strani ustreznih organov ali agencije.
- Vračanje v varno okolje je še toliko bolj pomembno za otroka, ki je žrtev trgovine z ljudmi - v njegovo matično državo se ga ne vrača, preden se ne naredi temeljita ocena družinskih razmer ter ocena morebitnih tveganj (npr. maščevanje, ponovno tveganje, da postane žrtev trgovanja).

Slovenska filantropija je trenutno še vedno edina nevladna organizacija, ki sodeluje pri vračanju otrok brez spremstva v državo njihovega matičnega izvora ter opravlja spremstvo tem otrokom, ko se morajo ti vračati.

Vprašanje o vlogi skrbnikov v procesu vračanja, je pri intervjuvanih skrbnicah in skrbnikih privedlo do različnih odzivov. Večina od njih je jasno izrazila mnenje o vlogi skrbnikov v procesu vračanja, kakor tudi, kaj je potrebno za uspešno vračanje otrok. Le eden od intervjuvanih skrbnikov je povedal, da o tej temi še ni razmišljal, saj je bil skrbnik le dvema otrokoma, ki pa sta v Sloveniji že pridobila zaščito.

»... kdaj pride skrbnik in otrok že kar takoj reče, da hoče domov, in v tistih primerih je zelo pomembno, da skrbnik preveri, kolikor je pač v njegovi moči, ali je situacija v državi in družini takšna, da se skrbnik lahko strinja z vračanjem otroka. Takrat se tudi kontaktira s starši in preveri. Zdaj primerne sistema vračanja in reintegracije Slovenija nima razvitega, tako da je odvisno od možnosti skrbnika, da poskuša zagotoviti oziroma pridobiti informacije, ali je vračanje primerna rešitev za otroka, ali bo za otroka poskrbljeno. Ali pa v primeru, imela sem tudi primer suma oziroma žrtev trgovine z ljudmi, tu je šlo predvsem za deklice, takrat sem se povezala z nevladno organizacijo v Sloveniji in v matični državi otroka, ki delujejo na tem področju, in sem potem kot skrbnica urejala vračanje s pomočjo teh organizacij.« (SK1, skrbnica)

»Ja, to si pa kar malo težko predstavljam, ker bi moglo biti to kar grozno povedat, če bi to bila edina, če bi bilo to tako, ane... [...] Kako naj mu povem, kaj naj mu rečem? 'Sori, adijo'?, on

pa reče 'Jaz hočem biti tukaj'. Jaz ne vem, kaj naj bi mu rekel, jaz ne znam tega narediti. Mislim, lahko samo rečem 'Meni je žal'. [...] Bi se pa potrudil, kvečjemu bi delal kot nek skrbnik do skrajnega interesa, mislim, boril bi se.» (SK5, skrbnik)

Večina intervjuvanih skrbnic in skrbnikov se o možnosti vrnitve otrok v njihovo matično državo z otroki pogovarja, vendar so povedali, da se o tej možnosti z otroki večinoma pogovarjajo le na začetku, ko se z njimi spoznajo.

»Mislim, da je nadvse pomembno, da se skrbnik že na samem začetku z otrokom pogovori o možnostih, ki jih ima tu v Sloveniji, med drugim je potrebno otroku razložiti tudi opcijo o možnosti njegove vrnitve v matično državo. Seveda pa je pri tem potrebno pridobiti čim več informacij o otrokovi preteklosti, starših oziroma osebah, s katerimi je tam živel, družinski situaciji, njegovi varnosti in podobno.« (SK4, skrbnica)

Tri skrbnice, ki so sodelovale pri raziskavi, so izpostavile pomembnost uspešnega vračanja, ki mora biti zagotovljeno, ko se otroci vračajo bodisi v njihovo matično državo ali v neko tretjo državo. Za uspešno vračanje je, po mnenju in izkušnjah skrbnic iz Slovenske filantropije, potrebno naslednje: v primerih, ko se mora otrok v skladu z odločitvijo pristojnega organa vračati, ali v primerih, kadar se glede na situacijo in v skladu z danimi - najpogosteje omejenimi - možnostmi otrok in skrbnik odločita za otrokovo vrnitev domov, mora skrbnik vzpostaviti stik z otrokovimi starši oziroma drugimi sorodniki ter se z njimi dogovoriti glede sprejema otroka ob njegovem prihodu. Skrbnik si mora prav tako prizadevati vzpostaviti kontakt z ustrezno nevladno organizacijo v otrokovi državi, kar je še toliko večjega pomena v primerih, ko gre za sum, da je bil otrok žrtev trgovine z ljudmi.

Omenjene respondentke so izpostavile, da mora skrbnik poskrbeti za vsak primer otroka posebej, in da morajo, načeloma vedno - razen v primerih, ko otroci sami izrazijo željo, in ko skrbnik in pristojni inšpektor iz Centra za tujce ocenita, da je primerno, da se otrok vrača sam oziroma v spremstvu prijateljev ali sorodnikov, ki se prav tako vračajo -, skrbniki spremljati otroke na poti domov. Po otrokovi vrnitvi naj bi se preverjalo, kako je z otrokom, čeprav je v praksi monitoring te situacije zelo težko oziroma največkrat kar nemogoče izvajati. Dve skrbnici, ki imata izkušnje z vrnitvijo njunih nekdanjih varovancev, sta povedali, da pogosto ne veda, kaj se zgodi z otrokom, ko se ta enkrat vrne.

Drugi odstavek 10. člena Direktive Evropskega parlamenta in Sveta o skupnih standardih in postopkih v državah članicah za vračanje državljanov tretjih držav, ki nezakonito prebivajo v EU, določa, da se morajo pristojni organi države članice pred vračanjem otroka prepričati, da bo otrok vrnjen članu njegove družine, izbranemu skrbniku ali ustreznim sprejemnim centrom.¹²⁴

Ena od skrbnic je izpostavila skrb zaradi neadekvatnosti postopka vračanja otrok brez spremstva:

»Ko je potrebno otroka vračati, bi bilo po moje najbolj pomembno ugotoviti, če je vrnitev varna. S tem, da to po zakonu ni več pogoj, se ga vrača v vsakem primeru, kar je zelo pomanjkljivo pa ne glede na to s katerih razlogov se otrok vrača. Tega ni. Pa tudi vsepovsod v teh državah, kamor se te otroke vrača, ni teh organizacij, ki bi v primeru, da otrok nima več staršev, prevzele skrb za njih. Kolikor jaz vem, pa na tem področju res nisem ... daleč od strokovnjaka ... kolikor vem, gre pri nas samo to, da se otroku zagotovi, da ima vozovnico, da jim to kar že sam Center za tujce zagotovi, ta 'pasovan' ali kako ga že imenujejo. In to je to, s tem se vloga skrbnika nekako konča, razen če se gre z njim do matične države ... Recimo, če se ugotovi, da bi ga moral tam [op. na meji z matično državo, na letališču idr.] nekdo počakat, pa te osebe ni, in da je tam neka nevarnost, mi tam ne moramo narediti nič. Mislim brez veze. No, ni čisto brez veze, če se on počuti bolj varnega, da ima nekoga, ki gre in potuje z njim, potem je v redu. Samo v trenutku, ko se ga preda matični državi, smo mi s tem končali. Pa ne glede na to ali je bilo zmenjeno, da ga kdo počaka na letališču ali ne in tega ni, smo mi tu vezanih rok in se lahko samo obrnemo in tam otrok lahko ostane čisto sam.« (SK2, skrbnica)

V intervjujih je bilo navedeno tudi, da kljub temu, da policija obvesti državo sprejemnico o prihodu otroka in v nekaterih primerih, ko skrbnik vzpostavi stik tudi z otrokovimi starši ali drugimi sorodniki in se dogovorijo, kdaj in kje naj otroka pričakajo, pa v praksi ni vzpostavljenih mehanizmov, preko katerih bi državni organi ali skrbnik preveril, ali je bil otrok res vrnjen v družino, skrbniku ali ustrezni instituciji. Kot smo lahko prebrali v zgornji izpovedi skrbnice, tudi spremstvo skrbnice ali skrbnika otroka ni jamstvo za njegov primeren sprejem.

¹²⁴ Directive of the European Parliament and of the Council, 2008.

Po podatkih, pridobljenih s strani Centra za tujce, so stroški vračanja otrok brez spremstva kriti iz proračuna Republike Slovenije, vsebujejo pa stroške transporta, tako za otroka kot za skrbnika, ki ga spremlja, odvisni pa so od države, v katero se otroka vrača.¹²⁵

Le eden od skrbnikov je izjavil, da ni nujno potrebno, da skrbniki spremljajo otroka na njegovi poti v državo, v katero se vrača, saj je po njegovem mnenju plačilo stroškov prevoza za skrbnika zapravljanje davkoplačevalskega denarja:

»Jaz sem šel z njimi takrat na letalo ene parkrat oziroma skrbnik po navadi gre. Zdaj jaz, ker me je strah letenja, se temu izogibam, ane. Ampak to se mi pa res zdi nekaj, kjer se stran meče denar, davkoplačevalski. To, da grem, ne vem, nisem imel občutka, da bi to njim kaj pomenilo in to, da se jaz usedem na Brniku, in da potem ne grem z njim niti do konca, nima nobene veze. Tudi potem ... takrat, ko sem bil v Tirani, me niso spustili naprej.« (SK3, skrbnik)

Priporočila:

- Skrbnik se mora biti z otrokom sposoben pogovarjati tudi o vprašanjih, ki zadevajo možnost vračanja. To sovпада s pravico otroka do dostopa do informacij (17. člen KOP).
- Priporočljivo je, da skrbniki vzpostavijo kontakt z organizacijami v matičnih državah otrok, ki jim lahko zagotovijo informacije o razmerah otroka, ko se le-ta vrne. V primerih, da tovrstne informacije ne bodo dostopne, skrbnik ne bi smel odobriti vračanja otroka. To je v skladu s pravico do posebne skrbi in varstva otrok (20. člen KOP).
- Priporočljivo je, da skrbnik otroka, ko se mora ta vračati v matično ali neko tretjo državo, na poti spremlja, ali pa da se zagotovi primerno spremstvo neke druge osebe.
- Vzpostaviti bi bilo potrebno ustrezne mehanizme, s katerimi bi se preverilo, ali je bil otrok uspešno vrnjen v družino, skrbniku ali ustrezni instituciji v matično državo otroka ali tretjo državo. Priporočljivo je, da je skrbnik obveščen o sprejemu otroka po njegovi vrnitvi.

4.12. Informacije o otrokovih državah izvora

Odrasli akterji so bili vprašani po informacijah, ki jih imajo o otrokovih državah izvora oziroma državah, iz katerih otroci prihajajo. Večina skrbnic in skrbnikov ima malo ali nič

¹²⁵ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC, 2009: 27-28.

informacij o teh državah, pri čemer pa sta željo po pridobitvi več informacij izrecno izrazili le dve skrbnici. Poglejmo si nekaj njihovih odgovorov:

»Rekla bi, da imam le neke osnovne informacije o državah izvora otrok. Kakorkoli, v primeru, ko sem skrbnica otroku, ki prihaja iz države, o kateri nimam veliko informacij, poskusim nekaj teh informacij pridobiti. Ampak kljub vsemu mi tovrstnih informacij primanjkuje in bi si jih želela imeti več. Po mojem mnenju bi skrbniki morali imeti informacije o matičnih državah otrok in se zavedati razmer v teh državah.« (SK4, skrbnica)

»V preteklosti je v Slovenijo prihajalo veliko dečkov iz Albanije, zaradi česar smo se s sodelavci odločili oditi v Albanijo z namenom, da se seznanimo s situacijo in razmerami v tej državi, da se povežemo z nevladnimi organizacijami, ki delujejo na tem področju, in po možnosti vzpostavimo neko sodelovanje v primerih vračanj teh dečkov nazaj domov. Je pa tako, da v primeru, ko imam pod skrbništvom otroka, ki prihaja iz države, katere razmere in situacijo ne poznam dobro, poskušam informacije v zvezi s tem pridobiti. Kljub temu pa se mi zdi, da imam še vedno premalo teh informacij in da bi morala to znanje še poglobiti oziroma si poskušati vzeti več časa za sprotno pridobivanje teh informacij.« (SK1, skrbnica)

»Ja te informacije so zelo pičle. [...] Kaj pa vem, se mi ne zdi tako nekaj relevantnega. Tukaj imaš pač človeka, ki je sem prišel po svoji volji, po svoji želji in ... bi rad tukaj bil. To se pravi, zdaj informacije o tej deželi ... meni je čisto vseeno, ali je to Indija, Afganistan, USA, Panama, pač ne vem, karkoli. Ja, saj je vse fajn vedet v življenju, samo ni pa to nek moj interes. Mislim, ne vem, kako naj to rečem, s tem nimam nič.« (SK5, skrbnik)

O pomanjkanju informacij, ki jih imajo skrbniki in skrbnice o otrokovih državah izvora, so v pogovorih opozorili tudi nekateri (bivši) otroci brez spremstva.

»Ne, ne ve.«¹²⁶ (bivši otrok brez spremstva)

»Kar naprej me sprašuje, jaz mislim, da ne ve. Ne vem, če ona ve, ampak od nje o tem nisem ničesar slišal. [...] Želel bi si vedeti. Res bi rad vedel, kaj se v teh dneh dogaja tam [op. v

¹²⁶ Citat v izvorniku se glasi: "No, she doesn't know."

njegovi matični državi]. Ker ne moreš zares vedeti, kaj se tam dogaja.«¹²⁷ (otrok brez spremstva)

»Verjetno, da sem vprašal, ampak nekateri od njih [op. (uradne) osebe s katerimi je prihajal v stik] niti vedeli niso, kje je moja država. [...] Če si resnično želiš komu pomagati, če želiš nekoga poznati, če želiš nekoga razumeti, bi bilo res dobro, da imaš informacije o njegovem ozadju, ter kako je tam [op. v matičnih državah otrok], kako jim tam gre in podobno. In potem ga/jo [op. otroka] boš razumel, ko bo, ne vem, kaj naredil/naredila, ali pa se nekako vedel/vedla.«¹²⁸ (bivši otrok brez spremstva)

V večini intervjujev z odraslimi je bilo izpostavljeno, da naj bi se skrbnik z otrokom pogovarjal o razmerah v njihovi matični državi, čeprav se ta tema, po pričevanjih intervjuvanih skrbnic in skrbnikov, v pogovorih med otroki in njihovimi skrbniki ne pojavlja prav pogosto. S strani odraslih respondentov je bilo izpostavljeno, da tovrstni pogovori zavisijo predvsem od otroka in otrokove pripravljenosti na pogovor o tem. Nekateri skrbniki in skrbnice so povedali tudi, da nekateri otroci že od samega začetka odprto govorijo o svojih matičnih državah in o razmerah v njih, medtem ko drugi potrebujejo več časa, da začnejo pogovor na to temo.

»... odvisno tudi od otroka samega, koliko je pripravljen o tem govoriti. Včasih je za to potreben čas, vendar sčasoma, ko se odnos poglobi in razvije, se pogovarjamo tudi o tem. Nekateri pa so pripravljeni govoriti o tem že od samega začetka.« (SK1, skrbnica)

Večina intervjuvanih (bivših) otrok je izpostavila, da bi si želela s svojimi skrbniki bolj pogosto govoriti o svojih državah, le v enem primeru pa je intervjuvan otrok izjavil, da potrebe po tovrstnem pogovoru nima.

¹²⁷ Citat v izvirniku se glasi: "She always keeps asking me, I don't think she knows. I don't know, if she knows but I've not heard anything about that from her. [...] I would like to know. I would really love to know what is going on these days. Coz' you cannot really know what is happening there."

¹²⁸ Citat v izvirniku se glasi: "Probably that I asked but some of them they didn't even know where is my country. [...] If you really want to help someone, if you want to know someone, if you want to understand someone, it would really be good to gain the information about his background, how is going there, how they are doing there and so on. And then you will understand him or her when he or she will be, I don't know, doing somehow or acting somehow."

»Mislim, da me o tem še ni vprašala, tako da ... Nobena od mojih skrbnic [op. bivših skrbnic] me o tem ni veliko spraševala. Želim pa si, seveda si želim [op. s skrbnico govoriti o razmerah v njegovi matični državi].«¹²⁹ (bivši otrok brez spremstva)

»Mislim, da o tem ne rabim govoriti. Bolje je pozabiti.«¹³⁰ (bivši otrok brez spremstva)

»S skrbnikom sem se pogovarjal o situaciji v Afganistanu. Sem ji pokazal tudi internetno stran. To je normalno, da se o tem tudi pogovarjata.« (bivši otrok brez spremstva)

Priporočila:

- Zagotoviti je potrebno, da so skrbniki pripravljeni in sposobni (hitro) pridobiti znanje o situaciji v matičnih državah otrok, kakor tudi ostale potrebne informacije. Skrbniki in druge osebe, ki delajo z otroki, morajo otrokom zagotavljati dostop do informacij in gradiv. To sovпада s pravico otroka do dostopa do informacij in občil (17. člen KOP).

4.13. Odgovornosti skrbnika po polnoletnosti otroka

V Sloveniji se skrbništvo konča, ko otrok dopolni osemnajst let, kar pomeni, da takrat formalno pravno skrbnik ni več odgovoren za otroka.

Skoraj vsi intervjuvani skrbniki in skrbnice poskušajo otroke na dopolnitev polnoletnosti pripraviti, način, kako to večinoma naredijo, pa so pogovori z otroki ter spodbujanje, da otrok večji del odgovornosti poskuša prevzeti sam. Poleg skrbnikov otroke brez spremstva o spremembah ob dopolnjeni polnoletnosti seznani tudi psihosocialna služba azilnega doma, kadar gre za otroka, ki je še vedno prosilec za azil, kot tudi svetovalka za integracijo na Ministrstvu za notranje zadeve, in sicer v primerih, ko je otrok že pridobil status begunca ali status subsidiarne zaščite.

»Že na samem začetku otroku povem, da je po naši zakonodaji tako, da sem uradno skrbnica dokler ne dopolni osemnajst let, tako da so s to informacijo seznanjeni. Potem, ko se približujejo osemnajstim letom, je to nekaj, kar pogosteje omenjam v naših pogovorih, torej jih na nek način pripravljam na to. Pogovarjamo se tudi o tem, kaj to pomeni, kaj bo drugače ipd. Vendar je vedno tako, da nadaljujem s pomočjo in podporo na isti način, nekih večjih razlik

¹²⁹ Citat v izvirniku se glasi: "I don't think she has asked before so ... Both of my guardians didn't ask me much about this. I want, of course I want."

¹³⁰ Citat v izvirniku se glasi: "I think I don't need to talk about that. It is better to forget."

ni, razen mogoče v tem, da še toliko bolj spodbujam otroka, da poskuša sam speljati določene stvari. Ja, pa razlika je tudi v tem, da uradno nisem več odgovorna za določene stvari, vendar v praksi ni bistvenih razlik.» (SK1, skrbnica)

»Saj bistvo je tudi v tem, da je skrbnik tudi, če tako rečem, en košček starša, ane, lahko je, ni pa nujno. Govoriva o tem načinu, kakor jaz to vidim. Potem je seveda pomembno tudi, da začneš odgovornost za življenje in za svoja dejanja prelagati na tega varovanca in ga, bom rekel, opismenjevati, tako da se bo jutri sam, ko bo tisto eno številko osemnajst dosegel ... ko se ni nič zgodilo, ampak pred zakonom je pa konec skrbništva.» (SK5, skrbnik)

»Hm, priprava na to, ko dopolni osemnajst let... mislim, da ga tu ne moreš nič pripraviti, to je vsaj moje mnenje. Postopek naj bi potekal isto, naj bi bilo identično, razen, da morajo mladoletni biti obravnavani prednostno. Ampak če me vprašaš ali so, niso obravnavani prednostno. Ker se potem po moje, to je čisto moja osebna razlaga, zavlačuje, da dopolnijo 18 let, in da jih ni treba obravnavati prednostno, razen recimo za otroke iz Afganistana, ker njihova mladoletnost res igra ključno vlogo v smislu, da se mladoletnih ne vrača.» (SK2, skrbnica)

Pomembna sprememba, ki se zgodi ob dopolnitvi polnoletnosti in znatno vpliva na otrokov položaj je ta, da v postopku pridobivanja azila niso več obravnavani kot pripadniki ranljive skupine. Praksa zadnjih let kaže, da je ravno mladoletnost teh otrok eden glavnih razlogov za priznanje statusa subsidiarne zaščite – na to kaže praksa zadnjih petih (bivših) otrok brez spremstva iz Afganistana, ki jim je bila dodeljena subsidiarna zaščita.

Sprememba, ki so je otroci deležni, ko dopolnijo osemnajst let, je tudi ta, da niso več upravičeni do združevanja s starši, četudi so podali prošnjo za združevanje z družino v času svoje mladoletnosti.¹³¹

Od enajstih intervjuvanih (bivših) otrok jih je devet vedelo in razumelo, da z dopolnjenim osemnajstim letom skrbništvo nad njimi preneha, medtem ko jih je nekaj izpostavilo, da bi si želeli o tem prejeti več informacij oziroma, da so bile le-te nezadostne. Otroci so bili vprašani

¹³¹ Zakon o mednarodni zaščiti določa, da lahko otrok brez spremstva v času svoje mladoletnosti zaprosi za združevanje družine, vendar le s svojimi starši. Po otrokovi polnoletnosti lahko bivši otrok brez spremstva s statusom begunca ali statusom subsidiarne zaščite zaprosi za združevanje s svojimi družinskimi člani, in sicer le z zakoncem ali zunajzakonskim partnerjem v stalnem razmerju oziroma z mladoletnimi otroci, če jih le-ta ima. V: Uradni list RS, št. 11/2011: 17. člen v povezavi s16b. členom.

po spremembah na tem področju, kot jih vidijo sami oziroma so jih ob dopolnitvi polnoletnosti tudi izkusili.

»Veliko [op. se spremeni]. Ker, saj veš, nimaš več možnosti za skrbnika. Nisi dovolj pripravljen, odvržen si. Torej, ni dobrih priprav, morda se postopek še ni končal in velijo stvari. Torej, veliko stvari se spremeni.«¹³² (bivši otrok brez spremstva)

»Ko je nekdo osemnajst, mora plačevati davke in kazni, če prestopi rdečo luč. In nima več skrbnika. Ampak jaz sem še vedno mladoleten in sem že dobil subsidiarno zaščito, tako da zame ni nobene razlike.«¹³³ (otrok brez spremstva)

»... gre na moški oddetek, ni več na tem oddelku za mladoletnike. Ker tako je pri nas ... on je v stiku z vsemi ostalimi, ane, in normalno oni se pogovarjajo tudi z odraslimi moškimi. Kot prvič, v kakšnem vidijo tudi kakšne vzorce, kot drugič pa tudi stike navezujejo, ane ... jezikovne ... mogoče je tam nastanjen kakšen moški, ki ... in jim je potem to fajn. In je potem tudi, da se jih potem malo drugače obravnava kot pa mladoletne, ker za mladoletnika se le malo bolj skrbi pa gleda se, kako je z njimi pa tako. Potem pa ratajo samostojni, enim to zelo paše.« (ST2, vodja azilnega doma)

Skoraj vsi intervjuvani skrbniki in skrbnice, z izjemo enega, ki tega ni omenjal, ostajajo v kontaktu z bivšimi otroki brez spremstva, ko ti dopolnijo osemnajst let. Povedali so, da se raven pomoči in podpore, kakor tudi pogostost srečevanj po otrokovi polnoletnosti, načeloma ne spremeni, tako da raven ponujene pomoči ostane ista kot v času, ko so bili ti otroci še mladoletni.

»Na splošno skrbništvo ne zaključimo, ko otrok dopolni osemnajst let. Skrbništvo še naprej izvajamo, seveda samo, če si tega želi tudi otrok. Mislim, da je tako bolje, saj sledimo otrokovemu postopku [op. za pridobitev azila] že od samega začetka. Ja, še vedno ostajamo z njimi.« (SK4, skrbnica)

¹³² Citat v izvirniku se glasi: "A lot. Because you know, you don't have a possibility for guardian again. You are not prepared enough, you are being dumped. So is no good preparation, maybe the procedure have not finished and a lot of things, yeah. So a lot of things changes."

¹³³ Citat v izvirniku se glasi: "When somebody is 18 he needs to pay taxes and fines, if he crosses the red light. And he doesn't have a guardian anymore. But I'm still a minor and I already got a subsidiary protection so there is no difference for me."

Eden od bivših otrok brez spremstva je povedal, da se lahko vedno obrne na svojo bivšo skrbnico in sicer na način, kot se je nanjo obračal še v času svoje mladosti.

»Ja [op. po dopolnjenem 18. letu se še vedno se lahko obrne na svoji bivši skrbnici] in to dobro sprejemata. Vendar pa obstajajo nekatere razlike... razlika je [op. v razmerju] med mano in oblastjo ter mojo skrbnico. To se spremeni.«¹³⁴ (bivši otrok brez spremstva)

Da je priporočljivo, da naj skrbniki pripravijo otroke brez spremstva na spremembe, ki bodo prišle ob njihovem dopolnjenem osemnajstem letu, ter, da naj se kontinuiteta nudenja pomoči ohranja, pričajo tudi nekateri *Standardi Quality4children*.¹³⁵ Med drugim ti Standardi urejajo tudi področje procesa opuščanja oskrbe (*ang. the leaving-care process*) v katerih določajo, da naj bi bilo otrokom zagotovljeno spremljanje, stalna podpora in možnost za ohranitev kontakta z osebami in organizacijami, ki so zanj skrbele, ko je bil otrok še mladoleten.¹³⁶

Dobra praksa:

- Večina intervjuvanih skrbnic in skrbnikov ostane v stiku z otroki, tudi po tem, ko ti dopolnijo osemnajst let. V dosednji praksi skrbnic Slovenske filantropije pomoč in podpora ostajata isti tudi po polnoletnosti otrok.

Priporočila:

- Zagotoviti je potrebno, da skrbnik obvesti otroke o pravnih postopkih in spremembah, ko ti enkrat dopolnijo osemnajst let. To je v skladu s pravico do dostopa do informacij (17. člen KOP).
- Priporočljivo je, da skrbniki zagotovijo otroku jasno razlago o vlogi in nalogah skrbnika pred in po dopolnjenju otrokove polnoletnosti.
- Priporočljivo je, da skrbnik ostane v stiku z otrokom, tudi ko otrok dopolni osemnajst let.

4.14. Skrbnikova obremenjenost s primeri

V času intervjuvanja skrbnic in skrbnikov so imeli le-ti pod skrbništvom do največ dva otroke, čeprav je bilo z njihove strani poudarjeno, da se to število zelo hitro spreminja, kajti

¹³⁴ Citat v izvirniku se glasi: "Yes and they received it in a good feet. But there are some differences now ... there is a difference between me and the authorities and my guardian. This changes."

¹³⁵ SOS-Kinderdorf International, Quality4Children Standards, 2007.

¹³⁶ Ibid., 2007: 55.

odvisno je od na novo prispelih otrok, ki so nastanjeni bodisi v Centru za tujce bodisi v azilnem domu, ko zaprosijo za azil. Ena od intervjuvanih skrbnic je povedala, da je v preteklosti skrbniško funkcijo opravljala za enajst otrok brez spremstva hkrati, vsi ti otroci pa so bili v postopku pridobivanja azila.

Nekateri skrbniki so bili v času intervjuvanja skrbniki ali otrokom, ki so zaprosili za azil ali pa otrokom z že pridobljenim statusom subsidiarne zaščite. Le v enem primeru je imela skrbnica pod skrbništvom dva otroka, ki sta bila v teh dveh različnih postopkih. S strani intervjuvanih skrbnic je bilo pojasnjeno, da same prav tako delajo z bivšimi otroki brez spremstva oziroma tudi z otroki, katerim je formalno skrbnik/skrbnica nekdo drug.

»Zdaj trenutno nimam pod skrbništvom nobenega otroka, pred kratkim sem imela enega fanta iz Afganistana, ki je bil v Sloveniji približno dva tedna in je nato zapustil azilni dom. Je pa tako, da tudi otroci, katerih skrbniki so drugi ali katerih skrbniki nismo več, smo pa bili v preteklosti, se še vedno obračajo na nas, na mene, tako da... Ne vem, mogoče bi izpostavila enega fanta, ki je pred kratkim dopolnil osemnajst let in je nastanjen v kapacitetah druge nevladne organizacije, ampak se še vedno obrača na nas kot se je obračal v preteklosti. Potem so tudi drugi fantje, ki vsakih toliko časa pridejo in prosijo za pomoč. Je pa teh otrok zelo malo in je nekaj skrbnikov, tako da je to delo razporejeno na več skrbnikov.« (SK1, skrbnica)

Slovenska zakonodaja ne predpisuje maksimalnega števila otrok brez spremstva, nad katerimi lahko en skrbnik opravlja skrbniško funkcijo.¹³⁷ Po priporočilih obeh, tako intervjuvanih odraslih kot tudi otrok, naj bi skrbnik skrbel za od enega do največ treh otrok brez spremstva. Po mnenju enega otroka pa bi lahko skrbniki imeli pod skrbništvom deset ali celo do petnajst otrok. Kljub temu je prevladovalo splošno mnenje, ki govori v prid ureditvi »en otrok na enega skrbnika«, saj je na ta način skrbnik zmožen posvetiti otroku več svojega časa - ob upoštevanju, da skrbniki to funkcijo opravljajo prostovoljno, in da zanj ne prejemajo plačila - ter je zmožen svoje obveznosti izpolnjevati v večji meri.

¹³⁷ Sistem skrbništev in znotraj njega dolžnosti, naloge in kvalifikacije, dodelitev števila primerov otrok idr. med različnimi državami EU znatno variira. Tako nam je na enem od sestankov partnerjev, s katerimi Slovenska filantropija sodeluje, predstavnik organizacije B-UMF iz Nemčije povedal, da imajo skrbniki v Berlinu, Frankfurtu in še nekaterih drugih mestih pod skrbništvom okoli sto ali celo več otrok brez spremstva. Dvom v ustreznost te ureditve je bila problematizirana tudi medijsko, vendar šele ob dogodku, ko je nek otrok brez spremstva umrl in skrbnik za to ni vedel.

Po mnenju M. E. Kalverboer-ja se otroci prosilci za azil srečujejo z resnejšimi (predvsem čustvenimi) problemi in težavami v primerjavi z otroci, nastanjenimi v mladinskih domovih, zaradi česar je še toliko bolj smiselno, da se prvi skupini otrok nameni več časa.¹³⁸

»Definitivno vedno v kvantiteti ni kvaliteta, ane. Sigurno je boljše, da en človek ni velikemu številu otrok skrbnik, ker konec koncev se začne zgubljati energija, nekam se ta energija spušča ... večji fokus je, močnejša je stvar.« (SK5, skrbnik)

Nekateri odrasli, kot tudi eden od bivših otrok brez spremstva, so poudarili, da se skrbniki soočajo s številnimi težavami pri spopadanju z obstoječim sistemom, ko skušajo otrokom zagotavljati ustrezno podporo ter delovati v otrokovo najboljšo korist. Ključne ovire obstoječega sistema pri nujenju podpore otrokom vidijo na področjih izobraževanja, nastanitve, finančne pomoči in združevanja z družino. Zaradi slednjega menijo, da je bolje, da skrbniki številčno niso preobremenjeni s primeri otrok, saj zaradi neustreznega sistema, ki ni prilagojen situaciji in potrebam teh otrok, porabijo veliko časa za njihovo zastopanje ter za nudenje podpore, ki jo otroci potrebujejo.

»Odkvisno, če bi sistem bil drugačen, če bi se lahko na koga obrnili, da bi za te ljudi kaj naredili, bi si želela imeti več otrok pod skrbništvom. Samo tako pa, ko pridejo in imajo 1001 željo, realno željo, pa u suštini ne moreš nič narediti, potem rajši vidim, da je samo eden. Drugače pa, če bi bile normalne razmere in sistem, potem seveda bi jih želela imeti več.« (SK2, skrbnica)

Priporočila:

- Zaradi neustreznega sistema, ki ureja položaj otrok brez spremstva ter zaradi kompleksnosti in zahtevnosti opravljanja skrbniške funkcije je priporočljivo, da skrbnik ne opravlja skrbniške funkcije za veliko število otrok hkrati. To je v skladu z odgovornostjo držav pogodbenic Konvencije ZN o otrokovih pravicah, da skrbnikom omogočijo nudenje ustreznega varstva in pomoči otroku (2. in 3. člen KOP).

¹³⁸ Kalverboer, Zijlstra, in Knorth, 2009: 57.

4.15. Ali naj bo skrbniška funkcija plačana ali prostovoljna?

Kot že omenjeno predhodno v nalogi, so v času izvajanja intervjujev skrbništvo za otroke brez spremstva na Slovenski filantropiji, na Centru za psihosocialno pomoč beguncem, izvajale tri zaposlene.¹³⁹ Omenjene skrbnice so na Slovenski filantropiji zaposlene za polni ali skrajšani delovni čas, delajo pa na projektih različnih vsebin.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih določa, da je dolžnost skrbnika prostovoljna in častna.¹⁴⁰ Za opravljanje skrbniške funkcije skrbniki in skrbnice v Sloveniji ne prejemajo plačila in tako država tudi Slovenski filantropiji ne zagotavlja nikakršne finančne podpore za izvajanje skrbništev. Osebe, ki opravljajo skrbniško funkcijo, lahko uveljavljajo le povrnitev stroškov prevoza, ki so vezani na opravljanje te funkcije.

Medtem ko star Zakon o mednarodni zaščiti posebnega člena, ki bi podajal informacije o zakonitih zastopnikih in njihovem delu, ne vsebuje, to določilo trenutno veljaven zakon ima. Ta med drugim določa, da lahko zakoniti zastopnik uveljavlja povrnitev potrebnih stroškov in nagrado za opravljeno delo, merila za izračun višine nagrade in stroškov pa določi Ministrstvo za notranje zadeve v soglasju z ministrom, pristojnim za delo, družino in socialne zadeve, pri čemer sredstva za ta izplačila krije Ministrstvo za notranje zadeve.¹⁴¹ Podrobnejšega postopka o izvajanju tega določila oziroma, kakšna so merila za izračun višine nagrade in stroškov, pa zakon ne vsebuje, zato ta skromni zakonodajni okvir tega področja le z omenjenim določilom ni uredil.¹⁴²

Za večino odraslih intervjuvancev, z izjemo dveh skrbnikov, naj bi skrbnice in skrbniki za opravljanje skrbniške funkcije prejeli plačilo. Njihovo mnenje se je izkazalo kot odraz njihovih percepcij o skrbniški funkciji, ki je polna odgovornosti, je zahtevna in kompleksna, in pri opravljanju katere se skrbnice in skrbniki srečujejo s številnimi ovirami, saj obstoječ sistem ni ustrezen in ni prilagojen situaciji in potrebam otrok brez spremstva.

¹³⁹ V nalogo je zajet tudi intervju z bivšim delavcem na Slovenski filantropiji, ki je pred leti prevzemal skrbništva za otroke brez spremstva, le-teh pa v zadnjih dveh letih ne prevzema več. Kljub temu ga v nalogi obravnavam kot skrbnika (glej poglavje o metodologiji).

¹⁴⁰ Uradni list RS, št. 69/2004, 179. člen.

¹⁴¹ Uradni list RS, št. 11/2011, 6. odstavek, 16.a člena.

¹⁴² Po informacijah, ki smo jih pridobili na Slovenski filantropiji, naj bi se to določilo uredilo s podzakonskim aktom, ki naj bi ga pripravilo Ministrstvo za notranje zadeve ter ga dalo v sprejem na vlado. Predvidoma, naj bi se določilo začelo izvajati konec leta 2011. Naj omenim tudi, da na Ministrstvu za notranje zadeve Slovenski filantropiji podrobnejših informacij o tem določilu niso vedeli podati, še več, predstavnike Slovenske filantropije so naslovili s prošnjo za predloge, kako bi se določilo dalo smiselno urediti v podzakonskem aktu.

Intervjuvana skrbnica je pri opisu svojega razmišljanja o tej temi zgovorno povedala naslednje:

»Glede na obstoječi slovenski sistem, kot sem že omenila, kjer podpora za te otroke, po mojem mnenju, ni takšna, kakršna bi morala biti, je v tem kontekstu skrbnik nekdo, na katerega pade kar veliko breme, predvsem če poskuša za otroka narediti še kaj več oziroma se angažirati tudi na drugih področjih, kljub temu, da to ni v okviru njegovih pristojnosti oziroma pooblastil. To pa je zelo težko doseči v tem sistemu oziroma zagotoviti tisto, kar otrok potrebuje. In v teh primerih bi skrbniki res morali biti plačani, zato ker gre za večno borbo z državo in je dejansko potrebno veliko časa in truda, da se kar koli doseže. Ker se mi zdi, da se pri vsakem primeru ponovi enaka zgodba in je potrebna enaka borba, ker se zelo malo premakne. Če pa razmišljam čisto na teoretični ravni, če bi to bilo v neki državi, kjer bi sistem kot tak deloval za te osnovne potrebe otrok, v smislu namestitve, programov, psihosocialne podpore, da bi bilo to že nudeno s strani državnega sistema, potem bi skrbnik lahko bil kot neka dodatna oseba, ki je odgovorna, vendar se v sodelovanju z vsemi pristojnimi in odgovornimi akterji odloča in je odgovoren za določene stvari. V teh primerih se mi ne zdi nujno potrebno, da je skrbnik za svoje delo plačan. Se mi zdi, da bi skrbništvo lahko izvajal nekdo prostovoljno oziroma brez plačila, ampak v Sloveniji to ne deluje in menim, da bi morali biti skrbniki plačane osebe.«
(SK1, skrbnica)

V nasprotju z zgornjim citatom pa ima druga intervjuvana skrbnica drugačno mnenje:

»Jaz vem, da bom zdajle izpadla budala, ampak mislim, da ne [op. ni potrebno, da bi bil skrbnik plačana oseba]. Ker recimo, če je to del mojih delovnih nalog, in če jaz svoj čas lahko posvetim tudi temu, ne vidim razloga zakaj bi moral biti ekstra plačan. Če pa je ekstra plačan, potem je to tem bolje, ker se dobijo novi ljudje. [...] In zato, ker to ni plačano ... ljudje niso zainteresirani. Pa dobro, tudi drugi razlogi so, ker je to toliko odgovorno delo, se ljudje manj prijavljajo za te aktivnosti. [...] Zame in za [op. njene sodelavke/sodelavce] pa je to v našem delovnem času, je naloga, ki ni del naše službe, samo v času, ko je delovni čas pa to opravimo. Na račun drugih stvari, seveda.« (SK2, skrbnica)

Kljub ugodnostim, ki so bile izpostavljene pri ideji o plačani skrbniški funkciji, je vprašanje pri dveh skrbnikih porodilo tudi nekatere dvome. Pomislek, ki sta ga izpostavila, je morebitna neustrezna motivacija, ki bi lahko v primeru, da bi bila funkcija plačana, vplivala na odločitve o tem, ali bi se nekdo za izvajanje skrbniške funkcije odločil ali ne.

»Ja, zdaj to bi bila voda na moj mlin, tako da bom rekel 'ja' [op. za opravljanje skrbništva naj bi skrbniki prejeli plačilo]. Mislim, ne vem, koliko enega denarja ... koliko enega denarja v javni upravi gre recimo skozi okno. [...] Vprašanje, če bi [op. plačana skrbniška funkcija vplivala na kvaliteto izvajanja skrbništva]. Po mojem je samo to, da bi bilo več skrbnikov in bi potem lahko naredili neko selekcijo. Zdaj pa pravzaprav vsak, ki nekako prostovoljski interes izkaže, ga skoraj moraš vzeti, ker je pomanjkanje skrbnikov, ane. Tako da bi lahko pri nekom bil denar motiv, ki sedaj ni, bi pa bilo toliko več ljudi in bi lahko naredili neko selekcijo. Tako da je to po moje res dvorezen meč.« (SK3, skrbnik)

V pogovorih s skrbniki in skrbnicami, se je pri vprašanju o tem, ali naj bi skrbniki za svoje delo prejeli plačilo, pojavila tudi razlika v odgovorih skrbnic in skrbnika, ki so predstavniki nevladne organizacije ter skrbnika, predstavnika vladne institucije.

»... v moji situaciji [op. bi bilo] kar malo nemarno, ane, če bi pričakoval neko plačilo. Zato ker jaz imam ta privilegij, da sem znotraj svojega delovnega časa lahko skrbnik. To se pravi, meni dovoljuje moj poklic, da tako rečem, da sem skrbnik dobesedno tudi znotraj delovnega časa, to se pravi, jaz sem pa za ta delovni čas itak plačan.« (SK5, skrbnik)

Po mnenju Slovenske filantropije, ki si že vrsto let prizadeva za vzpostavitev skrbniške funkcije kot profesionalne in tudi plačane funkcije, zaradi zahtevnosti te naloge (neplačani) prostovoljci to funkcijo le stežka opravljajo in se zaradi njene zahtevnosti zanjo le redko odločijo.¹⁴³

Večina intervjuvanih otrok se dejstva, da njihovi skrbniki svojo funkcijo opravljajo na prostovoljni bazi, ni zavedala oziroma o tem ni bila informirana. Posebno mnenje na to temo je izrazil le eden od bivših otrok brez spremstva.

»... vprašanje plačevanja ali neplačevanja je malce ... bilo bi dobro, da on [op. skrbnik] to dela, da pomaga otroku. Če to dela kot poklic, to postane nekaj drugega. Verjamem, da ko nekaj delaš zastonj, da si želiš iz srca, da nekomu pomagaš, je veliko bolj prijetno in te osrečuje. Vendar, če nekaj delaš kot (za) poklic je veliko bolj kot ... naredi te depresivnega in si pod pritiskom in včasih celo zmeden. Če bi bil skrbnik plačan, kakršen je sistem v Evropi ...

¹⁴³ V preteklosti so skrbniško funkcijo opravljali tudi prostovoljci Slovenske filantropije, medtem ko se v letu 2010 za izvajanje te funkcije ni odločil/-a noben/-a prostovoljec oziroma prostovoljka. V začetku leta 2011 pa se je za izvajanje skrbništva odločila ena prostovoljka, ki je to funkcijo izvajala približno štiri mesece.

ko si plačan, vzameš to veliko bolj resno. Ok, mogoče bi imel otrok veliko več pozornosti, ampak kaj jaz preferiram je, da bi bilo to prostovoljno, ampak da se da nekaj sredstev skrbniku, da bi lahko večino časa hodil obiskovat otroka, otroka peljal kam in tako naprej.»¹⁴⁴
(bivši otrok brez spremstva)

Priporočila:

- V skladu s predlogi večine intervjuvanih odraslih bi morala biti skrbniška funkcija profesionalizirana in zanj naj bi skrbniki in skrbnice prejeli plačilo, saj gre za kompleksno in zahtevno nalogo, ki jo neplačano osebje težko opravlja.

4.16. Vpletenost v otrokov primer

Vse intervjuvane skrbnice in skrbniki so bili vprašani, ali so kdaj, zaradi prevelike »vpletenosti« v otrokov primer, somatizirali ali psihologizirali svoje stiske. Pri odgovarjanju na to vprašanje so tri skrbnice povedale, da so takšne izkušnje že doživele, medtem ko sta dva skrbnika moškega spola izjavila, da jima zgodbe otrok nikoli niso prišle tako blizu, da bi na ta način vplivale na njuno zdravstveno stanje.

»... sem trpela, domov prihajala in sem jokala zaradi težke usode tega otroka, pa še tistih, ki so ostali doma. [...] Seveda me vse takšne stvari obremenjujejo, samo ne vem ... ampak vse manj se me take stvari dotaknejo. Samo sem se včasih boljše počutila, bolj človeško, zdaj pa se počutim bolj odtujeno. Ne v smislu, da me ne briga, kaj je nekdo doživel, samo zdaj veliko lažje poslušam. Mislim, vem, da zaradi ene zgodbe tri dni in tri noči nisem k sebi prišla. To sicer ni bilo v zvezi z mladoletnimi, vendar glede ene ženske [op. prosilke za azil]. Pa so rekli, da se je lagala, ampak vseeno jaz ne morem njej ne-verjeti.« (SK2, skrbnica)

»No, ne vem, če se temu lahko reče, da sem bila preveč vpletena v otrokov primer, so pa bili primeri, ki so močno vplivali name v obdobju, ko so se zgodili. Izpostavila bi dva primera, in sicer pri obeh je šlo za fanta iz Afganistana. Prvi primer se je zgodil kmalu po tem, ko sem začela delati kot skrbnica, in Slovenija se je odločila fanta deportirati v Grčijo, česar se je

¹⁴⁴ Citat v izvirniku se glasi: "...the issue of paying or not paying is a bit ... it could be good that he [a guardian] is doing that for helping a child. If he is doing that as profession it becomes something else. I believe that when you are doing something for free that your heart has this wish to help someone, is much more enjoyable and giving you happiness. But, if you are doing something for profession is much more like ... make you depressed and make you under the pressure and sometimes even confused. If the guardian would be paid like the system is going in Europe ... when you are paid you take it much more serious. Ok, maybe the child would have much more attention but what I would prefer is that it would be a volunteer but to give some funds to the guardian that could be able to go most of the time to visit the child, to take the child around and so on."

zelo bal in me moledoval, naj to preprečim. Naredila sem vse, kar je bilo v moji moči, vendar me je celotna situacija spravila v zelo močno stisko, tudi zato, ker sem čutila lastno nemoč proti državi. Sicer smo potem zmagali na sodišču, vendar je fant že pred odločitvijo sodišča pobegnil iz Slovenije, ker se je tako bal. Drugi primer pa se je zgodil pred približno dvema letoma, ko je nek afganistanski deček zbolel za zelo hudo boleznijo in se nekaj časa ni niti vedelo, ali bo preživel. Tudi ta situacija je v tistem obdobju zelo vplivala na moje počutje, tudi spanje.» (SK1, skrbnica)

»Mah nekako ... imam jaz ta nek ... jaz sem si tam, ko sem delal z odvisniki, vzpostavil zelo močen samozaščitni mehanizem, tako da jaz v principu to dosti nekako uspešno s temi stvarmi hendlam. Tako da jih ne nosim kot svoje. Kar tudi v bistvu, temelj dela z ljudmi, temeljno spoznanje ... pa saj to je praktično tudi doktrina dela z ljudmi, da ti nikoli namesto nekoga ne moreš nič narediti. In ne moreš rešiti ti problema od nekoga drugega. To lahko naredi samo ta oseba sama, ti mu pa lahko pri tem samo pomagaš, da to naredi, da tako rečem. To se pravi, tvoj problem gre preko mene nazaj k tebi. Tako sem tudi jaz tam delal z odvisniki.» (SK5, skrbnik)

Vse skrbnice in skrbniki so izjavili, da v primerih, ko se pri opravljanju skrbniške funkcije srečajo z določenimi skrbmi ali težavami, o njih razpravljajo z drugimi skrbniki ali drugimi sodelavci, saj na ta način pridobijo vpogled v novo mnenje ter si pridobijo njihove nasvete. Z verbaliziranjem in deljenjem izkušenj in problemov, s katerimi se srečujejo pri opravljanju svojega dela, pa se razbremenijo tudi svojih skrbi, so povedali intervjuvani respondenti.

Strokovni tim ima pri delu z ljudmi pomembno vlogo, saj lahko preko različnih tehnik, kot so brainstorming, igranje vlog, simulacije idr., ponudi informacije, ki bodo pomagale pri reševanju dogodkov in situacij uporabnic in uporabnikov. Včasih je prav tako potrebno sodelovanje z drugimi organizacijami oziroma ustanovami, saj so lahko pogledi različnih služb na dogodek ali na situacijo ključnega pomena pri njihovem razreševanju.¹⁴⁵

Priporočila:

- Priporočljivo je, da se skrbniki med seboj srečujejo, si izmenjavajo izkušnje, si nudijo podporo ter razpravljajo o počutju in stiskah povezanih z opravljanjem skrbništev. Skrbnice in skrbniki morajo imeti možnost, da dobijo strokovno podporo in svetovanje od

¹⁴⁵ Flaker, 2003: 60 in 68.

drugih strokovnjakov. To se sklada s pravico skrbnic in skrbnikov do ustrezne pomoči pri izvrševanju njihovih odgovornosti (18. člen KOP).

4.17. Dan v življenju skrbnika

Delovni dan v življenju intervjuvanih skrbnic in skrbnikov poteka precej različno, čeprav med njimi kljub temu obstajajo številne vzporednice, predvsem pa med skrbnicami, zaposlenimi na Slovenski filantropiji. V Sloveniji skrbništvo ni profesionalizirano in potemtakem tudi ne poteka polni delovni čas. Medtem ko je ena od skrbnic, zaposlenih na Slovenski filantropiji, trikrat na teden prisotna tudi v azilnem domu, kjer prvenstveno dela z otroki brez spremstva, družinami in tudi samskimi moškimi, ki zaprosijo za azil, ostali dve skrbnici, zaposleni pri isti organizaciji, delata na številnih projektih, ki med drugim pokrivajo delo z (bivšimi) otroki brez spremstva in drugimi mladimi migranti. Slednji skrbnici sta komentirali povečan obseg predvsem administrativnega dela, ena od njiju pa je poročala tudi o zmanjšanju terenskega dela. Kadar intervjuvane skrbnice delajo z otroki brez spremstva, to delo vključuje svetovanje in nudenje psihosocialne podpore, vodenje pogovorov, reševanje problemov, iskanje najboljših rešitev, informiranje ter zastopanje otrok v pravnih zadevah, kot tudi nudenje spremstva na različne institucije in drugo.

»Trikrat tedensko sem v azilnem domu za šest ur, dvakrat tedensko sem tu na Slovenski filantropiji. Delovni dan zgleda tako, da pridem v azilni dom, če me kdo kaj rabi, pride k meni, pa potem se pogovarjamo, če imajo kakšne težave in jih poskusimo skupaj rešit. Pri mladoletnih je recimo zajtrk največja težava, ker pač ne jedo vsega. Potem se dogovarjam s pristojno iz azilnega doma za naročanje hrane in se potem to uredi. Če imajo kakšne plane, ne vem, kaj bi radi počeli, potem se kliče recimo klube ali obstaja možnost, da se jih brezplačno vpiše v tečaj fitnesa recimo in podobno. [...] Ko sem v azilnem domu je to v glavnem pogovor, svetovanje in podajanje informacij. Pa tudi, da se jih pelje k zdravniku. Pomagam jim, če je potrebno pisat kakšne prošnje, poskusit jim pridobiti Urbana kartice.« (SK2, skrbnica)

Narava dela skrbnika, zaposlenega na centru za socialno delo, se od dela zgoraj omenjenih skrbnic precej razlikuje. Delovni dan tega skrbnika je sestavljen predvsem iz svetovanja in nudenja pomoči in podpore nekdanjim zapornikom in zato zanj velja, da:

»... skrbništvo ni nekaj, kar bi mi v mojem primeru zelo veliko časa jemalo. Tako da zdaj v tem smislu moj dan izgleda isto, kakor če ne bi bil skrbnik. Seveda pa v okviru tega, kar počnem, je pa seveda vedno tudi en prostor ... to je podobno tako, kot da bi rekel ... meni je približno

tako to skrbništvo, tako kot s prijatelji vzdržuješ nek odnos, ane, pa se moraš malo videt ... podobno nekako je tukaj. Zdaj, to je lahko zelo različno. Včasih to niti ni vsak teden, lahko je to na štirinajst dni, res odvisno.» (SK3, skrbnik)

4.18. Če bi skrbnik bil otrok brez spremstva

Skrbniki in skrbnice so bili vprašani, kaj bi si kot otrok brez spremstva, ki je prosile za azil, želeli, da bi zanje naredil njihov skrbnik. Intervjuvana skrbnica in skrbnik sta o tem vprašanju razmišljala takole:

»Ja želel bi si po mojem to, kar si želijo oni, kar si jih veliko želi. Da pokličejo starše v Italijo recimo in da naj me pridejo iskat in naj me odpeljejo iz tega zapora [op. center za tujce v Postojni]. Se mi zdi, da bi si podobno mislil, kar si mislijo oni. Vprašanje, če bi jaz hotel razumeti, da so neke regulative, pa da nekaj lahko naredimo in nekaj ne ... mislim, po moje bi to sprejel, ampak ne bi mi bilo pa vseč, no. Jaz bi hotel iti tja, kamor sem bil namenjen, in bi nekako pričakoval od skrbnika, da to tudi naredi. Zdaj, ko razlagam [op. tekom intervjuja], kako oni dostikrat ne razumejo, hkrati pa vem, da sam tudi ne bi razumel. Saj pravim, vprašanje, če bi razumel, da skrbnik ni kriv, ane. Pa to bi pričakoval, ane ... [...] ... po moje bi mi bilo najbrž tako ful pomembno, da je tam nekdo, ki se še z mano ukvarja, poleg enih ljudi, ki bi jih v azilnem domu poznal. [...] Najbrž bi bilo super, če bi bil kdo še iz večinske družbe pa bi karkoli lahko skupaj počela.» (SK3, skrbnik)

»Na to vprašanje je težko odgovoriti, ker se sedaj zavedam obstoječe situacije in tega, kaj je v skrbnikovi moči. Če poskusim to odmisлити, predvidevam, da bi kot otrok, ki pride iz določene države v Evropo, pričakovala, da bodo tu ljudje, ki mi bodo pomagali. In če bi se skrbnik predstavil kot nekdo, katerega vloga je pomoč in podpora, bi sigurno, predvsem na začetku, pričakovala marsikaj. Kot prvo bi mi bilo pomembno, da se mi zagotovi zaščita in možnost bivanja v Sloveniji, ter bi pričakovala, da mi bo skrbnik pri tem pomagal. Ob tem pa tudi vse ostalo, kar pomeni, da bi bilo za mene poskrbljeno na zdravstvenem področju, da bi se lahko vključila v šolo, začela učiti jezika, da bi lahko delala. Verjetno bi pričakovala, da bi mi skrbnik pomagal pri uresničevanju vseh mojih želja in potreb, ki bi jih imela. Ampak verjetno bi sčasoma, ko bi spoznala situacijo, v kateri sem, in moč skrbnika, tudi svoja pričakovanja temu prilagodila. Še vedno pa bi od skrbnika pričakovala maksimalno podporo in pomoč, ter da stori vse, kar je v njegovi moči.» (SK1, skrbnica)

5. OTROCI BREZ SPREMSTVA V SLOVENIJI

5.1. Na splošno

Po izkušnjah predstavnikov in predstavnic Slovenske filantropije, ki na področju delujejo že dlje časa, je v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja in v začetku tega stoletja število otrok brez spremstva v Sloveniji iz leta v leto naraščalo. V zadnjih letih pa to število upada.¹⁴⁶ Eden od razlogov za upad števila otrok brez spremstva v Sloveniji in s tem upad (ne)legalnih migracij, je tudi »uspešno« policijsko delo oziroma »odlično sodelovanje z vsemi državami na balkanski migracijski poti in uspešen sistem varovanja meje, ki ga uporablja slovenska policija in bi lahko bil vzorčen primer varovanja zunanjih mej EU.«¹⁴⁷ Nekatere ugotovitve zadnjih let kažejo, da se določene migracije, ki so včasih tekle preko naše države, preusmerjajo na druge poti.¹⁴⁸

DRŽAVA IZVORA	2005		2006		2007		2008		2009		2010		SKUPAJ
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	
Afganistan	1		1		5		9		11		16	2	45
Albanija	34		8		7		3		3				55
Alžirija											2		2
Bangladeš	1												1
Bosna in Hercegovina	1	1			1						1	1	5
Eritreja									1		1		2
Gruzija			2		1								3
Gana							1		2				3
Indija	9												9
Irak									2				2
Kosovo	1						1						2
Liberija	4												4
Kamerun					1								1
Makedonija	1												1
Moldavija			2										2
Mongolija	1												1
Nigerija	1				1						3		5

¹⁴⁶ Z izjemo leta 2004. Glej tabelo 2 v: Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 24.

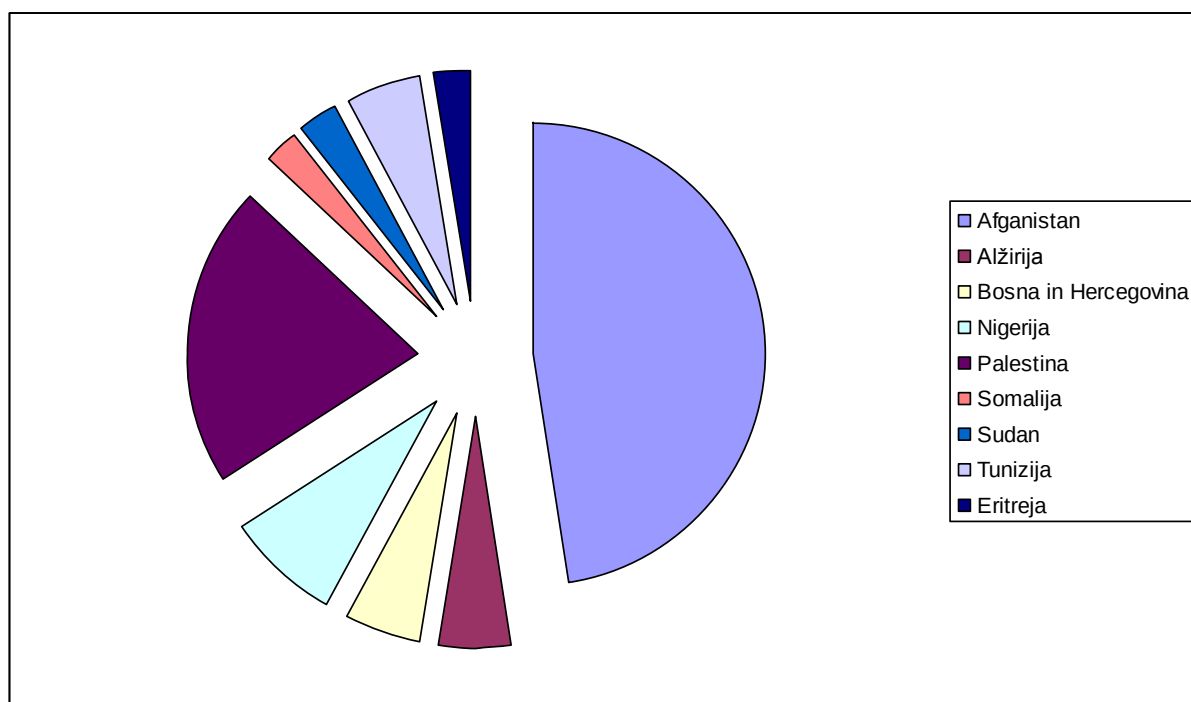
¹⁴⁷ Berdon, 2007. V: Zlata, 2007: 79.

¹⁴⁸ Zlata, 2007: 79.

Pakistan									3				3
Palestina			2								8		10
Ruanda							1						1
Ruska federacija	1												1
Senegal	1												1
Sierra Leone					1	1							2
Somalija												1	1
Sudan	1										1		2
Tunizija											2		2
Turčija	10		1		2		2		3				18
Srbija	13	1	5		6	1	1						27
SKUPAJ	80	2	21	-	25	2	18	-	25	-	34	4	211

Tabela 1: Otroci brez spremstva, ki so v letih od 2005 do 2010 zaprosili za azil.

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve.¹⁴⁹

Graf 1: Otroci brez spremstva po državah izvora v letu 2010.

¹⁴⁹ Sektor za mednarodno zaščito Ministrstva za notranje zadeve in Slovenska filantropija evidenco o otrocih brez spremstva, ki zaprosijo za azil, vodita različno. Medtem ko Sektor za mednarodno zaščito v svoje statistične podatke ne vključuje otrok, ki so azilni dom zapustili še pred formalno podajo vloge za azil, ter tiste otroke, ki so zapustili Slovenijo, vendar bili vanjo vrnjeni po »dublinškem postopku« in njihova prošnja za azil v Sloveniji še ni bila ustavljena, Slovenska filantropija v svoje evidence zabeleži tudi te podatke.

Po podatkih, pridobljenih s strani Sektorja za mednarodno zaščito, je bilo otrok brez spremstva, ki so v obdobju od 2005 do 2010 zaprosili za azil, skupaj 211. Medtem ko so med njihovimi izvornimi državami v začetku stoletja prevladovala Albanija, Kosovo, Afganistan, Turčija, Moldavija in nekatere države afriškega kontinenta,¹⁵⁰ pa je v letu 2010 izrazilo prevladoval Afganistan in nato Palestina.

Za večino otrok brez spremstva Slovenija predstavlja tranzitno državo, ki jo zapustijo kmalu po svojem prihodu, pot pa nadaljujejo v države severne in zahodne Evrope.¹⁵¹

DRŽAVA IZVORA	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	SKUPAJ
Afganistan					1(M)**		1(M)**		3(M)**	1**	6
Kamerun	1(M)*			1(M)*							2
Etiopija	1(M)*										1
Iran				1(M)***							1
Kosovo					1(M)**			1(M)**	1(Ž)**		3
Sierra Leone	2(M)*										2
Srbija					1(Ž)***						1
Sudan	1(M)*										1
SKUPAJ	5	-	-	2	3	-	1	1	4	1	17

Tabela 2: Otroci brez spremstva, ki so v obdobju od 2001 do 2010 v Sloveniji pridobili zaščito (status begunca po Ženevski konvenciji***, status subsidiarne zaščite** ali azil iz humanitarnih razlogov*, ki ga je bilo možno pridobiti po starem Zakonu o azilu iz leta 1999).

Vir: Ministrstvo za notranje zadeve in Slovenska filantropija

Po podatkih Direktorata za migracije in integracijo število otrok brez spremstva, ki so v obdobju od 2001 do 2010 v Sloveniji pridobili zaščito, skupaj šteje sedemnajst otrok. Kot je razvidno iz tabele 2, v zadnjih dveh letih fantje iz Afganistana, ki v zadnjih letih predstavljajo tudi najštevilčnejšo skupino otrok brez spremstva v Sloveniji, dobivajo status subsidiarne zaščite.

¹⁵⁰ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 5.

¹⁵¹ Ibid.

5.2. Migracijska politika za otroke brez spremstva v Sloveniji

Zakon o mednarodni zaščiti otoke brez spremstva opredeljuje kot ranljive osebe s posebnimi potrebami, ki jim je potrebno zagotavljati posebno nego, skrb in obravnavo.¹⁵² Zakon pa ne vsebuje posebnih določb glede podaje namere za vložitev prošnje za azil za otroke brez spremstva.¹⁵³

Zakon določa, kaj je potrebno upoštevati v postopkih, v katerih je prosilec za mednarodno zaščito mladoletna oseba brez spremstva.¹⁵⁴

- Upoštevati je potrebno največje otrokove koristi.
- Čim prej je potrebno ugotoviti otrokovo istovetnost ter pričeti s postopkom iskanja otrokovih staršev ali drugih sorodnikov.
- Prošnjo je potrebno obravnavati prednostno.
- Mladoletniku se pred pričetkom postopka postavi zakonitega zastopnika ali zakonito zastopnico.
- Mladoletnik brez spremstva v postopku sodeluje na način, ki je primeren in prilagojen njegovi starosti in stopnji duševnega razvoja;
- Pred sprejemom prošnje je potrebno mladoletniku tudi ustno pojasniti vsebino brošure o pravicah in dolžnostih prosilcev za mednarodno zaščito, pri čemer je potrebno način pojasnjevanja prilagoditi njegovi starosti in stopnji duševnega razvoja.
- Mladoletnik brez spremstva mora biti skupaj s svojim zakonitim zastopnikom navzoč pri vseh dejanjih postopka.
- Pristojni organ mora poskrbeti za ustrezno nastanitev in oskrbo mladoletnika brez spremstva pri izvajanju tega pa mora pristojni organ sodelovati z mladoletnikovim zakonitim zastopnikom.

Pred formalnim sprejemom prošnje za azil se mora po zakonu opraviti tako imenovani sanitarno-dezinfekcijski in preventivno-zdravstveni pregled.¹⁵⁵ Pred sprejemom prošnje se prav tako izvede fotografiranje in daktiloskopiranje prosilcev zaradi njihove identifikacije.¹⁵⁶

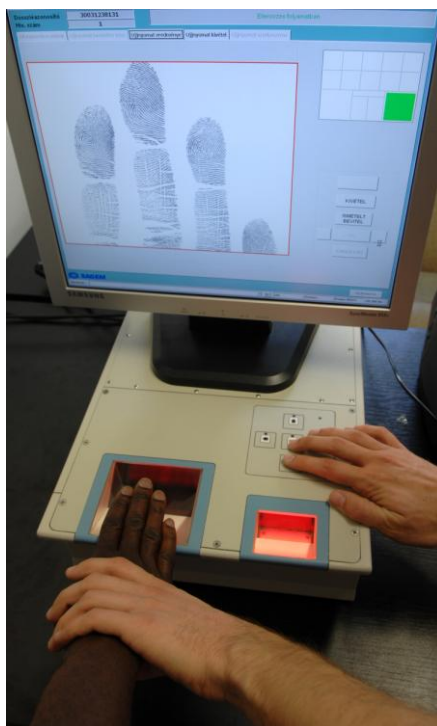
¹⁵² Uradni list RS, št. 11/2011, 15. člen.

¹⁵³ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 20.

¹⁵⁴ Uradni list RS, št. 11/2011, 16. člen.

¹⁵⁵ Uradni list RS, št. 11/2011, 38. člen.

¹⁵⁶ Uradni list RS, št. 11/2011, 39. člen.

Slika 1: Odvzem prstnih odtisov. Vir: UNHCR Budimpešta, 2006.

»Postmoderna je čas, ki ga z vidika konstruiranja mej lahko označimo kot čas prehoda od fizičnih (npr. betonski zid) k elektronskim. Elektronske in birokratske meje danes predstavljajo predvsem vizumi in baze podatkov.«¹⁵⁷ Ena takšnih baz podatkov je tako imenovana Eurodac baza, kjer se shranjujejo prstni odtisi in ostali podatki o prosilcih za azil, ki so kadarkoli v kakšni evropski državi zaprosili za azil, ti podatki pa so v centralni bazi Eurodac shranjeni deset let. V primeru, ko se ugotovi, da je otrok že zaprosil za azil v drugi državi članici Evropske unije in se iz baze EURODAC pridobi rezultate o obstoju prstnih odtisov, se sproži tako imenovan dublinski postopek.¹⁵⁸

Otroci brez spremstva, ki jim v Sloveniji ni bil odobren status begunca ali status subsidiarne zaščite, lahko v skladu z zakonodajo, zaprosijo za začasno zadrževanje.

»V kolikor obstajajo razlogi, zaradi katerih vrnitev mladoletnika v državo izvora ali v tretjo državo, ki ga je pripravljena sprejeti, ni mogoča, pristojni organ ne sme vrniti mladoletnika v to državo. V takšnem primeru se mladoletniku ne izda dovoljenja za začasno ali stalno bivanje, temveč se mu dovoli zadrževanje v skladu z Zakonom o tujcih, po katerem se zadrževanje v RS dovoli, če bi bila prisilna odstranitev v nasprotju z 51. členom Zakona o

¹⁵⁷ Zlatar, 2007: 44.

¹⁵⁸ Uradni list RS, št. 11/2011, 1. odstavek 59. člena.

tujcih. Ta člen določa, da prisilna odstranitev ali vrnitev tujca v državo, kjer bi bilo njegovo življenje ali svoboda ogrožena zaradi njegove rase, vere, narodnosti, pripadnosti posebni družbeni skupini ali političnega prepričanja, ali v državo, v kateri bi bil lahko izpostavljen mučenju ali nečloveškemu in poniževalnemu ravnanju ali kazni, ni dovoljena. Dovoljenje za zadrževanje izda pristojni organ na prošnjo tujca (oziroma skrbnika za posebni primer v primeru mladoletnika brez spremstva) ali po uradni dolžnosti za dobo šestih mesecev; dovoljenje se lahko znova podaljša, dokler trajajo razlogi. V praksi je največkrat skrbnik za posebni primer tisti, ki ob sodelovanju z mladoletnikom vloži prošnjo za začasno zadrževanje, prošnji pa predloži poročila in dokaze, ki kažejo na to, da mladoletniku ob vrnitvi ne bi bil zagotovljen primeren sprejem.«¹⁵⁹

5.2.1. Azilni postopek za otroke brez spremstva

Azilni postopki v Sloveniji so dolgi in so po svoji naravi lahko vir velikega stresa za otroke brez spremstva, ki zaprosijo za azil. Kot omenjeno že v zgornjem poglavju, je z zakonom določeno, da se mora prošnja za azil za otroke brez spremstva obravnavati prednostno.

Zakon o mednarodni zaščiti v svojem 31. členu določa rok za odločitev prošnje za mednarodno zaščito kjer navaja, da mora pristojni organ v postopku odločiti v najkrajšem možnem času, razen če bi to vplivalo na ustreznost in celovitost obravnavanja. V primeru, da pristojni organ v roku šestih mesecev ne more odločiti o prošnji, mora prosilca o zamudi in razlogih obvestiti ter napovedati nov rok, v katerem se pričakuje izdaja odločitve.¹⁶⁰

V obstoječi praksi pristojni organ o prošnji ne odloči v roku šestih mesecev, kakor tudi otrok in njegovih skrbnic in skrbnikov ne obvesti o zamudi in njenih razlogih. Praksa zadnjih let, ko gre za otroke brez spremstva, ki prihajajo iz Afganistana, in ki jim je bil podeljen status subsidiarne zaščite, kaže, da se o njihovi prošnji odloči v približno osmih mesecih, medtem ko na primer azilni postopek dveh fantov, ki prihajata iz ene od držav afriškega kontinenta in sta zajeta v tej nalogi, traja že dve leti.

Po drugi strani pa se postopek lahko konča tudi v enem tednu; odločevalci se lahko odločijo, da vsebino vloge ne bodo obravnavali, in namesto tega izrečejo sum zlorabe postopka in tako vlogo zavrnejo kot očitno utemeljeno. Če otrok brez spremstva takoj po vstopu v Slovenijo ne zaprosi za azil, lahko pristojni organ zaključi, da je šlo za zlorabo postopka in vlogo za azil

¹⁵⁹ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 28.

¹⁶⁰ Uradni list RS, št. 11/2011, 31. člen.

zavrne brez ustrezne obravnave.¹⁶¹ Po izkušnjah Slovenske filantropije je veliko otrok, ko prejmejo zavrnitev svoje prošnje za azil na prvi stopnji, prestrašenih, zaradi česar državo tudi hitro zapustijo, saj v Sloveniji ne dobijo ustrezne zaščite.

»Odločevalke bi morale v šestih mesecih odločiti. Itak ne dovolijo, da se jim to reče, pa lepo piše v zakonu. [...] Mladoletni bi morali biti obravnavani prednostno. Ampak če me vprašaš če so, niso obravnavani prednostno.« (SK2, skrbnica)

Intervjuvani (bivši) otroci brez spremstva so v času poteka intervjujev v Sloveniji prebivali različno dolgo, od šestih mesecev pa vse tja do šest let.

*»Zdaj sem tukaj že enajst mesecev.«*¹⁶² (bivši otrok brez spremstva)

*»Zdaj je okoli dve leti, da sem v Sloveniji.«*¹⁶³ (otrok brez spremstva)

*»Skoraj šest let.«*¹⁶⁴ (bivši otrok brez spremstva)

5.3. Nastanitev za otroke brez spremstva

V Sloveniji ni primernih nastanitvenih kapacitet, ki bi bile prilagojene potrebam otrok brez spremstva. Njihova nastanitev je vezana na status, ki jim ga dodeli država, in na razpoložljivost nastanitvenih kapacitet, ki je v Sloveniji zelo omejena.¹⁶⁵

5.3.1. Center za tujce

Center za tujce v Velikem otoku je edina institucija v Sloveniji, ki nastanjuje osebe, ki jih zakonodaja opredeljuje kot tujce, ki so v Republiko Slovenijo vstopili nezakonito. Policija v Center za tujce začasno namesti otroka brez spremstva, ki je v državo vstopil nezakonito, nastani pa ga na oddelek za mladoletne.

Center za tujce je institucija zaprtega tipa, v kateri je gibanje nastanjenih oseb omejeno na prostore centra in v skladu s hišnim redom na okolico centra. Rečemo lahko, da je gibanje otrok brez spremstva kot tudi vseh ostalih oseb »de facto« omejeno gibanje.¹⁶⁶

¹⁶¹ Zavratnik in Gornik, 2007: 11.

¹⁶² Citat v izvirniku se glasi: "I've been here for eleven months now."

¹⁶³ Citat v izvirniku se glasi: "Now is around two years that I am in Slovenia."

¹⁶⁴ Citat v izvirniku se glasi: "Almost six years."

¹⁶⁵ Uzelac, 2009.

Varuh človekovih pravic v svojih letnih poročilih opisuje tudi razmere v Centru za tujce in ravnanje s tam nastanjenimi osebami. V letnem poročilu iz leta 2006 tako lahko preberemo naslednje:

»V letnem poročilu 2005 smo opozorili na neustrezno nastanitev mladoletnih tujcev brez spremstva staršev ali drugih zakonitih zastopnikov v posebnem oddelku za mladoletnike v Centru za tujce. Poudarili smo, da je takšna rešitev lahko primerna le za krajši čas. Ob daljšem prebivanju pa je ustrenejša nastanitev v socialnovarstvenem ali vzgojno-izobraževalnem zavodu, torej v okolju, prilagojenem nastanitvi otrok in ravnanju z njimi.«¹⁶⁷

Na podlagi obstoječe zakonodaje je otroke brez spremstva mogoče, zaradi posebnih razlogov ali potreb in v soglasju s socialnovarstvenim zavodom, nastaniti v socialnovarstvenem zavodu ali jim zagotoviti drugo ustrezno institucionalno varstvo.¹⁶⁸ Kljub določilu, se možnost nastanitve otrok brez spremstva izven Centra za tujce v praksi ne implementira, saj Slovenija nima alternativnih nastanitev za te otroke.¹⁶⁹

V Center za tujce se nastanjuje tudi (bivše) otroke brez spremstva, ki so bili predhodno kot prosilci za azil nastanjeni v azilnem domu, vendar jim je bila v zvezi s priznavanjem azila izdana negativna odločba.

Na spletni strani te institucije lahko preberemo: »Center za tujce je služba policije, zadolžena za izvajanje prisilnega odstranjevanja tujcev iz države, ki je v funkciji učinkovitega odstranjevanja tujcev, ter izvaja nastanjevanje in oskrbo tujcev v nastanitvene kapacitete centra za čas, ki je nujno potreben za njihovo odstranitev. Med bivanjem tujca v centru ima policija pravico, da pod zakonsko določenimi pogoji tujcu omeji svobodo gibanja (skladno tudi s 5. členom Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (Uradni list RS - MP, št. 34/1994)), pri čemer se poslužuje zakonsko določenih ukrepov, ki še zagotavljajo učinkovito odstranitev.«¹⁷⁰

¹⁶⁶ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 17.

¹⁶⁷ Letno poročilo Varuha človekovih pravic, 2006. V: Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 18.

¹⁶⁸ Uradni list RS, št. 50/2011, 5. odstavek 76. člena.

¹⁶⁹ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 17.

¹⁷⁰ Spletna stran Centra za tujce: Dostopno na: <http://www.policija.si/index.php/delovna-podroja/241?lang=> (14.4.2011).

Izjava aktivistke Socialnega centra Rog, Aigul Hakimove, vzeta iz filma *Poročilo o stanju azilne politike v Republiki Sloveniji od januarja 2008 do avgusta 2009*¹⁷¹ nam skuša prikazati vlogo Centra za tujce.

»Center za tujce se je še do pred kratkim imenoval Center za odstranjevanje tujcev, kar dosti zgovorno priča o njegovi vlogi. Zanimivo, glede na to, da le kilometer stran leži Postojnska jama, ki želi vsako leto navdušiti 100.000 tujcev za ogled človeške ribice. V tem visoko varovanem vojaškem objektu so zaprti tisti, ki so jim prošnje za azil dokončno zavrnil. Eno leto tukaj čakajo na deportacijo tja, od koder so pobegnili. Tiste, ki jih ne morejo deportirati, spustijo na cesto.¹⁷² Ti ljudje nimajo več nobene možnosti za legalizacijo svojega statusa, kar pomeni, da država sama producira 'ilegalne' ljudi.«

V nasprotju s to izjavo pa lahko v istem filmu od nekega poslanca slišimo naslednje:

»Po drugi strani pa imamo pri Velikem otoku narejen objekt, v katerega smo vložili štiriinpetdeset milijonov tolarjev ozirima pol milijona mark, ki je pripravljen na to, da bi lahko na dostojanstven način sprejel te ilegalne prebežnike.«

Po mnenju vseh intervjuvanih skrbnic in skrbnikov je »detention« nastanitev, kamor Center za tujce zagotovo sodi, popolnoma neustrezna in nedopustna nastanitev, ki ni v skladu s Konvencijo ZN o otrokovih pravicah, saj ta določa, da se morajo otrokove koristi upoštevati v največji možni meri.¹⁷³

O prepovedi odvzema prostosti pričajo tudi Načela dobre prakse, ko pravijo, da se otrokom brez spremstva »nikdar ne sme odvzeti prostosti zaradi njihovega migrantskega statusa. To vključuje na primer pridržanje na meji, na mednarodnih območjih, v centrih za pridržanje, policijskih celicah, zaporih ali katerih koli drugih posebnih centrih za pridržanje mladih.«¹⁷⁴

¹⁷¹ Nika Autor (Slovenija), 2010.

¹⁷² V praksi v takšnem primeru osebe dobijo dovoljenje za začasno zadrževanje, po katerem se zadrževanje v RS dovoli, če bi bila prisilna odstranitev osebe v nasprotju z Zakonom o tujcih. Eden od intervjuvanih bivših otrok je imel v času izvajanja intervjujev v Sloveniji status začasnega zadrževanja približno že leto in pol, ki pa ga mora podaljševati na vsakih šest mesecev.

¹⁷³ Konvencija ZN o otrokovih pravicah, 1989: 3. člen.

¹⁷⁴ Program za otroke brez spremstva v Evropi, 2004: 31.

5.3.2. Azilni dom

Otroci brez spremstva, ki zaprosijo za azil, so nastanjeni v azilnem domu v Ljubljani, ki je institucija odprtega tipa in tudi edina institucija, v kateri so nastanjeni prosilci za azil. Azilni dom je razdeljen na tri oddelke, na oddelek za družine, oddelek za samske moške ter oddelek za mladoletne otroke brez spremstva in samske ženske.

Otroci brez spremstva so nastanjeni na oddelku za mladoletne otroke brez spremstva, kjer si sobo največkrat delijo z drugimi otroki brez spremstva. V večini primerov sta v eni sobi nastanjena dva otroka, včasih tudi trije, odvisno od razpoložljivosti kapacitet na oddelku.

Ko otrok brez spremstva dopolni osemnajst let, je premeščen na oddelek za samske moške oziroma oddelek za samske ženske, če gre za dekle.

Po mnenju intervjuvanih skrbnic, azilni dom ni ustrezna nastanitvena institucija za (bivše) otroke brez spremstva, saj ni zagotovljenega 24-urnega ustreznega varstva, kakor tudi ne ustrezne psihosocialne obravnave in psihosocialnih programov ter prostočasnih aktivnosti, ki bi bile prilagojene potrebam in željam (bivših) otrok brez spremstva. Poleg tega oddelek za otroke brez spremstva dejansko ni ločen od drugih oddelkov, saj imajo do njega dostop tudi vsi drugi prosilci za azil. V preteklosti so na oddelek za otroke brez spremstva, zaradi pomanjkanja prostora na drugih oddelkih, nastanjevali tudi samske ženske in družine.¹⁷⁵

Intervjuvani (bivši) otroci so v intervjujih delili poglede na življenje v azilnem domu:

»Živim v azilnem domu in kot prvo je to majhen prostor, ker imate samo en prostor za prosilce za azil v celi državi. Je miren prostor, ker nimate preveč prosilcev za azil. Včasih mi je dolgčas, ker nimam nič za početi, nikogar, s komer bi se pogovarjal, in imam samo eno osebo, ki razume moj jezik, in nekaj oseb, s katerimi se lahko pogovarjam v angleščini, ampak jih ne moreš najti vsakič, ko si tega želiš. Dobro je, imaš nekaj ljudi, dobro je znati nekaj jezikov.«¹⁷⁶
(otrok brez spremstva)

»... vsako jutro pridejo in potrkajo na vrata tvoje sobe, kot pri zapornikih. Nimaš dovolj za jesti, ne počutiš se varnega. In razmišljaš, razmišljaš, razmišljaš, če nekdo dobi negativ.

¹⁷⁵ Zavratnik in Gornik, 2007: 13.

¹⁷⁶ Citat v izvirniku se glasi: "I'm staying in Asylum Home and it is a small place first of all and is because you have only one place for asylum seekers in the whole country. Is a quiet place because you do not have too many asylum seekers. Sometimes I get bored because you don't have anything to do, no one to talk with and I've only one who understands my language and someone that I can talk to in English, but you cannot find them every time you want. Is good, you've some people, is good to know some language."

Včasih se zahvalim Bogu, da nisem več tam. [...] ... premestili so me zaradi nekaterih okoliščin. Premestili so me v varno hišo. Tam se počutim varnega. [...] Ne vem ... V azilnem domu ni lahko, res ni lahko. Azilni postopek v Sloveniji je eden najslabših. Nisem videl drugih držav ampak ... vsak zapor je boljši kot slovenski azilni dom. Zato ker ravnaajo z ljudmi kot z živalmi in tamkajšnji delavci ...»¹⁷⁷ (bivši otrok brez spremstva)

Slika 2: Otrok brez spremstva v azilnem domu.
Vir: UNHCR Budimpešta, 2006.

Slika 3: (Bivši) otroci brez spremstva v svoji sobi azilnega doma. Vir: UNHCR Budimpešta, 2006.

Otrok brez spremstva z izkušnjo bivanja kot prosilec za azil v nekaterih skandinavskih državah, je tekom najinega pogovora naredil primerjavo z izkušnjo bivanja v ljubljanskem azilnem domu. Pripovedoval je o urejenosti primerne nastanitve, ki jo imajo določene skandinavske države, saj so ti objekti namenjeni izključno otrokom brez spremstva. Takšnih objektov pa v Sloveniji ni.

»V bistvu je bilo skoraj isto kot tukaj. Oni imajo preveč prosilcev za azil, ljudi namestijo na različna mesta, tako da nimajo le enega posebnega prostora. Veliko prostora imajo, tako je kot sprejemni center. [...] Družine gredo v posebni center, ki pripada le družinam, in polnoletni gredo v drug center in mladoletni gredo v drugega. Jaz mislim, da je to dobro. Ker ko imaš znanca, ki je iste starosti kot ti, veš, kako se moraš z njim pogovarjati in lahko ... tako kot prijatelji. Veš, z osebo, ki je, ne vem, deset ali dvajset let starejša od tebe, se ne moreš

¹⁷⁷ Citat v izvorniku se glasi: "... every morning they would come and knock at your room, like for prisoners. Yeah, you do not have enough to eat, you don't feel secure. You would think and think and think if somebody gets a negative. Some time I thanks God for that I'm not staying there anymore. [...] ... they have moved me because of some circumstances. They moved me to the safety house. I feel very safe there. [...] I don't know ... Is not easy in Asylum Home, really is not easy. Asylum procedure in Slovenia is one of the worst. I haven't seen the other countries but ... any jail is better than Slovenia Asylum. Because they treat people like animals and the workers there ..."

pogovarjati kot s prijateljem, ki je istih let, kot si ti. Tako da je dobro imeti prijatelje enake starosti.»¹⁷⁸ (bivši otrok brez spremstva)

V filmu avtorice Nike Autor smo priča nadvse zanimivim prizorom, ki jih v sosledju prikazujem spodaj. Filmski prizor nam najprej pokaže gradnjo nove ograje okrog azilnega doma, nato sledi pogovor med bivšo poslanko ZARES-a, Majdo Širca, in Tončkom Kopšetom, vodjo Sektorja za mednarodno zaščito, kasneje pa so prisotni še komentari enega od prosilcev za azil ter treh aktivistk Socialnega centra Rog. Prizori v soslednju potekajo takole:

Majda Širca: *»To ograjo vam je Evropa financirala?«*

Tinček Kopše: *»En del, en del pa gre iz naših sredstev. Če strogo sledimo filozofiji zaščite, in da so ljudje dejansko preganjani v državah, od koder so pobegnili, potem jih moramo zaščititi na vse načine. Potem si tega ne moremo predstavljati kot prosti prostor, kjer se prihaja noter in ven, brez nadzora.«*

Prosilca za azil: *»Teden in pol nazaj so začeli graditi novo ograjo okrog azilnega doma. Ograja, ki je bila prej... ni bila dovolj grozna za prosilce za azil, zato gradijo novo ograjo [se zasmeji]. Bo podobna ograji koncentracijskega taborišča.*

Aigul Hakimova, aktivistka: *»A dejansko gre za zastraševanje, ker so prosilci sedaj zelo samoorganizirani in se borijo. In še to, da zaradi nevzdržnih razmer 4-mesečnega zadrževanja v zaprtem oddelku od tam ljudje bežijo.«*

Sara Pistotnik: *»Hkrati pa je še tretji segment, zastraševanje okoliškega prebivalstva. Ker so že sedaj prosilci kriminalizirani v družbi kot nevarni za družbo. Potem, ko bodo pa za to ogromno ograjo, pa bo zbujanje strahov toliko lažje in večje.«*

Tonček Kopše: *»Rekli ste, to je zapor. To ni zapor. Po nobenem ključu to ni zapor. In si z zaporom niti slučajno ni podobno.«*

Jelka Zorn, aktivistka: *»Potem gre pa tudi za simbolno zaznamovanost teh ljudi. Kdor ve, da so ljudje tam zaprti, pa lahko misli, niso za brezveze zaprti, koga se danes zapira za brezveze. So že mogli narediti neko kriminalno dejanje, ali nekaj je že moro biti.«*

¹⁷⁸ Citat v izvirniku se glasi: "Well it was almost the same as here. They have too many asylum seekers, they put people in different places so they do not have only one specific place. They've a big place, is like reception. [...] Families are going to special centres which belong to families and over-aged they go to another centre and under-aged they go to another. I think this is good. Because when you have a partner who is of the same age of you so you know how to speak with him and you can ... just like friends. You know, you cannot talk to a person who is, I don't know maybe 10 or 20 years older then you are, like to a friend who is of the same age as you. So is good to have friends of the same age."

Tonček Kopše: *»Če bi mene v državi na ta način preganjali, da bi mi grozila smrtna kazen, bi bil vesel, kamorkoli bi prišel, da me zaščitijo, četudi me zaprejo. Ker me bodo zaprli pred tistimi, pred katerimi bom jaz bežal.«*

5.3.3. Integracijska hiša in druge nastanitve

V skladu z določbami, ki urejajo namestitve za osebe s pridobljenim statusom begunca ali statusom subsidiarne zaščite, lahko Ministrstvo za notranje zadeve osebo nastani v integracijski hiši ali drugih nastanitvenih objektih Ministrstva.

Ko otroci brez spremstva pridobijo status begunca ali subsidiarno zaščito, se jih iz azilnega doma preseli v integracijsko hišo v Ljubljani.¹⁷⁹ Integracijska hiša sestoji iz treh klasičnih stanovanj, v katerem so kuhinja, kopalnica in sobe. V času opravljanja intervjujev sta bila v integracijski hiši nastanjena le dva bivša otroka brez spremstva, ki sta si stanovanje delila. Poročala sta, da jima je sam kraj integracijske hiše všeč, saj jima omogoča življenje v mestu, prednost tega pa je prav tako urejenost cestnih infrastruktur, ki nastanjenim osebam omogoča nemoten dostop do šole, službe in drugih objektov.

Obstoječa ureditev omogoča, da lahko (bivši) otroci brez spremstva, ne glede na njihovo starost, v integracijski hiši bivajo za obdobje enega leta, njihova nastanitev pa se lahko iz utemeljenih zdravstvenih, socialno-ekonomskih ali drugih razlogov podaljša še za dodatnih šest mesecev.¹⁸⁰ Stroške te nastanitve krije Ministrstvo za notranje zadeve.

Iz opravljenih intervjujev je bilo ugotovljeno, da je nastanitev, ki (bivšim) otrokom brez spremstva zagotavlja interakcijo s skupnostjo države, nadvse pomembna, saj pripomore k njihovi nadaljnji integraciji – zagotavlja jim stike z vrstniki in možnost sporazumevanja v slovenskem jeziku na dnevni ravni. Na žalost pa integracijska hiša ni nastanitev te vrste. Otroci brez spremstva tam živijo sami ali pa si stanovanje med seboj delijo. So brez 24-urnega ustreznega varstva, občasno prejmejo le obisk svetovalke za begunce ter njihovih skrbnikov. Ker ni na voljo ustreznih nastanitvenih zmogljivosti, so primorani hitreje odrasti in postati veliko bolj samostojni v primerjavi s svojimi slovenskimi vrstniki.

Bivši otrok brez spremstva je o bivanju v integracijski hiši povedal naslednje:

¹⁷⁹ Poleg integracijske hiše v Ljubljani, obstaja še integracijska hiša v Mariboru, kamor se v praksi nastanjuje samske moške in samske ženske ter družine s pridobljenim statusom begunca ali subsidiarno zaščito.

¹⁸⁰ Uradni list RS, št. 67/2008, 3. člen.

»Zdaj živim v integracijski hiši. Živim v stanovanju in še en drug fant živi z mano. On je prav tako iz Afganistana. Dva sva in imava dve sobi. Jaz imam svojo sobo. Spodaj [op. v drugih dveh stanovanjih integracijske hiše] pa živita dve družini. Zame je ok, lep prostor je.«¹⁸¹ (bivši otrok brez spremstva)

V praksi prejšnjih let, so bili otroci brez spremstva, ki so bili blizu polnoletnosti, nastanjeni v zasebnih nastanitvah, medtem ko so bili trije nekoliko mlajši otroci (šestnajst let) nastanjeni v stanovanjski skupini Postojna.¹⁸² Stanovanjska skupina Postojna je izobraževalna ustanova, v kateri so nastanjeni tudi mladostniki z vedenjskimi in osebnostnimi težavami, zaradi česar takšna namestitvev za otroke brez spremstva ni primerna.

Nekateri (bivši) otroci brez spremstva se po pridobljenem statusu begunca ali subsidiarne zaščite raje kot za bivanje v integracijski hiši odločijo za bivanje v zasebnih nastanitvah. S to odločitvijo (bivšega) otroka se morata strinjati njegova skrbnica ali skrbnik in svetovalka za integracijo, ki ocenita, ali je ta odločitev v otrokovo korist oziroma ali je (bivši) otrok sposoben skrbeti sam za sebe. (Bivši) otroci, ki bivajo v podnajemniškem stanovanju, so še vedno spremljani in vodeni s strani skrbnika in svetovalke za integracijo, od Ministrstva za notranje zadeve pa prejemajo denarno nadomestilo za plačilo najemnine v maksimalni višini 230 evrov.¹⁸³

»Prostor, kjer živim, je privatna namestitvev. Lastnica je ena ženska in ne vem, kot človeka sva včasih dobre volje in včasih slabe volje. Toda včasih se res vprašam, če moram res še vedno živeti tukaj. Tako da ne bi ravno rekel, da mi je tako zelo všeč, ampak ne bi pa rekel, da mi ni všeč. Torej, tam je veliko dobrih stvari in seveda tudi veliko slabih stvari.«¹⁸⁴ (bivši otrok brez spremstva)

¹⁸¹ Citat v izvirniku se glasi: "Now I live in an Integration house. I live in an apartment and one other boy is living with me. He is also from Afghanistan. We are two and we have two rooms. I have my own room. Downstairs two families live. It's ok for me, it's a nice place."

¹⁸² Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 26.

¹⁸³ Uzelac, 2011.

¹⁸⁴ Citat v izvirniku se glasi: "The place that I'm living is a private place. The owner is one woman and I don't know, like human we are sometimes in a good mood and sometimes in a bad mood. So sometimes I really ask myself, if I really have to still be living here. So I wouldn't really say that I love it so much but I wouldn't say that I don't like it. So there are many good things there and of course, there are also many bad things there."

Priporočila:

- Pridržanje otrok brez spremstva na osnovi njihovega migrantskega statusa ne sme biti več dovoljeno.
- Potrebno je zagotoviti in se prepričati, da so (bivšim) otrokom brez spremstva zagotovljene ustrezne nastanitve, v okviru katerih so njihove individualne potrebe in specifične posebnosti v celoti obravnavane.
- Pomembno je, da se (bivšim) otrokom zagotovi nastanitev, v okviru katerih bi bila zagotovljena celodnevna strokovna obravnava, potrebna varnost in ustrezni psihosocialni programi, prilagojeni njihovim potrebam.

5.4. Otroci brez spremstva o občutku varnosti

Intervjuvani (bivši) otroci brez spremstva so bili vprašani, ali se počutijo varne v nastanitvah, kjer bivajo. Večina otrok je povedala, da se počutijo varno, eden od otrok je ob zastavljenem vprašanju ostal tiho, en otrok nastanjen v kapacitetah azilnega doma pa je povedal, da se na splošno tam počuti varno, kljub temu pa ponoči raje zaklepa svojo sobo.

»Večinoma samo zaklenem vrata, ko želim iti spat. Čez dan ... nič posebnega se pravzaprav ne zgodi.«¹⁸⁵ (otrok brez spremstva, ki živi v azilnem domu)

»Ja, počutim se varno.«¹⁸⁶ (otrok brez spremstva, ki živi v integracijski hiši)

»Rekel bi, da se v Sloveniji res počutim varno. Ne vem toliko o politiki v Sloveniji, ampak Slovenija res ni takšna država, ki ima probleme z drugimi državami po svetu. Na ta način bi rekel, da živim v varnem kraju, mislim, v državi. Ok, lahko si v državi, kjer ni vojne in misliš, da si varen, ampak če doma nimaš miru potem nisi ravno varen.«¹⁸⁷ (bivši otrok brez spremstva, ki živi v privatni namestitvi)

Otroci in bivši otroci brez spremstva so bili vprašani, kje bi si želeli živeti, če bi imeli možnost izbire. Nekaj jih je povedalo, da si želijo ponovno živeti s svojimi družinami, eden

¹⁸⁵ Citat v izvirniku se glasi: "Mostly I just lock the door when I want to sleep. During the day ... nothing special happens actually."

¹⁸⁶ Citat v izvirniku se glasi: "Yes, I feel safe."

¹⁸⁷ Citat v izvirniku se glasi: "I would say I really feel safe in Slovenia. I don't know so much about the politics in Slovenia but Slovenia is not really that kind of country that is having problems with other countries around the world. In this way I would say I'm living in the safe place, I mean in the country. Ok, you can be in the country where there is no war and you think that you are safe but, if at home you don't have peace, you are not really safe."

od otrok je izpostavil, da bi raje živel v nastanitvenem objektu, namenjenem majhnemu številu mladih, eden od bivših otrok pa je izrazil željo, da bi živel skupaj z mladimi iz Slovenije, saj bi mu takšen način pomagal pri učenju jezika in pri integraciji v slovensko družbo. Eden od mladih respondentov pa je izpostavil, da je veliko bolj kot tip namestitve in kraj bivanja pomembno, da se oseba počuti varno, in da je tam, kjer lahko izrazi svoje ideje in misli.

»Rad bi živel blizu mojih staršev in družine, če bi bila moja izbira. Tudi če ne na mojem domu ali karkoli, ampak mislim, če sem s svojimi starši te naredi ... ne vem ... se počutiš varno. Ker imaš neko podporo, če se ti kaj zgodi, lahko dobiš podporo. Mislim, tako jaz to vidim.«¹⁸⁸
(bivši otrok brez spremstva)

»Pravzaprav mi je vseeno, kje živim. Saj veš, mora biti le nekje, kjer se počutiš zaščitenega. Nekje, kjer res misliš, da si varen in da lahko ... saj veš, kako naj rečem ... kjer lahko izraziš svoje ideje drugim, in kjer lahko prejmeš njihove ideje. Nekje, kjer se počutiš varno, je dobro. Ni pomembno kje, Norveška, Danska. Slovenija mi je zdaj res všeč. Se še privajam nanjo.«¹⁸⁹
(otrok brez spremstva, ki živi v azilnem domu)

»Raje bi živel v manjšem prostoru z ne tako veliko ljudmi.«¹⁹⁰ (otrok brez spremstva, ki živi v azilnem domu)

»Jaz bi le želel, da bi živel s Slovenci, ker se moram naučiti jezika. Imam težave z jezikom. Zaradi tega bi rad živel s Slovenci, da bi mi lahko pomagali z jezikom, ker tukaj sem sam, nimam pomoči ljudi in ne morem govoriti z njimi.«¹⁹¹ (bivši otrok brez spremstva)

¹⁸⁸ Citat v izvirniku se glasi: "I would like to live next to my parents and my family, if it is my choice. Even is not at my home or whatever, but I think if I'm with my parents it makes you to ... I don't know ... to feel safe. Because you have some support, if something happens to you, you can get a support. I mean in that case I see it."

¹⁸⁹ Citat v izvirniku se glasi: "Aactually I don't really care where to live. You know, it has to be just somewhere where you feel yourself protected. Somewhere you really think that you are safe and that you can... you know, how to say ... you can express your ideas to others and you can get their ideas. Somewhere that you feel yourself safe is good. Doesn't matter here, Norway, Denmark. I really like Slovenia now. I'm just getting used to it."

¹⁹⁰ Citat v izvirniku se glasi: "I would rather live in a smaller place with not so many people."

¹⁹¹ Citat v izvirniku se glasi: "I only would like to live with Slovenian people because I need to learn the language. I have a problem with the language. That is why I would like to live with Slovenian people that they would help me with the language, because here I'm alone, I don't have any help from people and I can't talk to them."

5.4.1. Hrana

Tekom intervjuja so bili mladi respondenti vprašani glede hrane, ki jo dobivajo oziroma so jo dobivali v času svoje namestitve v Centru za tujce in v azilnem domu. Hrana je bila za intervjuvane (bivše) otroke nadvse pomembna tema, zlasti pa za tiste otroke, ki so bili v času izvajanja intervjujev nastanjeni v azilnem domu. Slednji so tožili nad količino in kakovostjo hrane ter povedali, da hrana ni prilagojena različnim kulturnim navadam in potrebam posameznika. Nekaj otrok, nastanjenih v azilnem domu, je povedalo, da bi si nadvse želeli jesti hrano, ki jim je poznana in domača, vendar takšne v azilnem domu nikoli ni na voljo. Nekateri otroci so povedali, da ne prejmejo zadostne količine hrane, zaradi česar včasih ostajajo lačni, dva pa sta izjavila, da bi si želela prejemati žepnino za nakup hrane.

»Hrana v azilnem domu je zelo slaba. Ko bi vsaj dali ... mogoče petdeset evrov na teden, da si lahko kupiš svojo hrano. Bolje je, če si kupiš svojo hrano, ker v azilnem domu ni dovolj za jesti.«¹⁹² (bivši otrok brez spremstva)

»Ja, sedaj imam dovolj za jesti. Ampak v azilnem domu je bilo pa težko. Ampak ne zame, jaz sem imel nekaj denarja, ampak če ga ne bi imel, bi bilo pa zelo težko. Hrana tam ni dobra.«¹⁹³ (bivši otrok brez spremstva)

»... če sem iskren, ni dobra. Ker v drugih državah ... Ne želim reči, da je bolje tako ali drugače. Vsaka država ima svojo lastno situacijo, ampak v dveh državah, v katerih sem bil, so dajali obroke štirikrat v 24ih urah. [...] In res je bilo dobro, vsi so začeli dobivati potrebuhe. Dobro je bilo, nisi mislil na hrano, ker si tam dobil vse, kar si potreboval. [...] Tu pa ne veš, kaj bo za kosilo in večerjo. Večinoma pa je slabo. Ampak je boljše kot nič.«¹⁹⁴ (otrok brez spremstva)

¹⁹² Citat v izvirniku se glasi: "The food there in Asylum Home is very bad. At least if they would give ... maybe 50 eur a week for you to buy your own food. To buy your own food is better because there is no enough food to eat in Asylum Home."

¹⁹³ Citat v izvirniku se glasi: "Yes I've enough to eat now. But in Asylum Home it was very hard. But not for me, I had some money but, if I wouldn't have it, it would be very hard. The food there is not good."

¹⁹⁴ Citat v izvirniku se glasi: "... is not good, to be honest. Because in other countries ... I don't want to say that is better like this or like that. Every country has its own situation but in the two countries that I've been, they were giving meals four times during 24 hours. [...] And it was really good, everybody was starting to have stomachs. It was good, you didn't think about the food coz' you got everything you need there. [...] You just don't know what is going to come on for lunch and dinner. Mostly is so bad. But is better than nothing."

Priporočila:

- Otrokom mora biti zagotovljena zadostna količina ter kakovost hrane, ki je prilagojena kulturnim navadam, in ki upošteva verske prehranjevalne navade.

5.4.2. Finančna pomoč

Vprašanje o tem, koliko denarja (bivši) otroci prejmejo in kakšne stroške lahko naredijo s tem denarjem, je sprožil različne odzive. (Bivši) otroci brez spremstva, ki so prosilci za azil, ne prejemajo nobenega denarja, enako velja tudi za otroke, ki so nastanjeni v Centru za tujce. (Bivši) otroci s pridobljenim statusom, pa s strani centra za socialno delo, če niso zaposleni, prejemajo denarno socialno pomoč, ki znaša približno 230 evrov na mesec. Nizka denarna socialna pomoč v večini primerov ne zadošča za pokritje stroškov življenja, zaradi česar si nekateri otroci poleg obiskovanja šole najdejo tudi priložnostna dela, ki jih opravljajo preko študentske napotnice.

»V azilnem domu nisem dobil nič denarja, ampak sem imel svoj denar. Sedaj pa ne dobim dovolj denarja od države, mislim, da dobim okoli 230 evrov na mesec, tako da ga moram še zaslužiti. Potrebujem okoli 200 evrov za hrano, 30 evrov za telefon, in včasih kupim kakšne obleke in plačevati moram za treninge v klubu.«¹⁹⁵ (bivši otrok brez spremstva)

»Za tiste od nas, ki tu nimamo staršev, je zelo težko živeti le od denarne socialne pomoči. Potrebno bi bilo spremeniti zakon. Vsem ostalim državam je to dobro uspelo, le tu ni tako. Mislim, da bi morale imeti vse evropske države isto zakonodajo.«¹⁹⁶ (bivši otrok brez spremstva)

»Da preživim, moram res delati. 200 evrov recimo jaz dobim denarne pomoči in od tega moram plačati mesečno za avtobus, 17 evrov, 40 evrov na mesec moram plačati za trening, moram kupiti obleke, pa hrano tudi. Težko je, res je težko.« (bivši otrok brez spremstva)

»Jaz sem tukaj štiri leta in pol in kaj sem naredil? Nič. Težko je tukaj, res težko.« (bivši otrok brez spremstva)

¹⁹⁵ Citat v izvirniku se glasi: "Now I don't get enough money from the country, I think I get around 230 eur per month so I've to earn it for myself. I need around 200 eur for food, 30 eur for the telephone and sometimes I buy some clothes and I've to pay to my club for the trainings".

¹⁹⁶ Citat v izvirniku se glasi: "For those of us who do not have parents here is very hard to live only of social assistance. It would be necessary to change the law. All other countries have well managed things, only here is not like that. I think that all the European countries should have to have the same legislation."

5.5. Razlogi za migriranje otrok brez spremstva

Razlogi za prihod otrok brez spremstva v Evropo oziroma razlogi, zakaj otroci zapustijo svoje države, so zelo različni, vendar kar jim je skupnega pa je, da se v novi deželi nahajajo brez spremstva staršev ali drugih zakonitih zastopnikov, ki bi jim nudili pomoč in podporo, ki jo potrebujejo.

Najpogostejši razlogi za odhod teh otrok iz njihovih matičnih dežel so različni: nekateri otroci bežijo pred življenjem v hudi revščini in pomanjkanju, zaradi resne življenjske ogroženosti, zaradi ogroženosti z naslova njihove pripadnosti določeni etnični skupini ali političnemu prepričanju njihovih staršev, medtem ko drugi prihajajo iz vojnih območij, ali ker so postali žrtve trgovine z ljudmi, tretji pa so bili v Evropo poslani s strani družinskih članov v upanju, da bodo dosegli boljšo prihodnost. V Sloveniji se »prav tako srečujemo s pojavom mladoletnih romskih deklet, ki so bila s strani svojih družin prodana v RS, kjer se poročijo po romskih običajih in živijo v romskih naseljih.«¹⁹⁷

V nekaterih primerih je odhod teh otrok brez spremstva od doma tudi posledica družinskega pritiska. Slednje je bilo v preteklosti zlasti opazno pri dečkih iz Albanije, pri katerih je bil značilen družinski pritisk, da emigrirajo z namenom, da bi delali in domov pošiljali zasluženi denar ter tako pomagali pri preživljanju družine, ki je ostala v matični državi.¹⁹⁸

Večplostnost vzrokov migracij je rezultiralo tudi v razvoj več teorij. V magistrskem delu Francija Zlatarja lahko v zvezi s tem preberemo:

»Sodobne migracije nedvomno predstavljajo izjemno kompleksen in hkrati kontroverzen pojav. Castles in Miller v zvezi z njimi govorita o naglem pospeševanju pretoka, povečanjem kompleksnosti sestav in povečano stopnjo nepredvidljivosti smeri. Papastergiadis v povezavi z njimi govori o turbolenci, kot njihovi glavni značilnosti. Sodobnih migracij po njegovem mnenju ne moreta v zadostni meri pojasniti ne voluntaristična perspektiva, ki temelji na "push-pull" modelu, niti strukturalistična, na modelu "center-periferija" temelječa perspektiva. Obe namreč temeljita na mehanicističnem razumevanju socialnih sprememb. Namesto tega je potrebno migracije obravnavati kot multivektorski fenomen, pri katerem identiteta migranta ni odvisna od zunanjih kategorij, ampak je oblikovana na podlagi njemu lastne izkušnje preselitve.«¹⁹⁹

¹⁹⁷ Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: 5.

¹⁹⁸ Uzelac, 2009.

¹⁹⁹ V: Zlatar, 2007: 16.

Niso bili vsi otroci, ki so sodelovali pri pogovorih, vprašani o razlogih za njihov prihod v Slovenijo, oziroma po njihovem odhodu iz matične države, saj se je v nekaterih primerih (bivših) otrok zdelo, da gre za preobčutljivo temo. Nihče od intervjuvanih otrok pa pri opisovanju razlogov za migriranje ni bil pretirano zgovoren.

*»Wow, to je pa dolga zgodba. Da bi ti to razložil, bi potreboval vsaj eno uro. Greva lahko na naslednje vprašanje?«*²⁰⁰ (otrok brez spremstva)

*»Zato, ker v moji državi nisem bil varen.«*²⁰¹ (otrok brez spremstva)

*»Ne želim povedati.«*²⁰² (otrok brez spremstva)

*»Imel sem veliko razlogov. Prvič sem za azil zaprosil na Nizozemskem in želeli so me vrniti nazaj v Grčijo. Nikogar nisem mogel najti, da bi mi pomagal, tako da sem si moral pomagati sam. Nato sem za azil zaprosil v Švici in znašel sem se v situaciji, ko nisem vedel, kam naj grem. Ampak zdaj sem tukaj in zame je ok. Prej sem bil v zelo težkih situacijah, zato sem zdaj tu ok. Tukaj je varno.«*²⁰³ (otrok brez spremstva)

Večina intervjuvanih otrok je omenila, da o Sloveniji pred prihodom vanjo niso vedeli bodisi ničesar bodisi le malo.

Priporočila:

- Glede na to, da so se otroci brez spremstva znašli v zelo specifični situaciji, je nadvse priporočeno, da skrbnik in osebe, ki delajo z otrokom brez spremstva, do njega pristopajo z občutkom in z zavedanjem o otrokovih posebnih izkušnjah in življenjskih razmerah iz njegove preteklosti in sedanjosti.

²⁰⁰ Citat v izvorniku se glasi: "Wow this is too long story. To explain you this I would need at least one hour. Can we go on the next questions?"

²⁰¹ Citat v izvorniku se glasi: "Because I wasn't safe in my country."

²⁰² Citat v izvorniku se glasi: "Don't want to tell."

²⁰³ Citat v izvorniku se glasi: "I had many reasons. I first ask for asylum in Holland and they want I return back to Greece. I couldn't find anyone to help me so I needed to help myself. Then I asked for asylum in Switzerland and I find myself in one situation where I didn't know where to go. But now I'm here and for me here is ok. I find very difficult situations before so now here I'm ok. Here is safe."

5.6. Koliko skrbnikov ima otrok brez spremstva v času bivanja v Sloveniji?

Vsem intervjuvanim (bivšim) otrokom brez spremstva je bil skrbnik postavljen kmalu po njihovem prihodu v Slovenijo. V večini primerov je bilo to že tekom njihove nastanitve v Centru za tujce v Postojni, v primeru, ko so bili otroci, ki so zaprosili za azil, neposredno pripeljeni v azilni dom, pa jim je bil skrbnik ali skrbnica postavljen takrat. Slovenska filantropija si prizadeva, da bi imeli otroci v vseh postopkih istega skrbnika, vendar tega včasih ni moč zagotoviti.

»Zato, ker sem starejši od osemnajst let, nimam več skrbnika. [...] Imel pa sem dve skrbnici.«²⁰⁴ (bivši otrok brez spremstva)

»Pravzaprav sem imel dve. Mislim, da je bila prva moja skrbnica le za kratek čas, in ker ni imela časa, so jo morali zamenjati.«²⁰⁵ (bivši otrok brez spremstva)

»Ja, imam skrbnika. Dela na centru za socialno delo, ampak enkrat je rekel, da on ni moj skrbnik, da je moj skrbnik center za socialno delo. Ampak jaz tega ne razumem.«²⁰⁶ (otrok brez spremstva)

»Imel sem dva skrbnika, enega v Postojni [op. ko je bil nastanjen v Centru za tujce] in nato še enega. Skrbnika sem dobil dva dni po tem, ko sem prišel v Slovenijo.«²⁰⁷ (bivši otrok brez spremstva)

Dobra praksa:

- Za otroke brez spremstva, ki potrebujejo skrbnika, ni čakalnih list. Ta praksa odraža pravico otroka do posebnega varstva in pomoči, ki ju morajo zagotoviti države. (20. člen KOP).

²⁰⁴ Citat v izvirniku se glasi: "Because I am more than 18 years I do not have a guardian anymore. [...] I had two guardians."

²⁰⁵ Citat v izvirniku se glasi: "Actually I had two of them. I think first was my guardian for a short period of time because she didn't have time and then they have to change her."

²⁰⁶ Citat v izvirniku se glasi: "Yes I have a guardian. He works in the Centre for Social Work but once he said he is not my guardian, that my guardian is the whole Centre for Social Work. But I don't really understand this."

²⁰⁷ Citat v izvirniku se glasi: "I had two guardians, one in Postojna and then another one. When I came to Slovenia after two days or one day I got a guardian."

Priporočila:

- Priporočljivo je, da so spremembe skrbnikov minimalne, da imajo otroci v vseh postopkih istega skrbnika, ter da so otroci o spremembi obveščeni in nanjo pripravljeni. To se sklada s pravico otroka do razvoja (6. člen KOP).

5.7. Pravno znanje otrok brez spremstva

S strani večine mladih respondentov je bilo mogoče slišati, da ima razumevanje sistema in pravnih postopkov zanje nadvse pomembno vlogo, iz njihovih odgovorov pa je lahko ugotoviti, da kljub podanim informacijam o teh postopkih, otroci le-teh večkrat ne razumejo. Informacije in pomoč pri dostopanju do informacij so bile prepoznane kot posebej pomembne za oboje, intervjuvane odrasle in (bivše) otroke brez spremstva.

Večina intervjuvanih (bivših) otrok ni vedela, kakšne pravice jim pripadajo, nekaj otrok pravnih postopkov ne razume, nekaj od njih pa je tudi potožilo zaradi omejenih informacij, ki so jih prejeli o postopku, v katerem se nahajajo.

»Ko sem prišel v Slovenijo, nisem vedel, kaj pomeni zaprositi za azil. Ampak z bivanjem v kampu [op. azilnem domu] in ljudje ti razložijo, sem dobil idejo, kaj to je: če imaš problem v svoji državi, lahko dobiš pomoč drugih držav, dokler se ta problem ne reši.«²⁰⁸ (bivši otrok brez spremstva)

»Včasih nisem razumel. Postopek je preveč zapleten, tako da sem včasih zmeden.«²⁰⁹ (bivši otrok brez spremstva)

»Na začetku je bilo zelo težko razumeti, kaj pomeni pozitiv in negativ [op. pozitivna ali negativna odločba vezana na prošnjo za azil], kakšen je postopek z odvzemom prstnih odtisov in podobne stvari.«²¹⁰ (otrok brez spremstva)

»Ja, vem, da sem trenutno v azilnem postopku ... postopek mednarodne zaščite.«²¹¹ (bivši otrok brez spremstva)

²⁰⁸ Citat v izvirniku se glasi: "Actually when I came to Slovenia, I didn't even know what is asking for asylum. But by living in the camp and people explain you, I got the idea what is this: if you have a problem in your country that you can get support from other country until the problem will be solved."

²⁰⁹ Citat v izvirniku se glasi: "At times I didn't understand. The procedure is too complicated so sometimes I'm confused."

²¹⁰ Citat v izvirniku se glasi: "At the beginning it was very difficult to understand what means positive and negative, what is the procedure with fingerprints and things like this."

²¹¹ Citat v izvirniku se glasi: "Yes I know I'm in asylum procedure right now... international protection procedure."

»Imam subsidiarno zaščito za tri leta.«²¹² (otrok brez spremstva)

»Traja nekaj časa, da vse to razumeš, ampak jaz sem se potrudil, da sem razumel že prvič. Če ne [op. razumem], jih vprašam.«²¹³ (otrok brez spremstva)

»Vedno, kadar mislim, da imam pravico do nečesa, rečejo: 'Ne, nimaš tega, imaš tisto drugo.' Ker ko mi rečejo, da imam pravico do dela, in ko grem na intervju za službo, mi na intervjuju rečejo: 'Ne, mi potrebujemo nekoga, ki ima urejeno dovoljenje za prebivanje za vsaj pet let.' Ampak dali so mi dokument [op. status begunca], ki je veljaven pet let, vendar ga je potrebno vsako leto podaljševati. Ko grem k temu gospodu v podjetje, samo pogleda, do kdaj imam veljaven dokument, in potem vidi: 'O, pravico imaš samo za eno leto.' In potem grem do države [op. do uradnih oseb na Ministrstvu za notranje zadeve] in država mi reče: 'Ti tu živiš, ti imaš pravico biti tu za vedno.«²¹⁴ (bivši otrok brez spremstva)

S strani odraslih respondentov je bilo poudarjeno, da je ena od nalog skrbnika ali skrbnice, da pravni sistem in postopke otroku razloži na način, ki bo prilagojen ravni njegovega razumevanja. Ugotovljeno je bilo, da morajo skrbniki in skrbnice otrokom posvetiti veliko časa, ko jim poskušajo razložiti postopke, prav tako pa se morajo prepričati, da je otrok prejete informacije razumel.

»... na čim bolj enostaven način. Na začetku se predstavim, kdo sem, za katero organizacijo delam, kaj je moja vloga in naloga, torej zakaj sem sploh tam. Nadaljujem z informacijami, ki se vežejo na sam sistem v Sloveniji, torej zakaj je v Centru za tujce ali azilnem domu, v katere postopke je oziroma bo vključen, mu razložim malo širšo sliko slovenske realnosti in mu pojasnim, da je za vse otroke, ki pridejo brez staršev ali drugih zakonitih zastopnikov, isto, da ne bi imel občutka, da je v njegovem primeru kaj drugače. [...] In da sem tam predvsem zaradi tega, da mu nudim suport in pomoč, kolikor se le da, da se z njim pogovorim, in da se

²¹² Citat v izvirniku se glasi: "I have a subsidiary protection for 3 years."

²¹³ Citat v izvirniku se glasi: "It takes a bit time to know everything but I try my best to understand for the first time. If I don't then I just ask them."

²¹⁴ Citat v izvirniku se glasi: "All the time when I think I have the right to something then they say 'no, you don't have this one, you have another one'. Because when they are saying to me that I have the right to work and when I go to the company for the interview, then on the interview they say to me: 'No, we need somebody who has the residence permit arranged at least for the 5 years'. But they gave me the paper that is valued for 5 years but I have to prolong it every year. When I'm going to this man with the company, he just checks until when my document is valued and then he see: 'Oh, you have the right just for one year'. But when I'm going to the state and the state say to me that: 'You are living here, you have the right to be here forever'."

potem skupaj odločamo o nekih stvareh. Zdi se mi zelo pomembno, da se to otroku razloži na enostaven in preprost način.» (SK1, skrbnica)

Na splošno so (bivši) otroci brez spremstva izrazili željo, da bi o svojih pravicah imeli več informacij in bili o njih bolje poučeni.

»Ne. Ne, ne vem veliko o mojih pravicah. In šele tam [op. v azilnem domu], ko sem imel intervju, so mi povedali: 'To so tvoje pravice,' in potem je bilo s tem konec. Nisem si zapomnil. To ni bilo dovolj.«²¹⁵ (bivši otrok brez spremstva)

»Ne. Oziroma ja, moja skrbnica mi je povedala, ampak le na začetku, ko sem prišel v azilni dom. Ampak jaz ne vem, kakšne so moje pravice.«²¹⁶ (otrok brez spremstva)

Večina odraslih intervjuvancev je navajala, da je razumevanje postopkov med (bivšimi) otroci zelo različno. Povedali so, da so nekateri otroci, sicer redki, o samih postopkih že pred vstopom v državo dobro obveščeni in zelo hitro razumejo, kakšen je sistem v Sloveniji, medtem ko nekateri, predvsem mlajši otroci in otroci, katerih kultura je zelo drugačna od slovenske, pri razumevanju in prilagajanju sistemu naletijo na težave.

»Oni zelo ne razumejo tega. [...] Drugače funkcionirajo in jim je ta način in vsi ti postopki, te vloge, ti neki roki ... ni gluh preveč jasno. [...] Ravno zadnjič sem enemu od fantov rekel, kaj je naredil z dokumenti, in mi je tako zelo preprosto rekel: 'Ja veš, jaz sem imel tega že cel kup in jaz sem se moral selit sem in tja in meni je bilo to preveč.' [...] In on je praktično, razumeš, bil je v ene petih državah prej, pred Slovenijo, povsod so mu dajali neke liste, a veš, to je bilo njemu tako ... to je praktično otrok, ki je neke neke papirje dobil, in ki mu ni nič jasno in mu tudi nič ne pomenijo. In dobesedno se je v nekem trenutku odločil, da se bo malo razbremenil ... ampak saj veš, kaj potem pomeni biti brez dokumentov.« (SK5, skrbnik)

»Ja, bila je razlika o sami obveščenosti in se mi zdi, da so nekateri zelo dobro vedeli, kaj reč, kaj povedat, kaj hočejo. [...] Zdaj, nekateri so pač vedeli, kaj pomeni azil in kaj hočejo s tem doseči, in ali so ogroženi ali ne. Medtem ko nekateri pa niso imeli nobenih informacij in je bilo mogoče za njih težko. [...] Tako da ja, je dosti velika razlika med njimi. Težko bi zdaj

²¹⁵ Citat v izvirniku se glasi: "No. No, I don't know much about my rights. And is only there I'm doing the interview they told me: 'This are your rights.' and then finish. I didn't memorize it. And this wasn't enough."

²¹⁶ Citat v izvirniku se glasi: "No. Well yes, my guardian told me that but only at the beginning when I arrived to Asylum Home. But I don't know what my rights are."

rekel, Albanci so informirani, Senegalci pa ne. To ne, ker nima veze, od kje prihajaš, ampak bolj od tega, koliko si se že prej pozanimal o tem. Ali pa od tega, kakšno je bilo tvoje družinsko okolje. Večina jih je pa vsaj nekaj vedela.» (SK3, skrbnik)

Priporočila:

- Potrebno se je prepričati, da otrok razume sistem in pravni postopek, v katerem se nahaja, da razume, kdo je skrbnik in kaj so naloge skrbnika ter kaj lahko od skrbnika pričakuje, kakor tudi kakšne so njegove pravice. Skrbnik mora poskrbeti, da bo otrok prejel informacije, ki jih potrebuje, oziroma informacije, ki mu primanjkujejo. To se sklada s pravico otroka do informiranja oziroma zagotavljanja dostopa do informacij (13. člen KOP).

5.8. Pravica do participacije/pravica biti slišan

12. člen Konvencije ZN o otrokovih pravicah je eden od temeljnih členov te konvencije. Ta priznava pravico otroka do svobodnega izražanja lastnega mnenja v vseh zadevah v zvezi z njim.²¹⁷

Večina (bivših) otrok je povedala, da njihove skrbnice in skrbniki upoštevajo njihova stališča in odločitve v zadevah v zvezi z njimi. Program za otroke brez spremstva v Evropi v svojih načelih dobrih praks določa, da je potrebno mnenja in želje otrok brez spremstva ugotoviti in upoštevati, kadarkoli se sprejemajo odločitve, ki jih zadevajo. Načela priporočajo, da morajo biti vzpostavljeni ukrepi za lažje sodelovanje otrok, ki pa morajo biti v skladu z njihovo starostjo in zrelostjo.²¹⁸

»Ja. Vprašajo me za moje mnenje. Vprašajo po tvojem najboljšem interesu.«²¹⁹ (bivši otrok brez spremstva)

Da je otroku potrebno zagotoviti pravico do sodelovanja ter mu omogočiti, da izrazi svoja mnenja, je bilo poudarjeno tudi s strani odraslih respondentov.

²¹⁷ Konvencija ZN o otrokovih pravicah, 1989, 12. člen.

²¹⁸ Program za otroke brez spremstva v Evropi, 2004: 8.

²¹⁹ Citat v izvirniku se glasi: "Yes. They ask my opinion. They ask in the best of your interest."

»Zdi se mi zelo pomembno, da je otrok slišan, in da skrbniki upoštevajo in spoštujejo njegovo mnenje. Kljub temu pa se je potrebno zavedati, da skrbnik sam ne more vplivati na pristojne organe, ki odločijo, ali bo otrok lahko ostal v državi ali ne. Otroci in skrbniki v teh postopkih seveda izrazita svoje mnenje, ampak nimata pa večjega vpliva. Drugače pa je na področjih, ki zadevajo vsakdanje življenje otroka in s tem povezano njegovo vključevanje v šolski proces, ali pa kaj si želi početi v prostem času, kaj ga veseli in podobno. Tu je lažje upoštevati njegovo mnenje.« (SK4, skrbnica)

»Ja, ja. Ja, mora biti [op. vključen v proces odločanja]. Absolutno ja. Ker da zdaj skrbnik kar nekaj na svojo odgovornost, na svojo roko dela, kaj bi bila pa otrokova vloga potem? Potem sploh ne bi bil pomemben, ker to bi lahko potem tudi inšpektor naredil, 'To pa tako in tako bo in konec.' Tako da mora biti nek pristen dialog, da se splete ena pametna rešitev.« (ST3, socialna delavka)

»Ta zadnji, ki je bil, pa je rekel, da ne ve, če bi podal prošnjo, zato ker brata trenutno ni, naj bi oba bila vrnjena z iste države po dublinu [op. dublinskem postopku] in je rekel, da ne ve, če bi zaprosil, dokler ne pride tudi brat. Pa sem rekla, da mu ni potrebno narediti, kar mu povem, samo če ne zaprosi, se lahko zgodi to in to in to. [...] Mislim, ne da pritisnem, samo pokažem mu realno stanje, kakršno je, ker ne bi želeli, da se mu kaj zakomplicira.« (SK2, skrbnica)

S strani skrbnic in skrbnikov je bilo prav tako poročano, da poskušajo otroke vključevati v proces reševanja težav, in sicer na način, da otroku jasno razložijo, kaj so kot skrbniki naredili, da bi težavo rešili, koga vse so kontaktirali, s kom so se posvetovali, pri čem so bili uspešni in pri čem ne ter kje so glavne ovire. Skrbniki in skrbnice poskušajo otroke informirati o korakih, ki se jih poslužujejo, ko za otroke nekaj urejajo.

Dobra praksa:

- Po podatkih, pridobljenih od intervjuvanih (bivših) otrok brez spremstva ter skrbnic in skrbnikov, slednji otroka poslušajo in upoštevajo njegova mnenja in stališča.

5.9. Otroci brez spremstva o vlogi skrbnikov v procesu vračanja

Nekateri otroci so bili presenečeni nad vprašanjem o možnosti vračanja otrok v njihovo matično državo ali v neko tretjo državo. Le trije (bivši) otroci so povedali, da naj bi skrbnik otroka na tej poti spremljal, nekaj otrok na zastavljeno vprašanje ni odgovorilo, eden od otrok

meni, da spremstvo skrbnika ni potrebno, drugi pa, da v primeru, ko se mora otrok vračati, naj bo ta spremljan s strani pristojnega organa, saj ta postopek ne sme biti prepuščen skrbnikom.

»V normalnih okoliščinah naj bi bilo tako. Ker, saj veš, otrok gre v postopek na letališče in skrbnik mora vedeti, da so otroka predali ustreznim organom. Da je otrok na varnem.«²²⁰
(bivši otrok brez spremstva)

»Ja, jaz mislim, da je bolje, da gredo z otrokom. Mislim, da je to bolje.«²²¹ (bivši otrok brez spremstva)

»Ja, seveda. Ko sem bil poslan nazaj sem, sta bila z menoj dva; od Danske do tukaj. Rekla sta samo, da morata iti z mano, en moški in ena ženska, bila sta iz vlade [op. iz vladnih organizacij] ... tako, da sta me varno pripeljala sem in nato sta odšla. Bilo je v redu, saj vračati se prvič iz države, ni lahko, še posebej, če ne poznaš jezika.«²²² (otrok brez spremstva)

»Ne, zakaj naj bi šel z njim? Skrbnik ne more pomagati. Mislim, da gre otrok lahko sam.«²²³
(bivši otrok brez spremstva)

»To je nekoliko občutljivo vprašanje. Po navadi, ko se nekomu zgodi nekaj slabega, in če si otrok, boš mislil, da je tisti, ki je blizu, kriv. Ker jaz res verjamem, da otrok zaupa svojemu skrbniku, da mu bo ta pomagal in tako naprej, in če se mora otrok vrniti, kamor si ne želi, in gre skrbnik z njim, bo otrok mislil, da je skrbnik tisti, ki je odredil, da se vrne. Tako da jaz mislim, da bi bil skrbnik videti bolj kriv in težko je prepričati otroka, da skrbnik ni tisti, ki mu je naredil kaj slabega, zato ker mnogi otroci ne razumejo, kaj je država. Država je tista, ki odredi, da je status otroka takšen, da mu ne dovoli ostati. Zato mora država narediti tudi ta zaključek. Tako da mora država poslati nekoga drugega, ne tistega, ki želi pomagati. Ker iti z

²²⁰ Citat v izvirniku se glasi: "In normal circumstances is supposed to be like that. Because you know, the child is going in procedure in the airport and the guardian has to know that they have handed the child to the appropriate authorities. That the child is safe."

²²¹ Citat v izvirniku se glasi: "Yes, I think is better they go with a child. I think, yes it is better."

²²² Citat v izvirniku se glasi: "Yes, of course. When I was sent back here, I'd two with me; from Denmark to here. They just said they have to go with me, one man and one woman, they were from the government ... so that they bring me peacefully here and then they went. It was good because going back from the country is not easy for the first time, especially, if you don't know the language."

²²³ Citat v izvirniku se glasi: "No, why they should go with them? A guardian cannot help. I think a child can go alone."

otrokom nekam, kamor otrok ne želi, je tako, kot da ne želiš pomagati otroku. In ker želi skrbnik pomagati otroku, skrbnik ne bi smel iti z otrokom.«²²⁴ (bivši otrok brez spremstva)

5.10. Pritožbe nad skrbnikom

Pomembno je, da se ima otrok možnost pritožiti se nad določeno situacijo ali nad skrbnikom. Informacije, ki izhajajo iz pritožbenega postopka, lahko pomagajo izboljšati kakovost dela skrbnikov in skrbnic, kakor tudi drugih akterjev, ki delajo s to populacijo otrok, tovrstni postopek pa služi tudi zaščititi otroka. Pravica do pritožbe sovпада z 12. členom Konvencije ZN o otrokovih pravicah, po katerem morajo države pogodbenice jamčiti otroku, ki je sposoben izoblikovati lastna mnenja, pravico do svobodnega izražanja v vseh zadevah v zvezi z njim.²²⁵

Nihče od intervjuvanih (bivših) otrok brez spremstva ni vedel zagotovo, kje bi se lahko pritožil nad svojo skrbnico ali skrbnikom, čeprav so nekateri otroci predpostavljali, da bi se pritožili skrbnikovemu nadrejenemu ali osebju v azilnem domu. O tem so povedali naslednje:

»Meni to ni pomembno. Če bi se želel pritožiti, bi nekoga vprašal o tem.«²²⁶ (otrok brez spremstva)

»Na filantropiji. Šel bi do osebe, kdorkoli bi me vprašal prvi. Če ne bi bil zadovoljen s svojim skrbnikom, bi povedal.«²²⁷ (otrok brez spremstva)

»Nikoli ne bi pomislil na to, ker mi moja skrbnica nikoli ni dala razloga, da bi se nad njo pritožil.«²²⁸ (bivši otrok brez spremstva)

²²⁴ Citat v izvirniku se glasi: "Is a bit sensitive question. Usually when something bad is happening to someone, if you are a child, you will think that the one who is close to you, he is the one who is guilty. Because I believe that the child really trust his guardian that he can help and so on and then, if the child has to return where he doesn't want to and the guardian is going with him, the child will really be just thinking that the guardian is the one who made him to go back. So I think that the guardian would look much more guilty and it is very hard to convince the child that the guardian is not the one who did to him something bad, because many children do not understand what is the state. The state is the one who makes that the status of the child cannot be that he can stay. So the state has to make also that final and the last job to the end. So the state has to send someone else not the one who wants to help. Because going back with the child where the child doesn't want to be is kind of like, they don't really want to help the child. And because the guardian wants to help a child, the guardian shouldn't go with the child."

²²⁵ Konvencija ZN o otrokovih pravicah, 1989, 1. odstavek 12. člena.

²²⁶ Citat v izvirniku se glasi: "For me this doesn't matter. If I would like to complain, I would ask somebody."

²²⁷ Citat v izvirniku se glasi: "On Philanthropy. I would go to a person whoever asks me first. If I wouldn't be happy with my guardian I would tell."

*»Jaz te možnosti ne poznam.«*²²⁹ (otrok brez spremstva)

*»Ne vem, mogoče socialni delavki. Stvar je v tem, da sem bil jaz veliko bolj navezan na socialne delavce, ker so bili tam [op. v azilnem domu] vsak dan in kadarkoli sem jih potreboval, sem jih lahko dobil. [...] Kolikor pogosteje srečuješ nekoga, toliko bolj postaneš navezan na to osebo in toliko bolj boš postal odprt do te osebe. Če pa nekoga vidiš enkrat ali dvakrat na teden ... odprt boš do tistega, ki ga vidiš vsak dan. Tako gre življenje. Tako da bi najverjetneje avtomatično šel do socialne delavke.«*²³⁰ (bivši otrok brez spremstva)

Presenetljivo je, da sta le dve skrbnici vedeli, kako točno poteka pritožbeni postopek nad skrbnico ali skrbnikom, medtem ko nihče od intervjuvanih skrbnic in skrbnikov o tem postopku do sedaj ni obveščal svojih varovancev.

»V mojem primeru, ker sem zaposlena na Slovenski filantropiji, se lahko pritoži mojemu nadrejenemu, ki je vodja našega Centra, in nato še direktorici naše organizacije. Prav tako se lahko obrne na center za socialno delo, ki je pristojna institucija, ki nas imenuje za skrbnike.« (SK1, skrbnica)

»Kje se lahko pritoži? Ne, to ne vem. [...] Ne vem, če vejo, mislim, da ne vejo. Pa tudi ne vem, komu bi se lahko pritožili, tudi jaz ne vem. Mislim, tukaj je moj direktor, pa pri njemu recimo.« (SK5, skrbnik)

O istem vprašanju se je razpravljalo tudi v pogovorih z odraslimi akterji, ki niso skrbniki ali skrbnice, vendar delajo z otroki brez spremstva. V pogovorih z njimi je bilo ugotovljeno, da se lahko otroci, prosilci za azil, ki bi se želeli pritožiti nad svojim skrbnikom, obrnejo na socialno službo azilnega doma, medtem ko se lahko otroci, nastanjeni v Centru za tujce, obrnejo na tamkajšnjo socialno službo ali na inšpektorje. Nekateri intervjuvani strokovnjaki niso vedeli, kje lahko otrok sproži pritožbeni postopek zoper svojega skrbnika ali skrbnico.

²²⁸ Citat v izvirniku se glasi: "I never think about that because my guardian has never given me a reason to complain about her."

²²⁹ Citat v izvirniku se glasi: "I don't know about this possibility."

²³⁰ Citat v izvirniku se glasi: "I don't know maybe to the social worker. The thing is that I was much more attached to the social worker because they were there every day and whenever I need them, I could get them. [...] As much you see someone, as much you become attached to that person, as much you will become open to that person. But if you see someone once a week or twice a week ... the one that you see every day is the one that you will be open to. That is how life is going. So probably automatically I would go to the social worker."

»Ne vem, ne poznam tega, ampak verjetno, če bi bilo kaj narobe, bi se najbrž pritožil, verjetno meni, si predstavljam. Ampak verjetno se pa lahko tudi vodji Slovenske filantropije. Ne vem, no. Jaz bi pa vedno potem naprej sprožila, če bi se meni pritožili. Ampak do zdaj mislim, da ni bilo nobenih takih pripomb, vsaj da bi jaz vedla.« (ST2, vodja azilnega doma)

»Večina bi se pritožila socialni službi azilnega doma. Vendar že dolgo ni bilo pritožb.« (ST5, socialna delavka v azilnem domu)

»Saj niti ne vem, če je bilo kaj takšnih primerov, da bi se kaj tako grozno pritoževali. Načeloma pa mislim, da se lahko obrnejo na nas, na inšpektorja, pa da se tudi lahko skupaj usedemo in se pogovorimo, zakaj je prišlo do tega. Saj vsaka stvar se da rešit, če se jo hoče, ane, z nekim pogovorom, da se poglobimo, kaj je problem, in kako in zakaj je ratalo, pa da je tukaj potem tudi skrbnik vključen, ne da se govori zadaj, pa da bi se potem kar skrbnika menjalo. Treba je prvo razrešit. Mislim, da se da rešit marsikaj z enim dialogom.« (ST3, socialna delavka v Centru za tujce)

Priporočila:

- Otroke brez spremstva je potrebno obvestiti kako in kje se lahko pritožijo nad svojim skrbnikom, če je to potrebno. To se sklada s pravico otroka do ustrezne zaščite (12. in 19. člen KOP).
- Prepričati se je potrebno, da so skrbniki in skrbnice strokovno vodeni s strani institucije, ki je odgovorna za imenovanje skrbnikov. Delo in metodologija skrbnikov naj bo evalvirana s strani neodvisne organizacije ali organa.

5.11. Preživljanje prostega časa s skrbnikom

Prostočasne aktivnosti igrajo pomembno vlogo tako za telesno, kot tudi za duševno zdravje vsakega otroka, saj zagotavljajo priložnost za zabavo in užitek, spodbujajo aktivno participacijo in socialno interakcijo in so lahko tudi vir moči in način odvrčanja od negativnih misli.

Za večino intervjuvanih (bivših) otrok prosti čas in rekreativne dejavnosti predstavljajo pomemben element, v katerega se radi vključujejo, vendar pa so pri tem nekateri mladi opozorili na pomanjkanje finančnih sredstev, ki jim onemogoča dostop do tovrstnih dejavnosti. Velika večina mladih respondentov je izrazila željo po preživljanju prostočasnih in zabavnih aktivnosti skupaj s svojimi skrbnicami in skrbniki. Podobno njihovim izjavam so na

vprašanje odgovorile tudi intervjuvane skrbnice in skrbniki, saj so mnenja, da bi na ta način otroku na neformalen način pokazali, da se zanj zanimajo, vendar kljub temu aktivnosti za preživljanje prostega časa niso opredelili kot odgovornost skrbnika. Vsi intervjuvani odrasli so se strinjali, da so za izgradnjo vezi zaupanja med skrbnikom in otrokom potrebni več kot le formalni stiki.

»Ja veš, skrbniki ... naj bi dobili dodatna sredstva, da bi nas lahko tudi finančno podpirali in mogoče šli v kino. Ampak ne bi šli vedno v kino z njimi, mi moramo iti tudi s svojimi prijatelji ... in morali bi nam dati denar za v kino in takšne stvari. [...] Ker včasih uporabljajo svoj lastni denar in nam ga dajo. Tako da bi jim morali dati več sredstev, da bi nam dali nekaj denarja za zabavo ali druge stvari. [...] Ja, finančna podpora, in da bi nam posvetili več časa. Zato ker nimajo časa. Mi potrebujemo več časa, da se nam razloži o postopkih. In naj bi tudi ... da bi nas povabili, peljali ... integracija, šport, druženje z ljudmi in druge stvari, ker je lažje, če nas oni predstavijo drugim ljudem, tako da se lahko potem s temi ljudmi neposredno srečujemo.«²³¹ (bivši otrok brez spremstva)

»Jaz bi rekel 'ja', to bi bilo res dobro in del integracije. Samo da si ob njem, in če gre v šolo ali na trening, gre skrbnik lahko z njim ... da si z njim, kot njegov oče ali kot njegova mama.«²³² (bivši otrok brez spremstva)

»Želel bi si, da bi me peljal v kino, in da bi se kdaj družila.« (bivši otrok brez spremstva)

»Seveda, to je zelo pozitivno, če skrbništvo vsebuje tudi ta nek družabni moment, samo ga pa ne moreš izsiliti. To se pravi, to se mora zgoditi. Zdaj pa, bom rekel, nek skrbnik tudi ni kriv, če ne uspe tega, ker enostavno tega ni na drugi strani, te potrebe. Hja, tega ne moreš izsilit, je pa sigurno to kvaliteta, ki presega in prinese nekaj. [...] Recimo pri teh dveh fantih ... ne gre tako daleč. Bil sem pa recimo pri njima doma, ane. Recimo, ko se je en preselil, sem šel do njega in sva spila čaj.« (SK5, skrbnik)

²³¹ Citat v izvorniku se glasi: "Yeah you know, the guardian ... they supposed to get extra resources so that they could also support us financially and maybe we go for the cinema. But not all the cinema we would go with them, we also have to go with our friends ... and they have to give us money to go to kino and those things, yeah. [...] Because sometimes they use their own money to give us. So they have to give them more resources so that they can give us some money for entertainment or other things. [...] Yes, financial support and devote more time to us. Because they don't have time. We need more time, explain us more about the procedure. And is supposed to be also ... that they would invite us, taken us to ... integration, sports, organize people so that we meet them and other things because is easier if they introduce us to other people so that we go then direct to those people."

²³² Citat v izvorniku se glasi: "I would say 'yes', that would really be good and a part of integration. Just to be by his side and, if he go to school, guardian can go with him to school or go to the training ... to be with him like his father or like his mother."

»Ja, absolutno saj tako si tudi zaupanje pridobi, ane. Zato pa mislim, da bi bilo skrbništvo plačana funkcija, ker v bistvu skrbnik bi rabil denar, ane, če bi ga hotel peljat na sladoled. To je po moje večji problem. Če ne bo sredstev, ne moraš pač nič plačat, ane, saj ne moreš to sam financirat.« (ST2, vodja azilnega doma)

Priporočila:

- Priporočljivo je, da skrbnik poskrbi, da ima otrok v svojem prostem času aktivnosti, ni pa nujno, da skrbnik in otrok skupaj preživljata prosti čas. Skrbnik naj bo pozoren na socialno mrežo otroka in naj se prepriča, ali prejema zadostno podporo, ki jo potrebuje, in da njegove aktivnosti ustrezajo otrokovim potrebam in željam. To sovпада s pravico otroka do počitka, prostega časa, igre in razvedrila (31. člen KOP).

5.12. Skrbnik kot zaupna oseba

Šest intervjuvanih (bivših) otrok brez spremstva v svojem skrbniku vidi zaupno osebo. Ti mladi so povedali, da se, kadarkoli naletijo na težave in stiske, lahko obrnejo na svoje skrbnice in skrbnike, ki so zanje dosegljivi tudi med vikendi in v nočnih urah. Nekaj otrok pa je povedalo, da skušajo svoje probleme in težave reševati sami, ali se posvetujejo raje s svojimi prijatelji.

»Kadar imam problem, pokličem skrbnico. Ja, če imam problem je ona tista oseba, ki jo pokličem in ona mi razloži.«²³³ (otrok brez spremstva)

»Moja skrbnica. Ja, svoji skrbnici zaupam. [...] Ja ... ja, definitivno. Zame ja, ves čas so dosegljivi.«²³⁴ (bivši otrok brez spremstva)

»Kadar imam problem, ga poskušam rešiti sam. Pogovarjam se s prijatelji ali, če imam težave z denarjem, šolo ali avtobusno vozovnico, pokličem svojo svetovalko na oddelek za

²³³ Citat v izvirniku se glasi: "When I have a problem I call my guardian. Yes, if I have a problem she is the person I call and she explains."

²³⁴ Citat v izvirniku se glasi: "My guardian. Yes, I trust my guardian. [...] Yes... yes, definitely. To me yes, they are available all the time."

integracijo. Ampak poskušam vse narediti sam. Nikomur ne morem zaupati.«²³⁵ (otrok brez spremstva)

»Če sem imel kakšen problem, sem poklical mojo skrbnico. Le moja skrbnica mi je pomagala. [...] Ja, poslušala me je.«²³⁶ (bivši otrok brez spremstva)

»Moji prvi skrbnici bolj zaupam. Veš, moja druga skrbnica dela tudi v azilnem domu in si je blizu s socialnimi delavci in tistimi ljudmi od tam.«²³⁷ (bivši otrok brez spremstva)

»Želim si, da bi imel skrbnika, ki bi ga lahko razumel in mu zaupal in on bi zaupal meni. Ja, to je zelo pomembno.«²³⁸ (otrok brez spremstva)

Bivšemu otroku brez spremstva je bilo rečeno, da naj se, ko bo imel kakšne težave, najprej obrne na socialno službo azilnega doma, zato je njihovo navodilo tudi upošteval:

»Pravzaprav je bilo navodilo, ki sem ga dobil, ko sem prišel [op. v azilni dom], da moram, kadarkoli kaj potrebujem, vprašati socialne delavce. To so mi povedali in tega se res spomnim ... na koga se lahko obrnem, če bi kaj potreboval.«²³⁹ (bivši otrok brez spremstva)

Isti bivši otrok brez spremstva je svoje razmišljanje nadaljeval takole:

»Res ne maram kontaktirati ljudi ves čas, ker mislim, da jih motim. Samo za majhno stvar in potem pokličeš le za majhno stvar. Tako da sem bil veliko bolj, če rečem, konzervativen v smislu, držati se sam zase, ne vem ...«²⁴⁰ (bivši otrok brez spremstva)

²³⁵ Citat v izvirniku se glasi: "When I've a problem I try to solve it myself. I talk with my friends or, if I've some problems about the money or school or bus card, I call my counsellor to the Integration office. But I try to do everything for myself. I can't trust anybody."

²³⁶ Citat v izvirniku se glasi: "If I had some problems I called my guardian. It was only my guardian who helped me. [...] Yes, she listened to me."

²³⁷ Citat v izvirniku se glasi: "I trust my first guardian more. You know, my second guardian works also in Asylum Home and she is close with social worker and those people from there."

²³⁸ Citat v izvirniku se glasi: "I wish I would have a guardian who I could understand and could trust on and he could trust on me. Yes, that is very important."

²³⁹ Citat v izvirniku se glasi: "Actually the introduction that I had when I came, they said to me that whatever I need, I have to ask to the social workers. That is the introduction that I really remember ... to who I can turn, if I'm in the need of something."

²⁴⁰ Citat v izvirniku se glasi: "I don't really like to contact people all the time, because I think I am bothering them. Just for little stuff and then you call just for little stuff. So I was much more, if I say, conservative like to try to keep it for myself, I don't know ..."

Mladi so bili vprašani, če bi si želeli svoje skrbnice ali skrbnike bolje poznati in o njih vedeti kaj več, vendar je na to vprašanje pritrdil le eden od otrok. Slednji meni, da obe svoji bivši skrbnici dobro pozna tudi na osebni ravni. Razen omenjenega skoraj nihče od drugih (bivših) otrok brez spremstva ni izkazal interesa po boljšem poznavanju svojih skrbnikov ali skrbnic, predvsem kar zadeva njihovo zasebno življenje.

»Svojo prvo skrbnico dobro poznan ... Veliko vem o njej; koliko časa že dela v tej službi. Včasih se pogovarjava o osebnih stvareh. Problem je, ker včasih ne želijo dati svojih privatnih telefonskih števil. Moja prva skrbnica mi ne da svoje privatne številke, samo službeno številko. Mi je povedala, da jo lahko dobim na službeni številki. Tudi kadar gre iz službe je na voljo na tisti številki. Tako da je vse v redu.«²⁴¹ (otrok brez spremstva)

»Kot na primer? Vem le, da je poročena, njeno ime, njen priimek in vem, da je iz druge države, iz Bosne.«²⁴² (otrok brez spremstva)

»Ne, to me ne zanima, želim samo nekoga, ki mi lahko pomaga, ni pomembno kdo.«²⁴³ (otrok brez spremstva)

»Kaj veš o tvoji skrbnici?«

»Nič. Ničesar si ne želim vedeti o njej.«²⁴⁴ (otrok brez spremstva)

»Če bi kaj povedala o sebi ok, če pa ne, pa tudi ok.« (otrok brez spremstva)

»Ne maram govoriti o osebnem življenju.«²⁴⁵ (otrok brez spremstva)

»Ne, ne poznam ga, nisem zainteresiran.«²⁴⁶ (otrok brez spremstva)

²⁴¹ Citat v izvirniku se glasi: "I know my first guardian ... I know majority part of her; kow long she has worked with the job. Sometimes we do talk personal things. The problem is sometimes they refuse to give their private numbers. My first guardian doesn't give me her private number, only the work number. She already told me that I can reach her on that work number. When she is leaving the job she is available on that number. So is all right."

²⁴² Citat v izvirniku se glasi: "Like what? I just know she is married, her name, family name and I know that she is from another country, from Bosnia."

²⁴³ Citat v izvirniku se glasi: "No, I really don't care, I just want somebody who can help me, it doesn't matter who."

²⁴⁴ Citat v izvirniku se glasi: "Nothing. Don't want to know anything about her."

²⁴⁵ Citat v izvirniku se glasi: "Personal life, I don't like to talk about that."

²⁴⁶ Citat v izvirniku se glasi: "No, I don't know him, I'm not interested."

Priporočila:

- Pomembno je, da otrok brez spremstva čuti, da se lahko na svojega skrbnika obrne kadarkoli ima težavo, ter da ima občutek, da je pogovor med njima zaupne narave. Pomembno je, da ima skrbnik jasno sliko o položaju in situaciji otroka, ter da skupaj z otrokom deluje v smeri dolgoročnih koristi zanj. To je skladno s pravico otroka do razvoja in pravico do zasebnosti (6. in 16. člen KOP).
- Skrbnik naj bi se potrudil, da bi otroka bolje spoznal z namenom nudenja celostne pomoči in ustvarjanja zaupanja vrednega odnosa. Skrbnik mora otroka obravnavati spoštljivo in brez predsodkov.
- Priporoča se, da skrbnik otroka pokliče ali se z njim sreča tudi brez kakršnegakoli razloga, saj to pripomore k ustvarjanju in/ali ohranjanju odnosa zaupanja.

5.13. Druge pravice in potrebe

5.13.1. Izobraževanje

Temeljne človekove pravice določajo, da ima vsakdo pravico do izobraževanja in dostopa do poklicnega in nadaljnjega usposabljanja, ter da ta pravica vključuje možnost brezplačnega obveznega šolanja za vse otroke, brez razlikovanja.²⁴⁷

Zakon o mednarodni zaščiti mladoletnim prosilcem za mednarodno zaščito zagotavlja pravico do osnovnošolskega izobraževanja, prav tako pa jim zagotavlja tudi dostop do izobraževanja na poklicnih in srednjih šolah, in sicer pod pogoji, ki veljajo za državljane Republike Slovenije.²⁴⁸ Isti zakon nadalje določa, da so osebe s priznano mednarodno zaščito na področjih predšolske vzgoje, osnovnošolskega, srednješolskega, visokošolskega in univerzitetnega izobraževanja izenačene s slovenskimi državljani.²⁴⁹ Navkljub zakonodajnim predpisom so možnosti dostopa do izobraževanja otrok brez spremstva v obstoječi praksi zelo omejene.

Iz opravljenih intervjujev je bilo mogoče izvedeti, da se lahko otroci brez spremstva, ki zaprosijo za azil, vključujejo v formalne in neformalne oblike učenja slovenskega jezika, ki so

²⁴⁷ Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, 2007, 14. člen.

²⁴⁸ Uradni list RS, št. 11/2011, 86. člen.

²⁴⁹ Uradni list RS, št. 11/2011, 97. člen.

organizirani s strani javnih zavodov – v zadnjih nekaj letih je to Center za permanentno izobraževanje Cene Štupar – in prostovoljcev Slovenske filantropije.

Tečaj slovenskega jezika, ki ga v azilnem domu izvaja Cene Štupar, na osnovni ravni obsega okoli petdeset ur, po končanem osnovnem tečaju pa lahko tečajniki nadaljujejo na nadaljevalni ravni, ki se v azilnem domu organizira le trikrat na leto. Nekateri otroci brez spremstva se pomoči pri učenju slovenskega jezika udeležujejo tudi na Slovenski filantropiji, kjer tovrstno pomoč, na pobudo njih samih, izvajajo prostovoljke in prostovoljci Slovenske filantropije. Slednji zainteresiranim (bivšim) otrokom brez spremstva nudijo pomoč pri učenju tudi drugih tujih jezikov, predvsem angleščine, nemščine in francoščine, saj se otroci zavedajo možnosti, da morda ne bodo ostali v Sloveniji, in da bodo nekega dne svoje življenje nadaljevali v kakšni drugi evropski državi. Pri tovrstnih učnih pomočeh si prostovoljci prizadevajo za prilagoditev načina dela potrebam in željam (bivših) otrok brez spremstva. V praksi izobraževanje otrok brez spremstva, v času, ko so ti še prosilci za azil, največkrat pomeni le dostop do učenja slovenskega jezika in ne vključitev v redno šolanje.

(Bivši) otroci brez spremstva, ki so prosilci za azil, so povedali, da so se želeli v šolo vključiti takoj po prihodu v azilni dom, vendar jim možnost obiskovanja šole, zaradi njihovega omejenega znanja slovenskega jezika, ni bila dana. Od petih intervjuvanih otrok, prosilcev za azil, so trije izrazili veliko željo po obiskovanju šole.

*»Da, bi hodil v šolo ... To je moja želja, ničesar drugega nočem, le to. To so moje velike sanje. To želim.«*²⁵⁰ (otrok brez spremstva, prosilec za azil)

*»Želim si, da bi lahko hodil v šolo, dokler čakam na odgovor. V državah, kjer sem bil prej, te obravnavajo enako, kot normalnega človeka, tako kot druge ljudi. Hodiš v šolo in dajo ti vozovnico za avtobus ali vlak. Dajo ti, veš, vse kar potrebuješ, da greš v šolo. [...] Ne vem, kako bo. Rekli so, da se moram naučiti jezika in nato bom šel na izpit.«*²⁵¹ (otrok brez spremstva, prosilec za azil)

²⁵⁰ Citat v izvirniku se glasi: "Going to school ... This is my dream, I don't want anything else than this. This is my big dream. I wait for this."

²⁵¹ Citat v izvirniku se glasi: "I wish I could go to school until the time I am waiting for the decision. In the countries that I was before they treated you the same as you are a normal person like other people. You go to school and they give you the ticket for the bus or for the train. They give you, you know, everything that you need to go to school. [...] I don't know how it is going to be. They said I've to learn the language and then I'll take an exam."

»Tu sem že dve leti in nimam službe, nimam šole za jezike. V Sloveniji živim že dve leti in ne znam jezika. To je velik problem. [...] Slovenščino se učim le na Slovenski filantropiji, enkrat ali dvakrat na teden. To je problem. Potrebujem šolo, ne potrebujem le konverzacije, potrebujem šolo.«²⁵² (bivši otrok brez spremstva)

Otroci brez spremstva s pridobljenim statusom begunca ali statusom subsidiarne zaščite, kakor tudi vse druge osebe s priznanim statusom, so upravičeni do brezplačnega tečaja slovenskega jezika v obsegu največ tristo ur.²⁵³ Uredba o načinih in pogojih za zagotavljanje pravic osebam z mednarodno zaščito določa, da se lahko na prošnjo osebe s priznanim statusom ter ob soglasju izvajalca tečaja iz posebej utemeljenih razlogov odobri še največ sto dodatnih ur učenja slovenskega jezika.²⁵⁴

Na podlagi izkušenj nekaterih intervjuvanih skrbnic, je število ur teh tečajev prenizko, da bi bili (bivši) otroci po končanem tečaju opremljeni z znanjem jezika, ki bi jim omogočil nemoteno sporazumevanje in funkcioniranje v slovenski družbi. Iste skrbnice so prav tako izpostavile neprimernost teh tečajev, saj otroci obiskujejo isti jezikovni tečaj skupaj z odraslimi. Ti programi se ne prilagajajo dovolj znanju, potrebam in obveznostim otrok brez spremstva. Omenjeno je bilo tudi, da pri dostopu do teh tečajev prihaja do večjih časovnih zamikov, saj morajo otroci po odobritvi statusa begunca ali subsidiarne zaščite čakati tudi po več mesecev preden se lahko udeležijo jezikovnega tečaja, ker se jezikovne šole na programe za izvajanje teh tečajev prijavljajo preko javnega razpisa, kar pa terja nekaj časa.

Situacijo s težavami pri učenju jezika države, v kateri se otrok trenutno nahaja, dobro ponazori film *Asylum* režiserke Jenni Linko. Pogovor med dvema otrokoma brez spremstva in njuno učiteljico jezika poteka takole:

Otrok 1: *»Kaj je 'skala'?»*

Učiteljica: *»Kamen je lahko velik ali majhen. Kamen lahko dvigneš. To je cel kos, je gmota. Skala pa je valik kamen, ki sega vse pod zemljo.«*

Otrok 1: *[nesigurno pogleda in pogled umakne v delovni list]*

Učiteljica: *»Ali vidite razliko?»*

²⁵² Citat v izvorniku se glasi: *"I'm here for two years and I don't have a job, I don't have school for the languages. I live in Slovenia for two years and I don't know the language. This is a big problem. [...] Only in Slovene Philanthropy once or twice per week, I'm learning Slovene. That is a problem. I need school, I don't only need conversation, I need school."*

²⁵³ Uradni list RS, št. 67/2008, 17. člen.

²⁵⁴ Ibid.

Otrok 1 v svojem maternem jeziku reče otroku 2: »Zapišiva samo 'brez razumevanja'«.«

Učiteljica: »Skala je velik, velik kamen [skuša prikazati z uporabo gestikulacije rok], ampak ne moreš videti, kje se začne in kje konča. Pri kamnu pa to lahko vidiš.«

Otrok 1 v svojem maternem jeziku reče otroku 2: »Dajva, preskočiva to.«

Otrok 2 v svojem maternem jeziku vpraša otroka 1: »Gre to za mavrico?«

Otrok 1 v svojem maternem jeziku razloži otroku 2: »Ne. To je skala, tako velika, da nima ne začetka ne konca.«

Otroci brez spremstva, ki so pridobili status begunca ali status subsidiarne zaščite, obiskujejo program osnovne šole za odrasle in mladostnike v okviru Centra za permanentno izobraževanje Cene Štupar, ki je tudi edini osnovnošolski program, ki ga (bivši) otroci brez spremstva obiskujejo. V ta program so vključeni tudi posamezniki različnih starosti in migranti iz različnih držav, poteka pa dvakrat ali trikrat na teden. Program, ki ga ponuja Cene Štupar, je skrajšan program, saj učenec en razred opravi v pol leta, torej vsebuje manj vsebin kot ga v Sloveniji ponuja redni osnovnošolski sistem, kar pa posledično privede do dodatnih težav, ko (bivši) otroci svoje šolanje nadaljujejo na rednih (poklicnih) srednjih šolah.

»Ja, obiskujem šolo. Hodim na šolo Cene Štupar, ampak se tam ne naučim ničesar. Zares. Tam so ljudje in Bosne, Makedonije, so moji prijatelji, ampak učiteljica poučuje prehitro in je ne razumem. Saj veš, oni so vajeni pisati te črke, jaz pa ne. Imam tudi predmete, kot so matematika, geografija, zgodovina, glasba, ampak to je ok.«²⁵⁵ (otrok brez spremstva)

Za več kot polovico intervjuvanih (bivših) otrok brez spremstva igra izobrazba pomembno vlogo, saj lahko po njihovem mnenju pomembno prispeva k izboljšanju njihovih življenjskih možnosti. (Bivši) otroci brez spremstva so poročali o številnih izzivih, s katerimi se soočajo pri premagovanju jezikovnih ovir.

»Ne hodim še v šolo. S šolo bom pričel naslednji teden, ampak problem je jezik. Z jezikom imam velike probleme. Zato ker, veš, vsaka država ima jezikovni center, eno šolo za jezike,

²⁵⁵ Citat v izvirniku se glasi: "Yes, I'm going to school. I go to school Cene Štupar but I don't learn anything there. Really. There are people from Bosnia and Macedonia, they are my friends but the teacher is teaching too fast and I don't understand her. You know, they are used to write this letters but I'm not. I've also subjects like mathematics, geography, history and music but this is ok."

Slovenija pa tega nima. Zame bo to velik izziv, saj ne znam jezika.»²⁵⁶ (bivši otrok brez spremstva)

Da posebnih programov, ki bi otroke brez spremstva pripravili na vstop v redni šolski sistem, in ki bi bili prilagojeni njihovim potrebam in njihovi specifični situaciji v Sloveniji, ni, so povedali tudi nekateri intervjuvani skrbniki in skrbnice. Ena od skrbnic je prav tako izpostavila pomembnost sodelovanja skrbnikov s šolskim osebjem, kar je še toliko bolj potrebno, ko ima otrok v šoli težave.

»Zdi se mi prav in potrebno, da sem kot skrbnica v stiku z učitelji in z drugimi pristojnimi v okviru šole, ali so to socialni delavci ali kateri drugi svetovalni delavci oziroma drugi vključeni v obravnavo otroka. V primeru, da ima otrok v šoli težave, se z otrokom o teh težavah pogovorim in poskušam po svojih najboljših močeh, ob sodelovanju vseh pomembnih akterjev na tem področju, pomagati pri premagovanju nastalih težav. Tu bi ponovno izpostavila, da če gre za skrbništvo v postopku, je to dejansko izven pooblastil, ki jih imam kot skrbnica, vendar se tudi na tem področju angažiram po svojih najboljših močeh.« (SK1, skrbnica)

Iz pričevanja enega od bivših otrok brez spremstva s statusom begunca je bilo lahko slišati, da lahko jezikovne ovire pri otrocih povzročijo visoko stopnjo negotovosti in stresa, zaradi česar se v praksi lahko zgodi, da se otroci za obiskovanje šole ne odločijo.

»Pravzaprav ja, bil sem obveščen o tem, če želim nadaljevati študij in tako naprej. Moje videnje je bilo, da bi me to spravilo zelo, zelo nazaj. Ker sem v državi, v kateri je jezik zame zelo težek, in če bi se učil, ne vem, kakšno matematiko ali podobno, mogoče neko stvar, ki jo že vem, bi mi jo bilo zelo težko razumeti ali se jo naučiti samo zaradi jezika. [...] Nisem rekel, da ne želim nadaljevati šolanja, ampak če želijo, da naredim šolo, me lahko dajo v takšno, ki jo bom imel v francoščini.«²⁵⁷ (bivši otrok brez spremstva)

²⁵⁶ Citat v izvirniku se glasi: "I don't go to school yet. I'll start school next week but the problem is the language. With language I have a big problem. Because you see, every country has the centre for the language, one school for the language but Slovenia does not have this. It is going to be a big challenge for me because I don't know the language."

²⁵⁷ Citat v izvirniku se glasi: "Actually, yes, I got the introduction like, if I want to continue to study and so on. My proposition was that this would really make me to go very, very way back. Because I'm in a country where the language is very difficult for me and, if I would be learning, I don't know, some mathematics or whatever, maybe the thing I know, it could be very hard for me to understand or to learn just because of the language issue. [...] Actually, I didn't say that I don't want to continue with school but, if they want me to make the school, they can make me the foreigner one that I can have it in French."

Priporočila:

- Otrokom brez spremstva je potrebno zagotoviti posebne izobraževalne programe, ki bi bili prilagojeni njihovim potrebam in jezikovnim posebnostim. Priporočljivo je, da skrbniki skrbijo, da ima otrok dostop do šolanja na različnih nivojih. Priporočljivo je, da se skrbniki zavzemajo za pravico otroka do nadaljnjega izobraževanja. To je v skladu s pravico otroka do izobraževanja (28. člen KOP).
- Skrbnik naj pozorno spremlja potek otrokovega izobraževanja in naj sodeluje s šolskim osebjem z namenom nudenja dodatne psihosocialne podpore in podpore pri izobraževanju.

5.13.2. Zdravstveno varstvo

Dostop do zdravstvene oskrbe je bistvenega pomena za blaginjo vsakega otroka.²⁵⁸ Da ima vsakdo pravico do preventivnega zdravstvenega varstva in do zdravniške oskrbe, določa tudi Sklep Evropskega parlamenta o odobritvi Listine Evropske unije o temeljnih pravicah.²⁵⁹

Konvencija ZN o otrokovih pravicah priznava otrokovo pravico do najvišje dosegljive ravni zdravja in do storitev zdravstvenih ustanov.²⁶⁰

Medtem ko so bili po starem zakonu o mednarodni zaščiti otroci brez spremstva, prosilci za azil, upravičeni le do nujne medicinske pomoči in do nujne zobozdravstvene pomoči,²⁶¹ so po veljavnem, revidiranem zakonu upravičeni do zdravstvenega varstva pod enakimi pogoji kakor državljani Republike Slovenije.²⁶²

»Ja, bil sem bolan, ampak me niso želeli pregledati. V bolnišnico sem šel s svojo skrbnico. Ko sem bil v azilnem domu, nisem imel kartice, da bi lahko obiskal zdravnika, in rekli so mi, da mi ni nič. Sedaj pa, ker imam zdravstveno izkaznico, sedaj je bolje. Bil sem tudi na zdravniškem pregledu in vse je v redu.«²⁶³ (otrok brez spremstva)

²⁵⁸ European Union Agency for Fundamental Rights, 2010: 45.

²⁵⁹ Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, 2007, 35. člen.

²⁶⁰ Konvencija ZN o otrokovih pravicah, 1989, 24. člen.

²⁶¹ Nujna zobozdravstvena pomoč v praksi pomeni, da lahko na primer zobozdravnik otroku v primeru težav z zobmi zob le spuli in ne tudi zdravi. Pomanjkljivost tega predpisa je v nekaterih primerih (bivših) otrok brez spremstva v praksi blažila zobozdravnica, prostovoljka Slovenske filantropije, ko je posameznikom sama, brezplačno omogočila popravilo in zdravljenje zob.

²⁶² Uradni list RS, št. 11/2011, 3. odstavek, 84. člen.

²⁶³ Citat v izvirniku se glasi: "Yes I was ill but they didn't want to check me. I went to the hospital with my guardian. When I was in Asylum Home I didn't have a card to go to see the doctor and they told me there is nothing wrong with me. Now because I've a health card, now is better. I also made a medical examination and everything is fine."

Do zdravstvenega varstva pod enakimi pogoji kot slovenski državljani so upravičeni tudi (bivši) otroci brez spremstva s pridobljenim statusom begunca ali statusom subsidiarne zaščite.²⁶⁴ Kritje stroškov obveznega in dopolnilnega zdravstvenega zavarovanja za šolajoče se (bivše) otroke brez spremstva zagotavlja Ministrstvo za notranje zadeve.

Vsi intervjuvani (bivši) otroci brez spremstva so bili vprašani, ali so bili kdaj tekom njihovega bivanja v Sloveniji bolni, in ali so jim njihovi skrbniki pomagali pri dostopanju do zdravstvenega varstva. Večina mladih, zajetih v tej nalogi, je izpostavila težave pri dostopu do zdravstvenih storitev, medtem ko so nekateri (bivši) otroci potožili tudi, da jih zdravstveno osebje večkrat ni jemalo resno.

*»Pred kratkim sem šel v bolnišnico in zdravnici sem povedal, da me srbi po celem telesu. In zdravnica je rekla, da ne vidi ničesar. Povedal sem ji, da čutim bolečino od znotraj. Takšni so, ker nimajo časa zate.«*²⁶⁵ (bivši otrok brez spremstva)

*»Ja, imel sem težave s kožo. Moja skrbnica mi je pomagala, z menoj je šla k zdravniku. Zdravnica v azilnem domu me ni niti pregledala, ni me želela poslušati.«*²⁶⁶ (bivši otrok brez spremstva)

Ugotovitve intervjujev pričajo, da je običajno skrbnik ali skrbnica tisti, ki otroka spremlja na zdravstvene preglede, čeprav to ne spada v obseg pristojnosti skrbnika. To nalogo v nekaterih primerih otrok brez spremstva, ko so ti nastanjeni v azilnem domu ali Centru za tujce, opravljajo medicinska sestra azilnega doma in Centra za tujce ali alternativno tamkajšnja socialna služba.

*»Ja, bil sem bolan. Peljala me je v bolnišnico in govorila z zdravniki. Vse je bilo ok.«*²⁶⁷ (otrok brez spremstva)

²⁶⁴ Uradni list RS, št. 67/2008, 11. člen.

²⁶⁵ Citat v izvirniku se glasi: "Recently I went to the hospital and I said to the doctor that my body is scratching me. And the doctor said she doesn't see anything. And I said that I'm feeling pain inside me. They are like that because they do not have time for you."

²⁶⁶ Citat v izvirniku se glasi: "Yes, I had skin problems. My guardian helped me, guardian went with me to the doctor. The doctor in Asylum Home didn't check up me, she didn't like to listen to me."

²⁶⁷ Citat v izvirniku se glasi: "Yes, I was ill. She was taking me to the hospital and talking with the doctors. Everything is ok."

»Mislim, da, ko sem bil bolan, sem šel k zdravniku skupaj z zdravnico iz kampa [op. zdravnico iz azilnega doma]. Morda sem bil sam ali pa z zdravnico iz kampa, ampak ne s skrbnico, ker skrbnica takrat ni imela časa.«²⁶⁸ (bivši otrok brez spremstva)

»Pravzaprav ne. Enkrat sem si tam, v Postojni [op. v Centru za tujce], zlomil roko. Bilo je, veš, dve postelji, ena nad drugo [op. pograd] in jaz sem spal zgoraj. Tako da je bilo okoli meter in pol ali nekaj takšnega in ura je bila okoli štiri zjutraj in padel sem na tla, z vso silo na obe roki in tri dni nisem mogel vstati. Potem sem dobil mavec za dvajset, šestindvajset dni. Rekel bi, da stvari še vedno niso pravilno na svojem mestu [op. gleda v zapestji]. Bil sem na invalidskem vozičku, tako da je bil za mano eden od socialnih delavcev in en policist. Ne vem, vsi so me gledali, kot da sem kriminallec ali kaj podobnega.«²⁶⁹ (otrok brez spremstva)

Skrbnice in skrbniki so bili vprašani o svojih izkušnjah pri zagotavljanju zdravstvenega varstva za otroke brez spremstva in skoraj vsi, z izjemo enega skrbnika, so poročali o izkušnjah z neustreznim dostopom do zdravstvenega varstva za svoje varovance.

»Ja, teh izkušenj je bilo kar nekaj. To izhaja predvsem iz obstoječe zakonodaje, ki otrokom, ki so prosilci za azil, določa pravico samo do nujnega zdravstvenega varstva, seveda z možnimi izjemami, ko komisija odloči, da je upravičen do širšega obsega zdravstvenega varstva. Na žalost sem imela nekajkrat to izkušnjo, da sem spremljala otroka k zdravnici, ki ga ni bila pripravljena niti pregledati, ker po njenih besedah njegove zdravstvene težave niso spadale v obseg nujnega zdravstvenega varstva. Ali pa ga je pogledala zelo na hitro in na precej neprijazen način rekla, da mu ni nič. Na žalost se tudi takšne stvari dogajajo. Ni pa vedno tako.« (SK1, skrbnica)

Mladi respondenti so tekom intervjujev poročali o različnih boleznih, ki so jih imeli tekom njihovega bivanja v Sloveniji, saj so skoraj vsi otroci brez spremstva, prosilci za azil, potožili o bolečinah v določenih delih telesa. Med mladimi s statusom begunca je težave s prejetjem zdravstvenega varstva izkusil le eden od bivših otrok brez spremstva.

²⁶⁸ Citat v izvirniku se glasi: "When I was ill, I think I went to see the doctor with the doctor from the Camp. I was maybe alone or maybe with the doctor from the Camp, but not with the guardian, because the guardian couldn't make it that time."

²⁶⁹ Citat v izvirniku se glasi: "Not actually. I once broke my hand there, in Postojna [in the Centre for Foreigners]. It was, you know, two beds one above another and I was sleeping up. So it was around one meter and a half or something like this and it was around 4 o'clock in the morning and I fall down on my two hands with all the force and I couldn't get up for three days. I couldn't stand so my friend ... I went to the hospital maybe after two days. Then I had gypsum for 20, 26 days. I would say that things are still not correctly in place. [In the hospital] I was in a wheelchair so somebody from the social workers and one police were behind me. I don't know, everybody was looking at me as I'm a criminal or something."

»Da, veliko. Vročina, malarija in takšne stvari. Peljali so me v bolnišnico.«²⁷⁰ (bivši otrok brez spremstva)

»Bolečine čutim vsak dan in vsako noč. Zdravnik je rekel, da mi ni treba nič skrbeti. On je zdravnik in jaz sem bolnik, če on misli, da ni nič pomembnega ... ampak jaz sem tisti, ki čuti bolečine. Biti moram le tiho in potrpežljiv.«²⁷¹ (otrok brez spremstva)

»V trebuhu čutim bolečine. In potrebujem očala, ker imam šibke oči. Očala sem izgubil med svojim potovanjem.«²⁷² (otrok brez spremstva)

Nihče od intervjuvanih mladih ni izpostavil, da bi zaprosil za psihološko ali psihiatrično pomoč, medtem ko so intervjuvani skrbniki in skrbnice ter drugi akterji, ki delajo s to populacijo otrok, poročali, da bi bilo potrebno posebno pozornost posvetiti čustvenim težavam in duševnem zdravju (bivših) otrok brez spremstva, saj so bili mnogi med njimi izpostavljeni travmačnim situacijam, ki imajo velik vpliv na otrokovo sedanje življenje.

Kot nekdo, ki v praksi že nekaj časa dela z (bivšimi) otroki brez spremstva, vedno pogosteje opazam, da ti otroci trpijo velike čustvene stiske, ki se odražajo v njihovem vedenju. Zaznati je mogoče znake depresije, umika, reakcij žalosti in razočaranja, samopoškodovanja, agresije, nizkega samospoštovanja in občutkov krivde, težave s spanjem, suicidalna nagnjenja in drugo. Gre za kompleksne težave, ki jih je potrebno ustrezno nasloviti, kajti v nasprotnem primeru imajo lahko daljnosežne posledice na zdravje in življenje teh otrok. Omenjene težave lahko prav tako vplivajo na uspešnost otrok pri integraciji v okolje in na spoznavanje ljudi, uspešnost pri učenju jezika, iskanju zaposlitve, grajenju socialne mreže in dobivanju potrebnega suporta, občutek varnosti in zaupanja.

Dobra praksa:

- Nekateri intervjuvani skrbniki in skrbnice svoje (bivše) varovance spremljajo na zdravstvene preglede, kar pomeni, da so otroci spremljani s strani osebe, ki ji zaupajo. V

²⁷⁰ Citat v izvirniku se glasi: "Yes, a lot. Fever, malaria and those kinds of things. They took me to hospital."

²⁷¹ Citat v izvirniku se glasi: "I feel the pain every day and every night. The doctor said there is nothing I've to worry about. He is the doctor and I'm a sick man, if he thinks there is nothing important ... but I'm the one who feels the pain. I just have to be quiet and patient."

²⁷² Citat v izvirniku se glasi: "I feel the pain in my stomach. And I need the glasses because my eyes are weak. I lost my glasses during my voyage."

primeru, da skrbnik ne utegne nuditi spremstva, naj poskrbi, da bo otroka spremljala oseba, ki ji otrok prav tako zaupa.

Priporočila:

- Pomembno je, da je otrok obveščen o svojih pravicah z naslova zdravstvenega varstva ter o tem, kako do njega dostopati. Skrbnik mora otroku pomagati uresničevati njegovo pravico do zagotavljanja ustreznega zdravstvenega varstva in storitev. To sovпада s pravico otroka do zdravstvenega varstva (24. člen KOP).
- Otrok mora imeti možnost, da se lahko z zdravniškim osebjem zaupno pogovarja, skrbnik pa naj se mu pri tem pridruži le, če si otrok tega želi. To sovпада s pravico otroka do zasebnosti (16. člen KOP).

5.14. Dan v življenju otrok brez spremstva

Večina (bivših) otrok, zlasti tistih, ki so bili v času izvajanja intervjujev nastanjeni v azilnem domu, je povedala, da je njihov vsakdanjik dolgočasen, saj nimajo ničesar, s čimer bi si lahko krajšali dneve. Če bi imeli možnost izbire, bi jih nekaj hodilo v šolo, nekaj pa jih je povedalo, da bi si želeli imeti vozovnico za avtobus, da si se lahko kdaj odpeljali v mesto, kjer bi se srečali s prijatelji in spoznavali nove ljudi. Bivši otrok brez spremstva z izkušnjo bivanja v azilnem domu je poudaril, da bi se otrokom v azilnem domu lahko ponudile številne različne aktivnosti, kot so športne aktivnosti, obisk kinematografov, ustvarjalne delavnice in izleti po slovenskih krajih. Na predlog mladega intervjuvanca naj bi tovrstne dejavnosti potekale dvakrat do trikrat tedensko, s strani drugih intervjuvancev pa je bilo izpostavljeno, da bi bilo nujno potrebno zagotoviti dostop do računalnikov in interneta, ki ga otroci, ki so nastanjeni v azilnem domu, nimajo.

Slika 4: Otrok brez spremstva. Vir: UNHCR Budimpešta, 2006.

»Zdaj moji dnevi izgledajo normalno, ampak prej ... dolgočasno, nič ni bilo za delati, samo spanje, bujenje, spanje. [...] Nobenih obveznosti ... samo, da se zbudiš. Na Slovensko filantropijo sem prihajal mogoče dvakrat na teden, kjer sem imel jezikovni tečaj. Vendar poleg tega nisem počel ničesar. Sedaj pa hodim v šolo in je normalno. Moji dnevi so sedaj normalni.«²⁷³ (bivši otrok brez spremstva)

»Zjutraj grem na tečaj slovenskega jezika in nato okoli dveh popoldan grem v šolo. Po šoli grem na treninge taekwondoja, to imam ob 18:00 ali 19:00 do 20:00 ali 21:00, vsak dan. Trikrat na teden pa tudi delam. Delam v McDonaldu od nekje 18:00 do 03:00 zjutraj. Včasih med vikendi pa imam tekme s svojim klubom. [...] Delam vse, kar želim. Ok je.«²⁷⁴ (otrok brez spremstva)

»Nič ne počnem, normalno, brez dela, nikamor ni za iti.«²⁷⁵ (otrok brez spremstva)

²⁷³ Citat v izvirniku se glasi: "Now my day looks like normal, but before ... boring, nothing to do, sleeping, wake up, sleep. [...] No obligation ... just to wake up. I was coming maybe 2 times a week to Slovene Philanthropy for Slovenian language classes. And apart from this I didn't do anything. But now I go to school so is normal. My days are normal now."

²⁷⁴ Citat v izvirniku se glasi: "In the morning I go to Slovene language course and then at around 2 p.m. I go to school. After my school I go for taekwondo training, this I have at 6 p.m. or at 7. p.m. until 8 p.m. or 9 p.m. every day. And three times per week I also work. I work in McDonalds, from around 9 p.m. until 3 a.m. Some times during the weekends I've competitions with my club. [...] I do everything I want. Is ok."

²⁷⁵ Citat v izvirniku se glasi: "Doing nothing, like normal, jobless, no place to go."

»Ne hodim ves čas ven. Poskušam se naučiti jezika, to mi je zelo pomembno. Hodim na tečaj jezika, potem imam kosilo, gledam televizijo, še posebej šport in filme, in to je tudi način, kako se poskušam učiti jezika, ker berem podnapise ali jezik samo poslušam. Včasih grem igrat košarko, ampak zdaj je nisem igral že dolgo časa. V posteljo grem okoli enajstih ali dvanajstih ponoči. Poskušam imeti veliko aktivnosti in vsak dan je lažje, ni več tako težko. Zame je takšen dnevni program zelo normalen, za druge pa verjetno ni normalen. Imam veliko papirjev, zapiskov z besedami v slovenskem jeziku in te besede ponavljam. Grem na sprehod, se nekam usedem, iz žepa vzamem papirje in ponavljam slovenski jezik. Za pogovor in za to, da se zaposlim, ne potrebujem nikogar. Včasih najdeš ljudi, ki te naredijo nervozne, ampak meni za to ni mar.«²⁷⁶ (otrok brez spremstva)

»Trenutno so moji dnevi zelo polni, rekel bi, da zato, ker sem zaposlen. Tako da zjutraj samo vstanem in nato odhitim v pisarno in poskušam urediti nekatere stvari. Ali pa, še preden grem od doma, naredim nekaj službenih telefonskih klicev. Tako da so moji dnevi videti zelo zasedeni. V zadnjem času nimam veliko časa za svoje hobije, saj mi delo, ki ga trenutno opravljam, vzame preveč časa. Če bi lahko izbiral, kako bi izgledal moj dan, sem prepričan, da bi bil popolnoma nasproten od tega, kakršen je sedaj. Rekel bi, da bi bilo zame lepo, če bi se zbudil ob 9:00 zjutraj, nato bi imel trening ob 10:00 in nato kosilo ob 12:00 ali 13:00, potem bi počival, nato imel ponovno trening ob 19:00, nato večerjo, kasneje pa šel spat. [...] Mislim, ne vsak dan tako, saj verjamem, da če so stvari vsak dan iste, postanejo dolgočasne. Ampak mislim, da bi bila to moja želja, da bi bil moj dan videti tako ... mislim, večino časa.«²⁷⁷ (bivši otrok brez spremstva)

²⁷⁶ Citat v izvirniku se glasi: "I don't go outside all the time. I try to learn the language, this is very important to me. I go to the language lessons, then I've lunch, I watch television, especially sports and movies and this is also how I try to learn the language because I read the subtitles or I just listen to the language. Sometimes I go and play basketball, but I haven't played it for a long time now. I go to bed around eleven or twelve at night. I try to make many programs and every day is going more on easy, it's not so much hard anymore. For me this daily program is very normal but for others is not normal. I have many papers, notes with the words in Slovenian language and I revise those words. I spend a lot of time on my own. I go for a walk and then I sit somewhere, bring out the papers from my pocket and revise the Slovene language. I don't need somebody to talk and to make me busy. Sometimes you find people that make you nervous but I don't care about this."

²⁷⁷ Citat v izvirniku se glasi: "Right now my days are very busy I would say because I'm employed. So I just wake up in the morning and then I have to run to the office and try to arrange some stuff. Or even before to go from home, I already make some phone calls for the job. So my days really look busy. Lately I don't really have much time for my hobbies because the work that I'm doing now is taking me too much time. If I could choose how my day would look like, I'm sure it would be completely the opposite as it looks like now. I would say that it would be nice for me to wake up at 9 a.m. and then have some training at 10 a.m. and then have lunch at 12. or 13., then take a rest, then have some training at 7 p.m. and then have dinner and then go to sleep. [...] I mean not every day, because I believe that when the things are really quite the same every day, they become boring. But I think this would be my wish that my day would look like that ... I mean most of the time."

5.15. Če bi otroci brez spremstva bili skrbniki

Le trije od intervjuvanih (bivših) otrok brez spremstva so izjavili, da bi si tudi sami želeli postati skrbniki. Nekaterim (bivšim) otrokom na to vprašanje ni bilo lahko podati odgovora, medtem ko je eden od bivših otrok povedal, da si ne bi želel postati skrbnik, saj po njegovem mnenju delo z mladimi ni lahka naloga.

»Ja, ampak ne zdaj. Zares, ne morem biti skrbnik, ne vem, kaj mora skrbnik delati. Moral bi se naučiti, naučiti kako biti dober skrbnik. [...] Težko se je počutiti samega in misliti, da ni nikogar, ki si želi govoriti s teboj, nikogar, ki bi si želel skrbeti zate. Težko je biti sam, veš. Mislim, da je dober skrbnik nekdo, ki te razume in te čuti, ki ne misli, da si begunec, ki je prišel iz druge države, ki ni od tu. Skrbnik je nekdo, ki te zares gleda kot osebo, ki potrebuje pomoč in jo je potrebno zaščititi.«²⁷⁸ (otrok brez spremstva)

»O, a skrbnik. Pravzaprav ne mislim, da lahko skrbnik zares dovolj pomaga. Morda bi si želel biti na vrhu države, kot ljudje, ki resnično odločajo, kakšen status bo imel otrok brez spremstva. Mislim, skrbnik lahko resnično poskuša po svojih najboljših močeh, ampak imajo nekaj omejitev. Na primer, nekateri otroci brez spremstva imajo neke težave, pri reševanju katerih bi skrbnik želel pomagati, pa ne more.«²⁷⁹ (bivši otrok brez spremstva)

»Če bi bil skrbnik, bi poskrbel, da bi bil otrok, mladoletnik, normalno sprejet v družabne centre za igranje, kot je telovadnica, imel bi veliko dejavnosti, tako da bi bil otrok zaseden. Ker vsakodnevno sedenje, brez da bi imel kaj za delati, povzroči, da otrok preveč razmišlja. In tudi dati jim ... mogoče, če bi bila možnost ... dati otroku malo denarja. Skrbnik je tisti, ki naj bi skrbel za mladoletnika. Skrbnik mora storiti vse, kar je mogoče, da se otrok zabava, da je otrok v dobri formi, ja. V Sloveniji bi morali izboljšati azilno zadevo. Ampak slišal sem, da bomo dobili nov zakon.«²⁸⁰ (bivši otrok brez spremstva)

²⁷⁸ Citat v izvirniku se glasi: "Yes, but not now. Really, I can't be a guardian, I don't know what a guardian has to do. I would need to learn, to learn how to be a good guardian. [...] It's really hard to feel yourself alone and think there is no one who wants to talk to you, no one who really wants to take care of you. It is hard to be alone, you know. I think a good guardian is someone who understands and feels you, who don't only think that you are a refugee, who came from another country, who is not from here. Guardian is someone who really looks at you as a person who needs help, who needs to be protected."

²⁷⁹ Citat v izvirniku se glasi: "O, a guardian. Actually, I don't really think that the guardian can really help enough. Maybe I would like to be on the top of the state, like people who are really deciding how the separated children's status has to be like. I mean a guardian can really try their best to help but they have some limit. For example there are some separated children that have some problems that the guardian would like to help but can't."

²⁸⁰ Citat v izvirniku se glasi: "If I am a guardian, I make sure that a child, a minor is normally taken to social centre for playing, like the gym centre, have a lot of activities so that a child would be busy. Because sitting every day without something makes a child to think very much. And also give them ... maybe if there is a possibility ... to give a child little

»Ne vem, nimam pojma.«²⁸¹ (otrok brez spremstva)

»Poskusil bi, da se počutijo srečne, in poskusil bi jih naučiti stvari, ki so pomembne za njihovo življenje. Toliko stvari.«²⁸² (otrok brez spremstva)

»Jaz bi mladoletnemu pomagal, kolikor bi lahko. Rešil bi probleme, ki jih ima.«²⁸³ (otrok brez spremstva)

money. The guardian is the one who should supposed to take care about the minor. The guardian has to do everything possible, so that the child has an entertainment that the child is in good condition, yeah. In Slovenia they need to improve Asylum thing. But I heard that we will get a new law. ”

²⁸¹ Citat v izvirniku se glasi: “I don’t know, I have no idea.”

²⁸² Citat v izvirniku se glasi: “I would try to make them to feel happy and try to teach them the things that are important for their lives. So many things.”

²⁸³ Citat v izvirniku se glasi: “I would help the minor as much as I could. I would solve the problems that he has.”

6. SKLEP

V nalogi gre poleg prikaza položaja otrok in bivših otrok brez spremstva v Sloveniji, tudi za pregled ureditve instituta skrbništva v Sloveniji ter raziskovanje drugih mehanizmov zaščite za to populacijo otrok, kakor jih opredeljuje domača zakonodaja in nekateri mednarodni dokumenti. Naloga prav tako stremi k iskanju možnosti za izboljšanje obstoječega stanja ter k iskanju ustreznih rešitev, ki so v nalogi izpostavljene kot dobre prakse in priporočila. V nadaljevanju navajam glavne ugotovitve naloge in nekatere predloge, ki bi pripomogli k zapolnjevanju vrzeli pri obravnavi otrok brez spremstva.

Izvajanje skrbništva za otroke brez spremstva:

V praksi se prvi stik med otrokom in njegovim skrbnikom ponavadi zgodi v prvih dneh, ko otrok vstopi na ozemlje Republike Slovenije. Od leta 2001 skrbništva za otroke brez spremstva v veliki večini izvajajo predstavnice in predstavniki Slovenske filantropije. V preteklosti je center za socialno delo prevzel skrbništvo v dveh primerih otrok s priznanim statusom subsidiarne zaščite. Po mnenju večine intervjuvanih skrbnic in skrbnikov ter drugih strokovnjakov, naj bi bil skrbnik otroku brez spremstva postavljen takoj po tem, ko otrok vstopi v državo. Ko se otrok in njegov skrbnik ali skrbnica srečata, morata biti lokacija in okolje srečanja takšna, da zagotavljata zasebnost in, da je zagotovljena visoka raven anonimnosti. Slovenski institut skrbništev otrokom brez spremstva ne omogoča, da si izberejo svojega skrbnika. V splošnem nihče od intervjuvanih (bivših) otrok ni dajal posebnega pomena in prednosti starosti, spolu in verskim prepričanjem svojega skrbnika. Ker je pogostost stikov pomemben element, ki pripomore k stopnji zaupanja otroka in zagotavlja potencialno priložnost za ustvarjanje »mostov« med otrokom in skrbnikom ter med otrokom in skupnostjo, se večina intervjuvanih skrbnic s svojimi varovanci srečuje večkrat na teden. Večini intervjuvanih (bivših) otrok brez spremstva je vlogo skrbnika težko opisati, hkrati pa so izrazili potrebo po širšem obsegu pristojnosti njihovih skrbnic in skrbnikov, kot je to določeno z zakoni in drugimi akti. Nekateri otroci si želijo, da bi njihov skrbnik lahko storil več za njih, zlasti v zvezi z urejanjem možnosti za šolanje in obiskovanja jezikovnih tečajev, medtem ko je nekaj otrok izpostavilo tudi neustrezní pravni sistem, ki omejuje pristojnosti skrbnikov.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih določa, da je dolžnost skrbnika prostovoljna in častna. Za opravljanje skrbniške funkcije skrbniki in skrbnice v Sloveniji ne prejemajo plačila, vendar naj bi bila v skladu s predlogi večine intervjuvanih odraslih skrbniška funkcija

profesionalizirana in naj bi zanjo skrbnik prejemal plačilo, saj gre za kompleksno in zahtevno nalogo, ki jo neplačano osebje težka opravlja.

Strokovna usposabljanja:

Navkljub mnenju skrbnic in skrbnikov ter drugih intervjuvanih odraslih, da imajo skrbniki dovolj znanj o migracijah in migracijskih postopkih ter o pravicah otrok, je večina intervjuvanih skrbnic izrazila potrebo in željo po dodatnih izobraževanjih in usposabljanjih, ki jih na to temo v Sloveniji praktično ni. V večini primerov se skrbniki z otroki sporazumevajo brez pomoči tolmačev in sicer najpogosteje v angleškem jeziku, izkušnje pri poteku pogovorov s pomočjo tolmačev pa so zelo različne.

Odbor Združenih narodov za otrokove pravice, poudarja pomembnost strokovnih usposabljanj za vse, ki delajo z otroki brez spremstva. Skrbnik mora zagotoviti, da so vse odločitve sprejete v otrokovo najboljšo korist, le-te pa je potrebno preučiti na individualni ravni ter ob upoštevanju posebnosti vsakega otroka.

Vračanje v izvirno državo in reintegracija:

Možna opcija za (bivše) otroke brez spremstva, ki jim je bila prošnja za azil zavrnjena ali, ko je otrok brez spremstva nastanjen v Centru za tujce in ne zaprosi niti za azil niti za začasno zadrževanje, ki je določena z zakonom, je njihova vrnitev v izvirno državo. Slovenija nima razvitih posebnih programov vračanja in programov, ki bi otrokom brez spremstva omogočal podporo pri njihovi reintegraciji v matično oziroma tretjo državo.

Dostop do informacij:

Skrbnice in skrbniki so povedali, da nimajo zadostnih informacij o državah iz katerih otroci prihajajo, čeprav je nujno, da so pripravljeni pridobiti znanje o situaciji iz matičnih držav otrok, kakor tudi znanja s področij, ki pomembno zadevajo otroke.

V nalogi ugotovimo, da se večina (bivših) otrok brez spremstva počuti varne. Problematizirali pa so nezadosten dostop do informacij o postopku v katerem se nahajajo in o pravicah, ki jim pripadajo.

Prenehanje skrbništva:

V Sloveniji se skrbništvo konča, ko otrok dopolni osemnajst let, takrat formalno pravno skrbnik ni več odgovoren za otroka, vendar v praksi intervjuvane skrbnice in skrbniki z bivšimi otroki brez spremstva ostajajo v kontaktu na enak način, kot so v času njihove

mladoletnosti. Priporočljivo je, da skrbniki otroku zagotovijo jasno razlago o vlogi in nalogah skrbnika in sicer, pred in po dopolnjeni otrokovi polnoletnosti. Pomembna sprememba, ki se zgodi ob dopolnitvi polnoletnosti in znatno vpliva na otrokov položaj je ta, da v postopku pridobivanja azila niso več obravnavani kot pripadniki ranljive skupine.

Nastanitve za otroke brez spremstva:

Otroci brez spremstva v Sloveniji so obravnavani glede na migrantski status, ki ga imajo, od tega statusa pa je tudi odvisno, kje bodo nastanjeni ter kakšne so njihove možnosti in pravice. Večina intervjuvanih (bivših) otrok brez spremstva je bila v času izvedb intervjujev nastanjena v azilnem domu ali integracijski hiši, nekateri pa tudi v privatnih nastanitvah. V Sloveniji ni primernih nastanitvenih kapacitet, kjer bi bili otroci deležni 24-urne strokovne obravnave in programov, prilagojenih njihovim potrebam in specifični situaciji v kateri so se znašli. Otroci brez spremstva, ki zaprosijo za azil so nastanjeni v azilnem domu in sicer na oddelku, ki je namenjen le njim, pa vendar ta nastanitev ni ustrezna, saj je do njega mogoč dostop ostalih (odraslih) prosilcev in prosilk za azil. Nadvse problematična in neustrezna namestitvev pa je tudi Center za tujce v Postojni, ki je tako imenovan »detention center«, za katerega lahko trdimo, da je gibanje nastanjenih oseb že samo po sebi omejeno.

Mladi respondenti, ki živijo v azilnem domu, so kot enega večjih problemov izpostavili hrano – poročali so o slabi kakovosti hrane, premajhni količini zaradi katere so pogostokrat lačni, hrana pa prav tako ni kulturno prilagojena. (Bivši) otroci se soočajo tudi s finančnimi stiskami, saj tisti, ki so nastanjeni v azilnem domu, ne prejemajo žepnine, medtem ko mesečni prihodek otrok s pridobljenim statusom begunca ali statusom subsidiarne zaščite predstavlja le denarna socialna pomoč, ki pa najpogosteje ne zadostuje za plačilo mesečnih izdatkov (nakup hrane, nekaterih šolskih potrebščin, obiskovanje športnih klubov, idr.). Zaradi tega nekaj otrok poleg obiskovanja šole tudi občasno dela preko študentskega servisa. Večina teh otrok je prisiljena hitro odrasti, njihov prehod v samostojnost pa od njih terja visoko stopnjo zrelosti.

Dostop do izobraževanja:

Za večino (bivših) otrok igra izobrazba pomembno vlogo, saj se zavedajo prednosti izobrazbe pri izboljšanju njihovih življenjskih možnosti. Kljub temu, da se večina otrok ob prihodu v Slovenijo želi vključiti v šolo, so možnosti zanje zelo omejene. Večina se jih vključi v program osnovne šole za odrasle in mladostnike, ki ga izvaja šola Cene Štupar, nekaj (bivših) otrok brez spremstva pa je vključenih v redno srednješolsko izobraževanje. Slovenija nima

prilagojenih programov, ki bi tej populaciji otrok omogočila lažji prehod v proces šolanja, zaradi česar se ti soočajo s številnimi težavami, ki izhajajo iz neustreznih programov, ki niso prilagojeni njihovim specifičnim potrebam in situaciji. Tako so prikrajšani za razna znanja in veščine, ki bi lahko pomembno pripomogla k njihovi boljši integraciji v družbo in razvoju občutka samozavesti in osebne moči.

Dostop do zdravstvenega varstva:

Otroci prosilci za azil so navajali težave pri dostopu do zdravstvenega varstva. Nekateri so izkusili omejeno zdravstveno oskrbo, čeprav naj bi bili do te upravičeni. Običajno je skrbnik tisti, ki otroka spremlja na zdravstvene preglede, čeprav to ni v opisu njegovih nalog. (Bivši) otroci so povedali, da skrbniki upoštevajo njihova mnenja in stališča v zvezi z odločitvami, ki jih zadevajo. Večina otrok je navedla, da svojim skrbnicam in skrbnikom zaupa in, da se nanje lahko obrnejo kadarkoli imajo težave.

Pričakovanja otrok brez spremstva:

Pričakovanja otrok brez spremstva so tako raznolika, kakor so raznolike njihove osebnosti. Odrasli intervjuvanci so povedali, da imajo varovanci do njih različna pričakovanja, razlogi za to pa se po njihovem mnenju nahajajo predvsem v otrokovih letih, vsakdanjemu okolju v katerem so otroci odrasčali v matičnih državah, njihovi izobrazbi in informacijah, ki so jih prejeli ter tudi v njihovi osebnosti. Nekateri otroci od skrbnikov pričakujejo, da jim bodo ti nudili podporo na različnih področjih, medtem ko drugi pričakujejo, da jim bo skrbnik pomagal pridobiti status begunca ali jim celo pomagal zapustiti Slovenijo.

Preživljanje prostega časa:

Prosti čas in rekreativne dejavnosti so za večino otrok pomemben element, saj pomembno prispevajo k telesnem kot tudi duševnem zdravju. Večina mladih si želi, da bi se s svojimi skrbniki večkrat udeleževala v različnih priložnostnih aktivnostih.

Vrzeli, ki bi jih bilo potrebno odpraviti:

Ugotovitve naloge kažejo, da pravice otrok brez spremstva, kot jih določajo Konvencija ZN o otrokovih pravicah ter drugi predpisi, pogosto niso priznane. Otroci brez spremstva so posebno ranljiva skupina otrok, ki bi morali prejemati ustrezno zaščito, njihov položaj pa bi bilo potrebno reševati na sistemski ravni ter si prizadevati za celostni pristop. Takšnega sistema zaščite otrok brez spremstva Slovenija nima. Institut skrbništva predstavlja

pomemben mehanizem zaščite za otroke brez spremstva in bi moral biti kot takšen tudi profesionaliziran. Za dosledno in učinkovito naslavljanje otrok, za zaščito njihovih koristi in interesov ter za ustrezno psihosocialno pomoč in podporo, bi se moral obstoječ sistem skrbništev znatno izboljšati, posebno pozornost pa bi bilo potrebno usmeriti tudi na izobraževanje in usposabljanje skrbnic in skrbnikov ter drugih strokovnjakov, ki delajo s temi otroki. Naloga kaže na to, da so na tem področju nujne spremembe, v svojih priporočilih pa nakazuje, da bi bilo potrebno sprejeti še veliko konstruktivnih korakov, ki bi pomembno prispevali k reševanju položaja otrok brez spremstva ter varovanju njihovih koristi v najvišji možni meri.

7. VIRI IN LITERATURA

Ayotte, W., 2002: *Separated Children, Exile and Home-Country Links: The Example of Somali Children in the Nordic Countries*, Save the Children Denmark.

Bade, K. J., 2005: *Evropa v gibanju. Migracije od poznega 18. stoletja do danes*, Delajmo Evropo, Ljubljana.

Baumann, G. (1999): *The Multicultural Riddle. Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities*. Routledge, New York and London.

Bešter, B., 2003: *Migracijska politika Slovenije in EU – Primerjava zakonodaje, strateških dokumentov in priporočil s poudarkom na integracijski politiki*, Mirovni inštitut Ljubljana.

Charles, K., 2007: *Separated children living in Ireland*, Ombudsman for Children's Office, Dublin.

Cholewinski, R., 2005: *Study on obstacles to effective access of irregular migrants to minimum social rights*, Council of Europe Publishing.

Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, 2004: *Study on the links between legal and illegal migration*, Brussels.

Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, 2010: *Action Plan on Unaccompanied Minors (2010-2014)*, Brussels.

Čačinovič Vogrinčič, G., 2006: *Socialno delo z družino*, Ljubljana, Fakulteta za socialno delo.

Draž, M., 2010: *Socialno delo z mladoletniki brez spremstva staršev ali skrbnika* – diplomsko delo, Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.

EMN, 2010: *Policies on Reception, Return and Integration arrangements for, and numbers of, Unaccompanied Minors - an EU comparative study*.

Flaker, V., 2003: *Oris metod socialnega dela: uvod v katalog nalog centrov za socialno delo*, Fakulteta za socialno delo in Skupnost centrov za socialno delo Slovenije, Ljubljana.

FRA, 2010: *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States*, Comparative report.

Gabaj, Ž., 2010: *Desk Study: Practices and Challenges Confronting Separated Children and Professionals in Slovenia*, Slovenska filantropija.

Gabaj, Ž., 2010: *Closure a Protection Gap – Core standards for guardians of separated children, national report*, Slovenska filantropija.

Hepburn, A., Williamson, J. in Wolfram, T., 2006: *Separated Children – Care & Protection of Children in Emergencies*, Save the Children.

ICRC, 2004: *Inter-agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children*, Geneva.

IOM, 2004: *Mednarodno migracijsko pravo – Glosar migracij*, Ženeva.

Kalverboer, M.E., Zijlstra A.E. in. Knorth E.J., 2009: *The Developmental Consequences for Asylum-seeking Children Living With the Prospect for Five Years or More of Enforced Return to their Home Country*, European Journal of Migration and Law no.11, the Netherlands.

Kobal, B., 2006: *Skrbnništvo : togo urejeno javno pooblastilo ali fleksibilna oblika družbenega varstva?*, v: Socialno delo, letnik 45 - februar - april, št. 1/2, Ljubljana.

Kohli, R., 2007: *Working with unaccompanied asylum seeking children: issues for policy and practice*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, New York.

Konvencija ZN o otrokovih pravicah, 1989.

Kymlicka, W. in Norman, W., 2000: *Citizenship in Diverse Societies*, Oxford University Press, Oxford, New York.

Lipovec Čebren, U., 2002: *V zoni prebežništva: Antropološke raziskave prebežnikov v Sloveniji*, Ljubljana, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.

Maiss, M., 2010: *Ethical Learning and Ethical Deliberation in Social Work: Remembering some aspects of the pragmatist approach of social ethics*, v: Zaviršek, Rommelspacher, Staub-Bernasconi,

2010: *Ethical Dilemmas in Social Work: International Perspective*, Fakulteta za socialno delo, Univerza v Ljubljani.

Maxwell, L. in El-Hilaly, A., 2004: *Separated Refugee Children in Cairo, A Rights-Based Analysis*, The American University in Cairo.

Milohnič, A., 2001: *Evropski vratarji, Migracijske in azilne politike v vzhodni Evropi*, Mirovni inštitut Ljubljana.

Ministrstvo za notranje zadeve, 2008: *Informacije za osebe z mednarodno zaščito*.

Pajnik, M., Lesjak-Tušek, P., Gregorčič, M., 2001: *Prebežniki, kdo ste?*, Mirovni inštitut, Ljubljana.

Program za otroke brez spremstva v Evropi, 2004: *Načela dobre prakse*, tretja izdaja.

Schmidt, A., 2009: *Guardians of the unaccompanied minor asylum seekers*, Save the Children.

Slovenska filantropija, 2005: *Strategija ravnanja z otroki brez spremstva v Sloveniji 2005 – 2006*.

Slovenska filantropija in Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC, 2009: *Politike sprejema, vračanja in integracije ter število mladoletnikov brez spremstva v Republiki Sloveniji*.

Smith, T., 2003: *Separated Children in Europe: Policies and Practices in European Union Member States – a comparative Analysis*, SCEPT.

Steinbock, D., 1996: *Unaccompanied Refugee Children in Host Country Foster Families*, International Journal of Refugee Law Vol. 8, no. 1/2, Oxford University Press.

Tolfree, D., 2003: *Community Based Care for Separated Children*, Save the Children.

UNHCR, 2010: *Trees only move in the wind – A study of unaccompanied Afghan children in Europe*.

UNHCR, 2009: *Report 2008, Being a refugee: How Refugees and Asylum Seekers Experience Life in Central Europe*.

Uredba o načinih in pogojih zagotavljanja pravic osebam z mednarodno zaščito (Uradni list RS, št. 67/2008).

Uzelac, M., 2009: *Prispevek iz mednarodne konference o otrokovih pravicah in zaščiti pred nasiljem*, Slovenska filantropija (interno gradivo).

Uzelac, M., 2011, Best Practices for a Coordinated Approach to Assist Unaccompanied Minor Asylum Seekers (UAMAS) and former (UAMAS) in EU Member States, Slovenska filantropija.

Whiting, D. in Whiting, A., 1999: *Children changed by trauma: a healing guide*, New Harbinger Publications, Oakland, California.

Zakon o azilu (Uradni list RS, št. 61/1999).

Zakon o mednarodni zaščiti (Uradni list RS, št. 11/2011, 111/2007).

Zakon o tujcih (Uradni list RS, št. 20/1011, 71/2008, 107/2006).

Zavratnik, S. in Gornik B., 2007: *The risk group of unaccompanied minors: Protection measures in an enlarged European Union*, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Univerza na Primorskem.

Zaviršek, D., 1994: *Psihiatrični oddelek med boleznijo in njeno kulturno manifestacijo*, v: Socialno delo, letnik 33 - februar - oktober, št. 1-5, Ljubljana.

Zlatar, F., 2007: *(Ne)legalne migracije in vprašanje azila - magistrsko delo*, Institutum Studiorum Humanitatis, Ljubljana.

Zorn, J., 2005: *Strategije izključevanja begunk, beguncev oziroma prosilcev za azil in oseb brez statusa*, v: Socialno delo, letnik 44 – avgust – oktober, št. 4-5, Ljubljana, str. 259 -275.

Žigon, Z., 1998: *Otroci dveh domovin: Slovenstvo v Južni Ameriki*, ZRC SAZU.

Viri na spletnih straneh:

Direktiva sveta 2003/9/EC, 2003:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0009:SL:HTML>

(13.04.2011)

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, 2007:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0573+0+DOC+XML+V0//SL> (09.04.2011)

Mrak, A. in Piliš, M. (2005): *Azil v Republiki Sloveniji – pravna ureditev*:

<http://www.gla.ac.uk/departments/adulteducation/research/rg/sproso20.pdf> (19.03.2011)

Pogodba o Evropski uniji, 2008:

http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/fxac08115slc_002.pdf (09.04.2011)

Sklep Evropskega parlamenta o odobritvi Listine Evropske unije o temeljnih pravicah v Evropskem parlamentu, 2007:

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0573+0+DOC+XML+V0//SL> (10.04.2011)

Sklepi Sveta in predstavnikov vlad držav članic Sveta o spodbujanju in varovanju otrokovih pravic v okviru zunanjepolitičnega delovanja Evropske unije – razvojna in humanitarna razsežnost:

http://eeas.europa.eu/human_rights/guidelines/child/docs/st09739_08_sl.pdf (09.04.2011)

SOS-Kinderdorf International, *Quality4Children Standards for Out-of-Home Child Care in Europe*, 2007:

<http://www.quality4children.info/navigation/cms,id,31,nodeid,31,language,en.html> (19.03.2011)

Spletna stran Centra za tujce:

<http://www.policija.si/index.php/delovna-podroja/241?lang=> (15.05.2011)

Spletna stran Društva Ključ - Center za boj proti trgovini z ljudmi:

<http://drustvo-kljuc.si/index.php> (15.05.2011)

Spletna stran Pravno-informacijskega centra nevladnih organizacij – PIC:

<http://www.pic.si/> (15.05.2011)

UNHCR, 2006: Master Glossary of Terms Rev. 1:

<http://www.unhcr.org/refworld/docid/42ce7d444.html> (10.04.2011)

UNHCR, 2008: Master Glossary of Terms Rev. 1:

UNHCR, 2008: Guidelines on Determining the Best Interest of the Child:

Dostopno na: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/48480c342.pdf>.

UNHCR ,2009: Statistical Yearbook:

<http://www.unhcr.org/4ce531e09.html> (10.04.2011)

Filmi:

Asylum: Jenni Linko, (Finland, 2007).

Poročilo o stanju azilne politike v Republiki Sloveniji od januarja 2008 do avgusta 2009: Nika Autor, (Slovenija, 2010).

8. PRILOGE

8.1. Vprašalnik za pogovor z (bivšimi) otroki brez spremstva

Splošne informacije:

Spol; datum rojstva; država izvora?

Analiza stanja:

Kako dolgo si že v državi? Mi lahko poveš kaj o svoji poti in potovanju ter razlogih, zaradi katerih si prišel v Slovenijo? Ali so ob vstopu v državo ocenjevali tvojo starost? Ali je bil skrbnik pri tem prisoten? Ali te je skrbnik/skrbnica seznanil s tem postopkom? Mi lahko poveš kaj o lokaciji, kjer si trenutno nastanjen? Ti je tam všeč? Kdo živi s teboj? Kje bi si želel živeti? Ali si bil, preden si začel bivati tu kjer bivaš sedaj, nastanjen tudi kje drugje? Se tu kjer bivaš počutiš varnega? Pravne informacije/znanja: Ali veš, v kakšnem postopku si? Ali ti je kdo povedal, do kakšnih pravic si upravičen kot mladoletnik? Mi lahko poveš kaj o tem, kako običajno zgleda tvoj dan? Kaj delaš? Kaj bi rad delal?

Imenovanje skrbnika:

Ali trenutno imaš skrbnika/skrbnico? Ti je bil skrbnik dodeljen v trenutku prihoda v državo? Se spomniš ali je bil tvoj skrbnik na intervjujih vedno s tabo ali si bil na kakšnih intervjujih sam? Ali si imel možnost izbirati skrbnika? Preferiraš moškega ali žensko? Vera? Starost? Ali si razumel vlogo skrbnika, ko si se prvič srečal s svojim skrbnikom/skrbnico? Koliko skrbnikov si že imel?

Kvalifikacije skrbnika:

Mi lahko poveš, kaj tvoj skrbnik naredi zate? Pri čem misliš, da naj bi ti skrbnik pomagal? Kaj bi si želel, da bi skrbnik naredil zate? Kaj so ti povedali o institutu skrbništev in odgovornosti, ki jih imajo skrbniki? Kako pogosto vidiš svojega skrbnika? Je to dovolj? Kako komunicirata (preko telefona, skype)? Ali je dosegljiv, ko imaš problem? Ali razumeš kar ti skrbnik pove? Ali potrebujeta prevajalca? Kaj narediš, ko imaš problem? Kdo bi bila v tem primeru tvoja zaupna oseba? Tvoj skrbnik ali kdo drug? Kaj veš o svojem skrbniku? Imaš občutek, da ga/jo poznaš vsaj malo? Bi ga/jo želel poznati bolje? Kaj bi rad vedel onnjem/njej? Ali misliš, da bi moral imeti vsak otrok skrbnika? Zakaj? Za koliko otrok naj bi po tvojem mnenju skrbnik skrbel? Bi si želel skrbnika, ki bi bil dodeljen le tebi? Koliko misliš, da bi moral biti skrbnik star? Ali misliš, da je tvoj skrbnik prestar ali premlad? Ali veš, kdo je nadrejen tvojemu skrbniku? Ali več, če tvoj skrbnik za izvajanje skrbništev prejema plačilo?

Vračenje/združevanje:

Ali je tvoj skrbnik govoril s tabo o razmerah v tvoji matični državi? Ali tvoj skrbnik kaj ve o tvoji matični državi in ali je zainteresiran, da bi o njej kaj vedel? Ali te tvoj skrbnik podpira pri tvojem stiku z družino? Ali meniš, da bi moral skrbnik spremljati otroka, ko se mora ta vrniti v matično državo? Ali bi želel, da bi bil tvoj skrbnik v kontaktu s tvojo družino? Ali veš, če se kaj spremeni, ko dopolniš osemnajst let? Ali se s kom pogovarjaš o tem (z odvetnikom ali skrbnikom)?

Druge potrebe in pravice:

Izobraževanje: Ali hodiš v šolo? Kaj se tam učite? Meniš, da je tvoj skrbnik zainteresiran? Ali ti svetuje? Ali se udeležuje sestankov v šoli? Zdravstveno varstvo: Ali si bil kdaj bolan in, ali ti je takrat skrbnik pomagal? Ali si imel kdaj težave s prejemanjem zdravstvenega varstva? Ali imaš dovolj za jesti? Koliko denarja prejemaš? Kakšne stroške lahko narediš s tem denarjem? Družabno življenje: Ali imaš prijatelje? Od kod prihajajo? Ali svojemu skrbniku kaj poveš o njih? Emocionalna podpora: Si bil/si žalosten ali nesrečen glede česa? Ali obstaja kdo, za katerega čutiš, da bi se lahko z njim pogovarjal o tem? Ali se počutiš varnega? Ali bi vedel, kako in kje bi se lahko pritožil nad svojim skrbnikom? Participacija/ pravica biti slišan: Ali te tvoj skrbnik vpraša po tvojem mnenju glede odločitev, ki se nanašajo nate? Kakšne informacije bi si želel prejemati? Na kakšen način (brošura, internet)? Ali imaš idejo, kako bi se lahko obveščalo otroke o njihovih pravicah in o vlogi skrbnikov? Bi si želel postati skrbnik? Kaj bi delal, če bi bil skrbnik? Bi si želel še kaj komentirati ali dodati kaj, kar te nisem vprašala?

8.2. Vprašalnik za pogovor s skrbnicami in skrbniki ter drugimi strokovnjaki

Spodnja vprašanja so služila kot smernice za pogovore s skrbniki in skrbnicami. Vprašalnika za pogovore s strokovnjaki, ki z otroki brez spremstva delajo direktno ali posredno, v nadaljevanju ne navajam, saj se želim izogniti podvajanju podobnega besedila. Pričujoči vprašalnik sem smiselno uporabila tudi za pogovore s strokovnjaki, ki niso skrbnice ali skrbniki.

Splošne informacije:

Ime in kontaktni podatki: spol; datum rojstva; država izvora; izobrazba in druga usposabljanja; kako dolgo delate kot skrbnik/skrbnica?

Uvod in analiza stanja:

Kako bi opisali vlogo skrbnice/skrbnika? Zakaj ste postali skrbnik/skrbnica? Mi lahko poveste, kako običajno zgleda vaš delovni dan/teden? Kaj delate? Kaj bi radi delali? Kaj vam je pri tem, da ste skrbnik/skrbnica, najbolj všeč? Kaj vam ni všeč?

Imenovanje skrbnic in skrbnikov:

Kje delate? Koliko dni na teden? S kolikimi uporabniki, otroki brez spremstva, delate? Ali menite, da je to preveč (če da, zakaj)? Kdaj se prvič srečate z otrokom? Ali menite, da je to prepozno? Ali ste navzoči pri postopku ocenjevanja starosti otroka? Kako zgleda vaše prvo srečanje z otrokom? O čem se pogovarjata? Kje se pogovarjata (kakšno je okolje, kjer poteka vajin pogovor)? Kako pogosto se srečujete z otrokom? Kako si razporedite vaš čas? Ali imate čas spremljati otroka, ko ima razgovor, sodno obravnavo? Ali izkusite veliko razlik v stopnji razumevanja otrok (ko gre za razlago postopkov itd.). Kako se prepričate, da otrok razume, kar ste mu povedali? Ali menite, da imate dovolj znanja o migracijskih postopkih in otrokovih pravicah ali bi si želeli biti deležni dodatnega treninga?

Kvalifikacije skrbnikov:

Kako bi opisali »dobrega skrbnika« (pomislite morda na kolega, ki ga cenite kot dobrega skrbnika)? Kakšne kvalifikacije in lastnosti naj bi imel dober skrbnik? Kako bi opisali vašo vlogo skrbnika/skrbnice? Mi lahko poveste kaj o vaši metodologiji? Se je tekom let kaj spremenila? Kaj menite, da je dobrega v metodologiji, ki jo uporabljate? Kaj bi naredili drugače? Kako razložite otroku, kakšna je vaša vloga skrbnika/skrbnice? Ali menite, da otrok – po tem, ko ste mu razložili – razume, kakšna je vaša vloga? Ali občutite, da imajo otroci do vas različna pričakovanja? Kaj menite, pri čem naj bi skrbnik pomagal otroku? Ali menite, da je skrbnik odgovoren, da se z otrokom udeležuje priložnosti aktivnosti? Ali ste za otroka dosegljivi vsakokrat, ko ima on/ona kakšen problem? Kaj poveste otroku o sebi? Kako se rokuje z jezikovnimi in kulturnimi razlikami? Mi lahko poveste kaj o svojih izkušnjah s tem? Ali menite, da bi moral skrbnik za svoje delo prejemati plačilo? Kako bi opisali komunikacijo/odnos z odvetniki, mentorji itd.? Ali ste z njimi v rednem stiku? Ali obstajajo dobri/slabi primeri? Kako ocenjujete najboljše interese otroka? Kako zagovarjate najboljše interese otroka? Ali imate dovolj časa za delo na spletnju vezi zaupanja z otrokom? Katerih vrst usposabljanj bi se želeli udeležiti? O čem bi radi izvedeli več? Kako naj bi takšno usposabljanje izgledalo? Ali menite, da bi skrbniki potrebovali drugačno strokovno usposobljenost glede lokacije/sektorja, v katerem delajo (na primer različne spretnosti za skrbnika, ki dela v »detention« centrih, ali za skrbnika otrokom v drugih nastanitvah)? Ali menite, da naj bi bili skrbniki socialni delavci usposobljeni s pravnega vidika, ali naj bi bili skrbniki specializirani v pravu in usposobljeni s področja socialnega dela?

Vračenje/združevanje:

Kaj menite, da je potrebno za uspešno vračanje otroka? Kakšna je vloga skrbnika v zvezi z vračanjem otrok? Kako se z otrokom pogovorite o njegovi možni vrnitvi v njegovo državo izvora? Ali veste kaj o državah, iz katerih prihajajo otroci? Ali se z otrokom pogovarjate o situaciji in razmerah, ki vladajo v njegovi matični državi? Ste že kdaj bili v stiku z otrokom po tem, ko je bil vrnjen v svojo matično državo? Ali ocenjujete razmere v državi izvora otrok? Ali ste v stiku z organi v teh državah? Ali so otroci pogosto v stiku s svojimi družinam? Ali podpirate ta stik in kako? Ali menite, da naj bi skrbnik spremljal otroka, ko se ta vrača nazaj v svojo matično državo? Kako pripravite otroka na dopolnitev polnoletnosti? Kakšna je vloga skrbnika po tem, ko otrok dopolni osemnajst let?

Druge potrebe in pravice:

Izobraževanje: kako ukrepate, ko ima otrok težave v šoli? Ali imate stik z učitelji? Zdravstveno varstvo: ali ste že kdaj izkusili težave pri uveljavljanju zdravstvenega varstva za otroka? Družabno življenje: Ali otrok brez težav govori o svojih prijateljih? Kaj pa o svojem vsakdanjem življenju (šola ipd.)? O svoji zgodovini? Ali ste že kdaj imeli izkušnjo konflikta interesov (na primer, da ste morali kršiti načelo zaupnosti). Kako se soočate s tem? Ali veste, kako in kje bi se lahko otrok pritožil zaradi svojega skrbnika? Participacija/ pravica biti slišan: Kako vključujete otroka v proces sprejemanja odločitev? Kaj naredite, ko se znajdete v težkih situacijah? Ali obstajajo osebe v vaši organizaciji, na

katere se lahko obrnete? Ali ste že kdaj naleteli na težave, ko ste bili recimo preveč vpleteni v otrokov primer (težave s spanjem itd.)?

Če bi bili mladoletni otrok brez spremstva, prosilec za azil, kaj bi si želeli, da bi skrbnik/skrbnica naredil/a za vas? Bi si želeli še kaj komentirati ali dodati kaj, kar vas nisem vprašala?